

CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ

ANUL XXXV

2

IULIE — DECEMBRIE

1990

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

CONSILIUL DE CONDUCERE

IOAN PĂTRUȚ — *redactor-șef*
ROMULUS TODORAN — *redactor-șef adjunt*
VIOREL BIDIAN — *membreu al Colegiului de redacție*
VASILE BREBAN
DUMITRU D. DRAȘOVEANU
ION MĂRII
PETRU NEIESCU
GRIGORE RUSU — *membreu al Colegiului de redacție*
SABINA TEIUȘ
CARMEN VLAD
MIRCEA ZDRENGHEA
EUGEN BELTECHI — *secretar responsabil de redacție*
NICOLAE MOCANU — *secretar responsabil de redacție*
membreu al Colegiului de redacție

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv.

În țară, revistele se pot procura prin poștă, pe bază de abonamente.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite la Consiliul de conducere al revistei „CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ”.

La revue parait 2 fois par an.

Toute commande de l'étranger (fascicules ou abonnements) sera adressée à ROMPRESFILATELIA, Sectorul Export-Import Presă, P.O. Box 12-201, télex 10376, prsfir, 78104 Bucarest, Calea Griviței nr. 64-66, Roumanie.

En Roumanie, vous pouvez vous abonner par les bureaux de poste.

Les manuscrits, les livres et les revues proposés en échange, ainsi que toute correspondance seront envoyés au Conseil de Direction de la revue „CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ”.

APARE DE 2 ORI PE AN

ADRESA REDACȚIEI
3400 Cluj-Napoca, str. Emil Racoviță 21
Telefon : 3.48.98 (int. 2), 3.62.05

CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ

Anul XXXV, nr. 2 1990 iulie—decembrie

SUMAR

LINGVISTICĂ GENERALĂ

IONEL STAN, Despre creația și evoluția lingvistică (lexicală) (II) 113

ISTORIA LINGVISTICII ROMÂNEȘTI

MIRCEA BORCILĂ, Profilul contribuției lui Constantin Lacea în cadrul școlii lingvistice clujene 119

GRAMATICĂ

IOAN BACIU, Valeurs quantitatives et aspectuelles du roumain *mai* 125

D. D. DRAȘOVEANU, Conjunctiv *vs* conjunctiv 133

LEXICOLOGIE

ELENA COMȘULEA, Terminologia textilă populară. Derivarea 139

DOINA GRECU, *Cerbice*. Sensuri și răspindire 145

ONOMASTICĂ

IOAN PĂTRUȚ, Referitor la toponimele în -ăuși 149

LINGVISTICA TEXTULUI

CARMEN VLAD, EMMA TĂMĂIAN, Numele propriu în dimensiunea sintactică a textului poetic 153

DISCUȚII

FELICIA ȘERBAN, Nume proprii în dicționarele limbii române 161

CONTRIBUȚII BIBLIOGRAFICE

ELISABETA FAICIUC, Contribuții la *Bibliografia românească modernă (1831—1918)* . . 167

RECENZII ȘI PREZENTĂRI DE CĂRȚI

Formarea cuvintelor în limba română, vol. III. *Sufixe*, 1. *Derivarea verbală* de LAURA VASILIU, 1989 (Ioana Anghel) 171

Semiotica și poezia (4). Cercetarea textului, Universitatea din Cluj-Napoca, 1989 (Rodica Marian) 173

A. I. CIOBANU, *Sintaxa și semantica (Studiu de lingvistică generală)*, Chișinău, 1987 (G. Gruiță) 174

SORIN STATI, <i>Le transphrasique</i> , Paris, 1990 (<i>Ligia Stela Florea</i>)	176
MARIUS SALA, <i>El problema de las lenguas en contacto</i> , Ciudad de México, 1988 (<i>Ion Toma</i>)	177
GERHARD ROHLFS, <i>Panorama delle lingue neolatine (Piccolo atlante linguistico pan-romanzo)</i> , Tübingen, 1986 (<i>Florica Dimitrescu</i>)	179
„Sociolinguistica”. <i>Internationales Jahrbuch für Europäische Soziolinguistik</i> , 1 (1987); 2 (1988); 3 (1989), Tübingen (<i>Alexandru Danciu și Sabina Teiuș</i>)	182

IN MEMORIAM

Alexandru Rosetti (1895—1990) (<i>Gr. Rusu</i>)	185
INDICE	189

CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ RECHERCHES DE LINGUISTIQUE

Année XXXV, n° 2

1990

juillet — décembre

SOMMAIRE

LINGUISTIQUE GÉNÉRALE

IONEL STAN, Sur la création et l'évolution linguistique (lexicale) (II) . . .	113
---	-----

HISTOIRE DE LA LINGUISTIQUE ROUMAINE

MIRCEA BORCHILĂ, La contribution de Constantin Lacea dans le cadre de l'école linguistique de Cluj	119
--	-----

GRAMMAIRE

IOAN BACIU, Valeurs quantitatives et aspectuelles du roumain <i>mai</i>	125
D. D. DRAȘOVEANU, Subjonctif <i>vs</i> subjonctif.	133

LEXICOLOGIE

ELENA COMȘULEA, La terminologie textile populaire. La dérivation	139
DOINA GRECU, <i>Cerbice</i> . Sens et répartition	145

ONOMASTIQUE

IOAN PĂTRUȚ, Sur les toponymes en <i>-ăuți</i>	149
--	-----

LINGUISTIQUE DU TEXTE

CARMEN VLAD, EMMA TĂMĂIAN, Le nom propre dans la dimension syntaxique du texte poétique	153
---	-----

DISCUSSIONS

FELICIA ȘERBAN, Noms propres dans les dictionnaires de la langue roumaine	161
---	-----

CONTRIBUTIONS BIBLIOGRAPHIQUES

ELISABETA FAICIUC, Contributions à la <i>Bibliografia românească modernă (1831 - 1918)</i>	167
--	-----

COMPTES RENDUS ET PRÉSENTATIONS DE LIVRES

<i>Formarea cuvintelor în limba română</i> , vol. III. <i>Sufixe</i> , 1. <i>Derivarea verbală</i> de LAURA VASILIU, 1989 (<i>Ioana Anghel</i>)	171
<i>Semiotica și poezia (4). Cercetarea textului</i> , Universitatea din Cluj-Napoca, 1989 (<i>Itodica Marian</i>)	173
A. I. CIOBANU, <i>Sintaxa și semantica (Studiu de lingvistică generală)</i> , Chișinău, 1987 (<i>G. Gruiță</i>)	174

14	CONTINUTUL CĂRȚII	109
SORIN STAN, <i>Le transphrasique</i> , Paris, 1990 (Lidia Stela Flăcă)	176	
MARIUS SALA, <i>El problema de las lenguas en contacto</i> , Ciudad de México, 1988 (Ion Toma)	177	
GERHARD ROHLFS, <i>Panorama delle lingue neolatine (Piccolo atlante linguistico pan-romanzo)</i> , Tübingen, 1986 (Florica Dimitrescu)	179	
„Sociolingvistica”. Internationales Jahrbuch für Europäische Soziolinguistik, 1(1987); 2 (1988); 3 (1989), Tübingen (Alexandra Danciu și Sabina Teiuș)	182	

IN MEMORIAM

Alexandru Roselli (1895 – 1990) (Gr. Rusu)	185
INDEX	189

DESPRE CREAȚIA ȘI EVOLUȚIA LINGVISTICĂ (LEXICALĂ) (II)*

IONEL STAN

I. Jost Trier¹ este primul lingvist care abordează în mod special și stăruitor problemele caracterului sistematic-structural al vocabularului, publicând timp de aproape patru decenii studii bazate pe o nouă concepție, accentuat structuralistă și originală, aplicată cercetării istoriei lexicului limbii germane medii și contemporane. Reține atenția și astăzi lucrarea cu care își începe activitatea, intitulată *Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes. Die Geschichte eines sprachlichen Feldes*, Heidelberg, 1931, 347 p.

Acest autor a fost preocupat întreaga sa viață să dovedească faptul, insolit la prima vedere, că lexicul oricărei limbi este alcătuit din mai multe „câmpuri lingvistice” (*sprachliche Felder*), care, la rîndul lor însă, ar organiza totalitatea vocabularului într-un sistem caracteristic fiecărui idiom.

Deși termenul german *Feld* nu părea prea fericit ales (Trier l-a preluat, probabil, de la A. Stöhr, *Lehrbuch der Logik in psychologisierender Darstellung*, Leipzig — Viena, 1910, sau mai curînd de la Günter Ipsen, care-l utilizează în sens lingvistic în articolul *Die alte Orient und die Indogermanen*, apărut în vol. *Stand und Aufgaben der Sprachwissenschaft. Festschrift für W. Streitberg*, Heidelberg, 1924), acesta s-a fixat ca un termen tehnic uzual în lingvistica modernă a secolului, fiind tradus sau calchiat în diverse limbi și consacrat definitiv cu sensul întemeiat de Jost Trier. Suzanne Öhman, *Wortinhalt und Weltbild*, Stockholm, 1951, p. 73, a remărcat că termenul *Feld* este întrebuițat în știința germană cu sensul „ansamblu al conștiinței lingvistice” încă de la sfîrșitul secolului al XIX-lea.

În cercetările lexicologice românești, termenul *cîmp* (*lingvistic, semantic* etc.) nu apare decît după anul 1958 și traduce fie pe *Feld*, fie fr. *champ* (cf. engl. *field*, rus. *pole*, it., sp. *campo*). Domeniul și sferă (*lexicale, semantice* etc.), avînd ambele un conținut mai larg, prezintă aceleași inconveniente ca și germ. *Gebiet*, evitat de învățații germani pentru uzul noii accepțiuni fixată pentru *Feld*. Se pare că acesta din

* Vezi „Cercetări de lingvistică”, XXII, 1977, nr. 2, p. 227-230.

¹ În ce privește prezentările românești asupra concepției lui Jost Trier în problemele „sistemice” ale vocabularului în general, sînt de reținut aprecierile, însoțite de rezerve critice îndreptate din bibliografia germană, publicate de Ruth Kisch și Heinrich Mantsch, *Note asupra teoriei câmpurilor semantice*, în LR, XVIII, 1969, nr. 1, p. 25-30, și de Yvonne Lucuța, *Einführung in die Semantik* (lucrare litografiată), Timișoara, 1978, p. 125-130, cu un foarte util appendice bibliografic.

urmă este folosit analog cu alți termeni din lucrările unor psihologi ca Wolfgang Köhler, cu formație de fizician (cf. cîmp electromagnetic), cunoscut ca autor al unor lucrări ca : *Die physischen Gestalten*, Erlangen, 1920, și *Gestalt Psychology*, New York, 1929.

1.1. Teoria cîmpurilor lingvistice se bazează pe ideea că noțiunile și cuvintele corespunzătoare lor într-o anumită limbă nu reflectă exclusiv o realitate exterioară limbii, ei sînt în primul rînd rezultatul relațiilor sistematice dintre variatele unități lexicale. Într-un anumit plan, ideea de bază în această concepție pornește de la studiile psihologice germane ale școlii „gestalt-iste” de la Leipzig. Dar și în psihologie, ca și în lingvistica germană cu această orientare, recunoaștem la originea teza lui W. von Humboldt, după care conținutul și expresia lingvistică a vieții spirituale și afective sînt condiționate reciproc. Ea stabilește strînse legături și cu concepția asupra „conținutului intern” al limbii (*Sprachinhalt*), al cărui rol de necontestat a fost exagerat totuși de Leo Weisgerber, care îi atribuie facultatea de a dezvolta forțele intime ale evoluției lingvistice, dar și pe aceea de a contura viziunea diferită despre lumea exterioară a fiecărui popor.

Influența structuralismului lingvistic fondat de F. de Saussure este de asemenea vădită în toate lucrările lui Trier, dar el nu împărtășește ideea acestuia privind interdicția în raportul dintre sincronie și diacronic, considerînd istoria lexicului din unghiul onomasiologiei istorice, fiind deci preocupat de sinonimia structurată istoric.

Cum se știe, F. de Saussure, în *Cours de linguistique générale*, 1916, presupunea existența în conștiința vorbitorilor a unor serii asociative „paradigmatice” ale lexicului, bazate atît pe analogia sensului cît și pe comunitatea formei elementelor componente : „Un terme donné est comme le centre d'une constellation, le point où convergent d'autres termes coordonnés, dont la somme est indéfinie” (*op. cit.*, Paris, 1971, p. 174). Această idee a fost dezvoltată de Ch. Bally în conceptul de cîmp asociativ (cf. *L'arbitraire du signe*, 1940 ; cf. și H. Frei, *Ramification des signes dans la mémoire*, în „Cahiers Ferdinand de Saussure”, II, 1942, p. 15—27 ; Tatiana Cazacu, *La „structuration” dynamique des significations*, în *Mélanges linguistiques*, București, 1957, p. 113—127).

G. Ipsen, în articolul citat mai sus și în *Der neue Sprachbegriff*, în „Zeitschrift für Deutschkunde”, XLVI (1932), susține că așa-zisul „cîmp semantic” (*Bedeutungsfeld*) este o unitate mentală de ordin superior, în care cuvintele sînt fixate în conștiința vorbitorilor în legătură cu alte cuvinte apropiate conceptual, formînd un tot, o structură (*Gefüge*), care singură le definește și le limitează conturul semantic.

1.2. Jost Trier merge mai departe cu analiza structural-semantică, distingînd în cadrul ansamblului vocabularului un „cîmp lexical” (*Wortfeld*) sau al semnelor lingvistice (*sprachliches Zeichenfeld*), ordonat, după el, „zeichenhaft”, adică în funcție de semnificantul lingvistic, dar determinat și de complexul conceptual mai mult sau mai puțin închis (*Begriffskomplex*). Trier deosebește deci două feluri de „cîmpuri” : *das Wortfeld*, corespunzînd planului exterior al semnului lingvistic, și *das Begriffsfeld*, care formează blocul conceptual (*Begriffsblock*). Aceste cîmpuri constituie așa-zisele *Wortmantel* sau *Wortdecke* ale expresiei lingvistice. Cuvîntul ar fi determinat, prin urmare, în ce privește valoarea și mobilitatea sa în primul

rind de „cîmpul” lingvistic sau conceptual din care face parte. În capitolul *Über Wort- und Begriffsfelder* din lucrarea menționată (*Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes...*), Trier recunoaște că nu este primul care vorbește despre „cîmpuri”, dar concepția sa fundamentală era clar formată încă din anul 1923. Mai tirziu, el a mărturisit că în ce privește ideea generală a interdependenței elementelor limbii, influența lui F. de Saussure a fost importantă, dar n-a împărtășit niciodată orientările structuralismului extremist, care, după părerea sa, pune între paranteze conținutul semantic al faptelor de limbă de dragul așa-zisei rigori și exactități, care ar fi trebuit să caracterizeze dintotdeauna analiza lingvistică strict științifică.

De fapt, încă în 1910, R. M. Meyer a afirmat că „nici un cuvînt nu este deplin izolat în vorbire, căci există o anumită organizare, un sistem al sensurilor, abia datorită căroră exprimarca devine inteligibilă” (R. M. Meyer, *Bedeutungssysteme*, în „*Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*”, XLIII (1910), p. 356). Mai vag se exprimase în același sens și H. Sperber, în *Einführung in die Bedeutungslehre*, Bonn — Leipzig, 1923; ed. a II-a, Leipzig, 1930. Conceptul de „cîmp” (*Feld*) e folosit și de Walther Porzig, *Aischylos*, Leipzig, 1926, iar în studiul *Wesentliche Bedeutungsbeziehungen*, în „*Beiträge zur deutschen Sprache und Literatur*”, LVIII (1934), afirmă că toate accepțiunile unui cuvînt ar porni de la un „cîmp semantic elementar” reprezentat de corelația unor perechi lexicale morfosintactice, cum ar fi: *gehen — Fuss*; *bellen — Hund*; *blühen — Pflanze*; *fällen — Baum* etc. Ideea după care un cîmp semantic este compus la origine numai din doi termeni o găsim dezvoltată și de A. Jolles, în *Antike Bedeutungsfelder*, în „*Beiträge...*”, vol. citat (1934).

1.3. În concepția lui Jost Trier, o dată cu rostirea unui cuvînt se realizează în conștiința vorbitorilor și evocarea sensului opus al acestuia, respectiv a antonimului său. Dar raporturile conceptuale de opoziție între cuvinte nu sînt unice și nici cele mai importante. Alături de ele și mai presus de relațiile binare pozitive, pentru înțelegerea cuvintelor, în general, își dau concursul și acționează adesea decisiv numeroase alte determinări și raporturi semantice pornind de la alte elemente de vocabular, mai apropiate sau mai depărtate de termenul respectiv și care formează împreună cu el un complex încheiat de filiații semantice neetimologice (*begriffsverwandt*; G. Giuglea ar zice „cosemantic”), fixînd termenii din ansamblul respectiv ca într-un *mozaic*.

Delimitarea semantică a cuvintelor poate fi dedusă numai prin divizarea totalității acestui ansamblu lexical. Realitatea sistemului de semne lingvistice, cu numeroasele sale cîmpurisemantice (*Bedeutungsfelder*), este situată, după Trier, în afara vorbitorilor, care se exprimă în mod obișnuit prin fraze sau propoziții. Atît cîmpul semantic cît și cel de semne lexicale în genere (*Wortzeichenfeld*) trebuie însă întotdeauna să fie contemporane subiectului vorbitor, căci semnul lingvistic nu poate fi înțeles deplin decît în funcție de actualitatea „cîmpului” ca ansamblu al unui fragment din întregul vocabular. Cuvîntul semnifică (*bedeutet*) ceva numai în legătură cu acest „tot” lexical (*Ganze*) și datorită corelațiilor care-l caracterizează: „Nur als Teil des Ganzen hat er Sinn; denn nur im Feld gibt es Bedeuten”...; „Nur die Struktur des Feldes kann

mich hier belehren, das Einzelwort sagt mir nichts", afirmă categoric, în repetate rânduri, Jost Trier.

Se cuvine să amintim că în ce privește ideea caracterului sistematic al vocabularului îl găsim printre precursori și pe L. V. Șcerba, care încă în 1929 afirma textual: „Cuvintele fiecărei limbi formează un sistem... și schimbările sensurilor lor nu pot fi înțelese deplin decât în interiorul unui asemenea sistem”.

1.4. J. Trier refuză, așadar, să conceapă vocabularul unei limbi ca un tezaur în care sint depozitați nediferențiat diverși termeni în decursul istoriei; el îl vede ca pe o structură în care importanța fiecărui element este precizată de întreg, așa cum acesta din urmă este încheiat ca un ansamblu arhitectonic din unitățile constituite de cuvinte. Structurările care dau conținut limbii nu diferă numai de la o limbă la alta, ci ele evoluează istoric în cadrul aceleiași limbi. Această istorie a conținutului limbii, urmînd transformările structurale, nu se suprapune cu istoria evoluției semantice (*Bedeutungsgeschichte*) și nici cu istoria denumirilor (*Bezeichnungsgeschichte*). Istoria conținutului limbii ar fi, după Trier, istoria limbii în sensul cel mai înalt (*Das sprachliche Feld*, 1934). Cuvintele, cu valoarea lor semantică, nu sint generate nemijlocit din întregul vocabular al unei limbi, ci din fragmentul, cîmpul lor imediat înconjurător. Un termen ca germ. *geschelt* „deștept, inteligent” nu și-a stabilit valoarea decât din ansamblul constituit de numeroși alți termeni apropiați ca: *weise* „înțelept, cuminte, prevăzător”, *klug* „deștept, ager, priceput”, *schlau* „șiret, viclean, abil”, *gerissen* „șmecher, rafinat”, *gewitz(ig)* „deștept; șiret, spiritual; cumintit”, *gelehrt* „învățat, erudit, savant”, *erfahren* „încercat, cu experiență; expert”, *gebildet* „cult, instruit, format” etc. Acest mic domeniu lexical se structurează la rîndul său în ansamblul imediat superior, care îi adaugă, între altele, termeni care exprimă noțiunile însușirilor etice, estetice sau sociologice specifice epocii istorice date.

Dacă analizăm istoria vocabularului în perspectiva grupării cuvintelor interdependente noțional (*begrifflich*), observăm că un anumit cîmp lexical nu a fost divizat identic în toate epocile din istoria limbii. Într-adevăr, nu numai semnele (*signans*) se schimbă, ci și limitele lor interne (*Innengrenzen*), datorită complexului din care cuvintele fac parte și care divide și modifică elementele componente. După Trier, germ. *weise* n-ar avea sensul cu care-l cunoaștem, dacă *klug*, *geschelt*, *gerissen*, *schlau*, *gewitz(ig)* n-ar fi existat ca sinonime parțiale în microsistemul astfel constituit. Faptul apare incontestabil dacă ne gîndim că în germana medievală *weis* se deosebește semantic de nhd. *weise* tocmai datorită faptului că în epocă veche nu exista sinonimica plină de nuanțe pe care o constatăm în germana actuală.

Conceptul de „cîmp” dă posibilitate cercetătorului să înțeleagă transformarea sau schimbarea structurală (*Gliederungswandel*) a lexiei și prin aceasta să pătrundă în istoria schimbărilor conținutului limbilor. Se poate clarifica astfel, susține Trier, modul cum comunitatea lingvistică dintr-un stadiu istoric B ia cunoștință de faptul că știe altceva decât se știa într-o epocă anterioară A, iar că în această cunoștință erau în parte altele decât în perioada B. Se dă ca exemplu ilustrativ situația a trei termeni cunoscuți în jurul anilor 1200, respectiv 1300, din limba cultă germană: *weisheit*, *kunst* și *list*. Cel mai vechi este *list* (<got. *lais* „știu”) cu

sensurile „prudentă: înțelepciune; îndemânare: artă”, dar spre sfârșitul evului mediu acesta este înlocuit prin *kunst* (< *können*), care avea sensurile „artă, măiestrie, îndemânare, dibăcie”. Noțiunile denumite astăzi prin termenii germani *Wissenschaft* „știință”, *Gelehrsamkeit* „erudiție”, *Kunst* „artă”, *Bildung* „cultură” sînt îmbinate inseparabil în epoca medievală în diversele sensuri ale v. germ. *kunst*, după o organizare structurală care astăzi nu mai apare evidentă. Datorită mentalității medievale a aristocrației, *list* a fost restrîns semantic cu referire la priceperea sau îndemînarea în activități practice sau meserii (cf. germ. *Handwerk*), pe cînd *kunst* a fost rezervat sensurilor referitoare la domenii privite ca superioare din punctul de vedere al vieții de la curte: cf. (și astăzi) *die Kunst des Reitens* „arta călăriei”; *die Kunst zu sprachen* „arta conversației”; *die Kunst zu sich betragen, sich verhalten* etc. „arta comportamentului (în societate)”. Treptat, însă, același *kunst* a ajuns să denumească numai arta și știința poetilor și artiștilor, apoi s-a generalizat cu sensul pe care-l cunoaștem astăzi. Al treilea termen, *weisheit*, a sintetizat în sfera sa diferitele *künste* și *liste* și, întrucît a ajuns să cuprindă atîtea „arte” și „științe”, pătrunde în sfera înțelepciunii umane și, dacă la început înglobează ideea de „rațiune” și „talent”, în epoca modernă ajunge să cuprindă și socialul și eticul (cf. germ. *Weisheit*).

1.5. Trebuie să observăm că J. Trier are în vedere în primul plan cîmpurile noționale, care, după el, sînt structurate fundamental în funcție de cîmpurile lexico-semantice. Aceasta reiese între altele din exemplul pe care-l dă el în legătură cu stabilirea sensului termenului *mangelhaft* (ca apreciere de calificare în activitatea școlară): abia atunci ne dăm seama de adevăratul sens al acestui termen, susține Trier, cînd ne este cunoscut întregul șir din gradatia calificativelor corespunzătoare: *schr gut, gut, genügend, mangelhaft* și *ungenügend*. Căci constatăm că *mangelhaft* „deficitar” se află în partea inferioară a seriei, între *genügend* „suficient” și *ungenügend* „insuficient” (vezi Jost Trier, *Der deutsche Wortschatz* ..., p. 6-7).

2. Fără îndoială că vocabularul fiecărei limbi este încheiat într-un sistem, chiar dacă nu se pot delimita toate subsistemele (sau microsistemele) acestuia sau dacă relațiile stabilite în cadrul unor sfere ale sale nu pot fi stabilite atît de riguros ca în fonologie. Exagerarea caracterului sistematic al lexicului, care a fost de altfel curînd corectată, vine din aceea că faptele lingvistice fuseseră anterior studiate de lingviști prea mult timp în mod izolat (cf. și ideea lui J. Gilliéron, după care *fiecare* cuvînt își are istoria sa), dar o dată cu orientarea structuralistă din fonologie, care a combătut energie tradiția cercetării *atomistice* (termenul aparține lui N. S. Troubetzkoy), lingviștii din ultimele două decenii și-au revizuit concepția și metodele de cercetare și în domeniul lexicologiei sincronice și diacronice.

2.1. Recunoașterea caracterului sistematic al vocabularului nu înseamnă totuși o radicală revizuire a sarcinilor lexicologiei istorice, cum o postulează Trier, căci schimbările lexicale nu pot fi lămurite numai sub raportul dinamicii lor structurale. De altfel, cauzele înseși ale structurării lingvistice, în general, nu sînt identice cu impulsurile sistemului. Reorganizarea structurii lingvistice, și în primul rînd a lexicului, este determinată numai parțial de factorii sistematici și structurali, chiar dacă apariția de

noi cuvinte nu este cerută de impunerea unor noi concepte. Dar nu se mai poate nega caracterul sistematic al schimbărilor lingvistice, deoarece observăm că limbile înrudite continuă să fie legate istoric printr-o serie de concordanțe care vădese un puternic grad de unitate, istoria unei singure limbi din familia respectivă dovedind multe schimbări sistematice în aceeași direcție. Pe de altă parte, dacă factorul decisiv pentru înțelegerea și explicarea procesului de evoluție a limbii este dezvoltarea structurii sale, aceasta este ea însăși expresia creației istorice a colectivității care vorbește limba respectivă și care a dezvoltat-o și a perfectat-o în funcție de condițiile istorico-sociale proprii. Schimbările semantice și substituțiile lexicale nu pot fi înțelese în afara acestor determinări, care se interferează, firește, cu condiționările structurale ale limbii, în cadrul fundamental al exigențelor gândirii și expresiei acesteia, solicitate de progresul uman.

2.2. Raporturile semantice sînt cele mai importante pentru studiul sincronic sau diacronic al lexicului. În orice limbă există foarte mulți termeni care pot fi apreciați ca părți componente ale unui grup semantic. Elementele acestuia pot limita sau modifica sensul unui cuvînt. Dar schimbarea unui sens original (etimologic) se datorește și proceselor asociative decurgînd din contexte morfosintactice uzuale, căci, o dată fixată în limbă valoarea conceptuală sau sensul unui termen, ele nu mai depind permanent și nici exclusiv de „cîmpul” lor lexical sau semantic. Numeroase cuvinte fiind polisemantice aparțin mai multor cîmpuri și nu trebuie să neglijăm nici valoarea stilistică foarte variată uneori a cuvintelor. Conținutul semantic constă de obicei dintr-un sens dominant și din nuanțe secundare; orice dicționar istoric ne dezvăluie însă că raportul dintre acestea nu este pentru fiecare cuvînt nici identic și nici constant. Chiar în dialogul uzual dintre interlocutori, elementele secundare ale aceluiași cuvînt pot varia în funcție de starea afectivă, de experiența de viață, de cultura și educația vorbitorului. Bogăția și varietatea deosebită a elementelor noționale ale cuvintelor, conexiunea și caracterul atît de divers al asociațiilor dintre sensul și forma lor reflectă complexitatea și interdependența fenomenelor lexicale, dependența limbii de realitatea obiectivă prin intermediul semnificației, ca și mobilitatea acesteia în funcție de baza psihică și intelectuală a limbii. Dacă sfera unui cuvînt luat izolat nu este aceeași în toate limbile, faptul se explică atît prin condițiile externe limbii, care nu pot fi niciodată identice de la popor la popor, cît și datorită trăsăturilor structurii interne lingvistice, marcată decisiv în ce privește lexicul de frecvență sau absența omonimiei și a polisemiei, de gradul de autonomie a cuvîntului față de context, de caracterul motivat al vocabularului, de frecvența termenilor generici sau specifici, de caracterul lingvistic al exprimării nuanțelor emotive etc. Toate aceste fenomene indică fără îndoială existența unui sistem lexical, iar cercetarea diacronică a acestuia a deschis noi orizonturi și în România în ce privește studiul sincronic, dar deosebit de fructuos și în explicarea istorică a lexicului românesc, a acelor elemente cărora metoda comparativ-istorică și genetică nu le-a putut da un temelie plauzibil.

PROFILUL CONTRIBUȚIEI LUI CONSTANTIN LACEA ÎN CADRUL ȘCOLII LINGVISTICE CLUJENE

MIRCEA BORCHILĂ

Constantin Lacea este unul din reprezentanții școlii lingvistice clujene care s-au manifestat cel mai puțin în primul plan al dezbatărilor științifice ale epocii. Cu toate acestea, așa cum a relevat într-o căldă și amplă pledoarie D. Macrea, rolul său în constituirea grupării și în viața științifică a Muzeului Limbii Române a fost unul dintre cele mai importante¹. În perspectiva unei evaluări istorice de ansamblu, profilul contribuției sale științifice la patrimoniul comun al acestei școli lingvistice rămâne, încă, a fi conturat prin trăsături cât mai net și mai clar delimitate.

Constantin Lacea s-a bucurat de aceeași serioasă și temeinică formație științifică, orientată în același spirit și desăvârșită aproape sub conducerea aceluiași magistru care i-au îndrumat și pe ceilalți reprezentanți proeminenți ai școlii clujene — S. Pușcariu, N. Drăganu, Th. Capidan. El studiază franceza veche și germana la universitățile din Budapesta, München și Leipzig, la cea din urmă luându-și doctoratul, sub îndrumarea lui Gustav Weigand. Teza sa de doctorat, *Untersuchung der Sprache der „Viața și petrecerea sfinților” des Mitropolită Dosoftei, 1682* (susținută în 1898 și publicată în „Jahresbericht...”, V), atestă pe deplin nu doar însușirea concepției și metodei lingvistice primovate de celebra școală neogramatică germană a epocii, ci și aceeași stăpânire solidă și explorare sistematică, aprofundată, a unuia din monumentele filologice ale culturii noastre vechi pe care le-au probat și ceilalți corifei clujeni formați la Leipzig. Nota definitorie a formației lui C. Lacea va fi dată, însă, în primul rând — pe lângă datele proprii ale personalității sale —, de integrarea în problematica și atmosfera specifică a unui centru cu profil distinct în viața culturală a țării: Brașovul, în care se născuse (1875) și își făcuse studiile liceale, în care se va întoarce în 1898, după terminarea studiilor universitare din Germania, și în care își va petrece, de fapt, cea mai mare parte a vieții. El va preda aici germana, franceza și româna, la fostul său liceu („român”) și la Școala comercială superioară, până în 1916, când — ironie a sorții! — va fi silit să se refugieze temporar în străinătate din cauza ocupației... germane! Deși în 1920 se va stabili la Cluj, ca profesor la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale de aici (fiind, mai întâi, profesor de franceză și, apoi, de limbă și corespondență germană),

¹ D. Macrea, *Constantin Lacea*, în idem, *Studii de istorie a limbii și a lingvisticii române*, București, 1965, p. 214—228, studiu fundamental, care constituie principalul reper bibliografic și pentru încercarea de față.

legătura sufletească cu cereul cultural al Brașovului va rămâne, în continuare, extrem de puternică. Se explică în acest fel de ce, chiar după angajarea în marile proiecte științifice ale școlii clujene, C. Lacea se va dovedi, în continuare, preocupat constant de problematica istoriei și culturii Brașovului, ca vatră spirituală românească, a graiului, etnografiei și toponimiei din această regiune a țării.

Deși preocupările de această natură ocupă un loc important în biografia spirituală a lui Lacea, interesul lor științific rămâne, de multe ori, prin forța lucrurilor, mai limitat și — înscris în ansamblul cercetărilor școlii clujene — semnificația acestor cercetări (cele mai multe risipite prin diverse reviste de circulație restrinsă: „Țara Birsei”, „Dreptatea”, „Anuarul Liceului « Andrei Șaguna »”) nu se poate impune decât ca marginală. Ceea ce dă relevanță acestor cercetări, pentru specificul contribuției sale în cadrul școlii clujene, este, însă, tocmai efortul de a înscrie preocupările pentru istoria culturală a Brașovului în contextul problematicii științifice majore a epocii și în spiritul comun și caracteristic etnolingvisticii clujene, al explorării faptelor de limbă în perspectiva iluminării istoriei și mentalității poporului român. Ca și ceilalți colegi ai săi de la Muzeu, C. Lacea încearcă să îmbine, în zona sa problematică proprie, cercetarea istorică cu cea lingvistică, urmărind și analizând reflexele lingvistice ale tradițiilor culturale locale și ale trecutului comercial brașovean.

Astfel, în studiile: *Sint în Transilvania așezări de români veniți din sudul Dunării sau nu sînt?* (în DR, IV₁, p. 353—371) și *Cetatea de pe Tîmpa de lingă Brașov și „cătunul” de sub ea* (în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Litere”, seria III, t. XII—XIII, 1942—1944, p. 85—101), el consideră unele trăsături lingvistice particulare din graiul românilor din Scheii Brașovului ca mărturie, în plan istoric, pentru o influență timpurie, în această zonă, a unei populații de meglenoromâni. Această teză este argumentată și cu o bogată documentație de ordin istoriografic și sprijinită pe relevarea unor paralele etnografice. Fără a contesta în principiu orientarea acestor cercetări, ele impun, totuși, astăzi, rezerve majore, tocmai prin prisma progreselor substanțiale ale explorărilor lingvistice dialectale, dezvoltate, înainte de toate, din aceeași tradiție a școlii clujene de la care pornise și C. Lacea. Putem vedea, astăzi, că particularitățile aduse în discuție în studiile sale nu sînt circumscrise numai regiunii restrinse pe care o vizau acestea și, ca atare, fără a submina temeinicia de ansamblu a argumentației autorului, trăsăturile lingvistice invocate nu pot avea forța probatorie pe care le-o atribuia învățatul nostru.

O contribuție net mai sigură ni se oferă, însă, în *Așezarea definitivă a lui Coresi la Brașov* (în „Revista filologică”, II, 1928, nr. 3, p. 354—358). Descoperirea fericită a unui *Triod-Penticostar slavonesc* îi permite aici autorului câteva deducții întemeiate și de interes major pentru filologia noastră veche.

Buna cunoaștere a graiului din regiunea sa natală, precum și a limbilor germană și maghiară, îl vor ajuta, pe de altă parte, pe Lacea să se alăture colegilor săi clujeni în efortul de definire etimologică a tezaurului lexical al limbii noastre. El începe să publice, încă din 1914—1915, etimologii ale unor cuvinte dialectale în „Anuarul” liceului din Brașov și își va dezvolta, apoi, această latură a activității sale în strînsă legătură cu integrarea în proiectul comun și de mare anvergură al lingviștilor clujeni.

Atingem cu aceasta, însă, o a doua dimensiune a particularității contribuției sale științifice în cadrul acestei „școli” lingvistice. Împreună cu Th. Capidan, C. Lacea este cel mai vechi și mai devotat colaborator al lui S. Pușcariu la proiectul elaborării *Dicționarul Academiei*, la care se asociază încă din 1906, și care constituie, de fapt, nucleul în jurul căruia se va organiza întreaga mișcare lingvistică clujeană. Venirea la Cluj, determinată în mare măsură de exigențele muncii la dicționar, va împleti, într-un fel aparte, destinul profesorului brașovean cu cele ale celorlalți lingviști adunați aici după întregirea țării. Mai mult decât oricare dintre colegii săi, poate, Constantin Lacea ne oferă imaginea celui care s-a putut atașa unui țel comun până la identificarea cu acesta și la sacrificarea intereselor și afirmării individualității proprii. Se explică, astfel, contribuția sa enormă — dar rămasă, firește, aproape anonimă — la înjghebarea practică, pregătirea și organizarea muncii de cercetare în această instituție științifică, în condiții cu totul diferite de cele de astăzi.

C. Lacea și-a asumat, în primul rînd, și unele din marile responsabilități administrative ale Muzeului. În primii ani, el a îndeplinit, astfel, sarcina ingrată, dar foarte importantă, a înzestrării și administrării bibliotecii, muncă pe care a săvîrșit-o cu pasiune și vocație. Ca un reflex al acestei munci pot fi menționate și variatele sale contribuții la teaurizarea bibliografiei vechi românești (*Contribuție la bibliografia românească*, în DR, III, p. 799—801; *Bibliografie și literatură veche și Bibliografie veche*, în DR, IV₂, p. 959—961 și 961—962; *Cel mai vechi calendar românesc*, în DR, VI, p. 357—358 ș.a.), articole în care se semnalează și se descriu cîteva texte nenregistrate pînă la acea dată, se prezintă unele cărți rare sau exemplare necunoscute, se aduc rectificări sau precizări de amănunt.

În strînsă legătură cu această activitate stă și reluarea cercetărilor sale de filologie veche, întrerupte temporar după publicarea tezei de doctorat. Este adevărat că el nu va mai realiza descrieri exhaustive ca cea întreprinsă pe textul *Părintelui-Poet*, ci se va mulțumi să semnaleze unele particularități lingvistice disparate (*Genitive feminine formate cu articolul prepozitiv*, în DR, III, p. 798—799; *Hiperurbanism fonetic în documente vechi*, în DR, VI, p. 359) sau să încerce, pe această bază, clarificarea unor probleme de gramatică istorică (ex. *Cum dans la syntaxe de la langue roumaine*, în „*Saertryk* » of *nordisk tidsskrift for filologi*”, vol. IV, p. 91—93). O prezentare mai amănunțită de text și o descriere monografică a limbii este consacrată unui manuscris de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, care, din păcate, nu prezintă, însă, importanță deosebită pentru istoria limbii noastre (*Codicele Pușcașu*, în „*Revista filologică*”, I, 1927, nr. 1—2, p. 67—84).

În acest context merită consemnată, în mod aparte, analiza atentă efectuată pe textul *Psaltirii Scheiene* (*Copiștii Psaltirii Scheiene*, în DR, III, p. 461—471). Comparînd unele particularități ale manuscrisului cu fapte dialectale întîlnite în Transilvania și prin raportare la unele „alterații” caracteristice în pronunțarea limbii noastre de către vorbitori de altă limbă, C. Lacea crede că poate infirma ipotezele anterioare propuse

de I. A. Candrea și Al. Procopovici privind naționalitatea copiştilor. El pledează pentru teza că toți cei trei copişti ai *Psaltirii Scheiene* erau cărturari sași, probabil dieci domnești care cunoșteau limba română și scrierea chirilică. Se știe că această soluție a fost propusă și argumentată în mod simultan și de N. Drăganu, iar apoi împărțită parțial de Pușcariu și de D. Macrea, dar că ea a întâmpinat, pe de altă parte, încă în epocă, și unele obiecții întemeiate ².

Toate aceste contribuții mărunte nu reprezintă, însă, decît reflexe ale activității sale principale la Muzeu. Chiar și etimologiile pe care le va publica în „Dacoromania” (II, p. 623—626; III, p. 471—752; IV₂, p. 777—785; V, p. 395—404) sau unele note lexicale (*Decurrere*, în DR, I, p. 321—322; *Aratrum*, în DR, VI, p. 339—340) nu constituie altceva, în fond, decît rodul unor preocupări derivate din munca sa la Dicționar. O bună parte din rezultatele cercetărilor sale etimologice au fost acceptate și integrate în corpul lucrării colective. Destul de multe prezintă, însă, deosebiri sensibile de informație, comentarii sau chiar soluții noi față de articolele respective ale dicționarului (cf. de ex. cele adunate de el însuși sub titlul *Addenda et Corrigenda la Dicționarul Academiei Române*, în DR, III, p. 748—752), iar altele argumentează proveniența unor cuvinte regionale, mai ales din dialectul săsesc din Transilvania.

Tot ce a publicat Constantin Lacea sub numele său nu i-ar da dreptul la un loc aparte între colegii lui de la Cluj. Munca sa de peste patru decenii la *Dicționarul limbii române* îi acordă, însă, într-adevăr, „un loc de cinste, deplin meritat, în istoria lingvisticii române și în istoria noastră culturală” ³.

Caracterul în mare parte anonim al muncii la o asemenea operă colectivă face destul de dificilă o delimitare precisă a contribuțiilor individuale. Din cele spuse de Sextil Pușcariu cu ocazia primirii lui Lacea ca membru de onoare al Academiei Române (în 1939) ⁴ și din prefața la volumul I, partea a II-a (litera C) și volumul II (F — J) al Dicționarului putem ști, însă, în mod sigur, că Lacea a redactat întregul volum I (literele A, B și C) și 103 coloane din volumul II.

Prima redactare oferită de el a fost, firește, supusă la numeroase revizuri și modificări, pînă a ajuns la forma definitivă publicată. Se știe, însă, că prima redactare este și pasul cel mai anevoios în munca lexicografică, întrucît în sarcina ei cade — pe lîngă inventarierea și clasificarea riguroasă a tuturor aspectelor fonetice și gramaticale, dialectale și istorice — sistematizarea, descrierea și ilustrarea întregului microcosmos semantic al cuvîntului. Această etapă ridică, așadar, și importante probleme de concepție, nu numai de execuție, și trebuie să bănuim că Lacea a fost confruntat adeseori cu asemenea probleme. El însuși va reține și discuta unele aspecte de această natură — definirea și ierarhizarea sensurilor; stabilirea circulației elementului lexical în diferitele stiluri ale limbii literare,

² Cf. observațiile lui Al. Rosetti, în „Grai și suflet”, II, 1925, fasc. I, p. 167—179.

³ D. Macrea, *op. cit.*, p. 228.

⁴ „Analele Academiei Române”, seria II, 1938—1939, p. 233.

în textele vechi și în graiurile populare; definirea principalelor relații sintagmatice și paradigmatică pe care le contractează cuvântul și a implicațiilor gramaticale în evoluția sa etc. -- într-un articol publicat spre sfârșitul vieții (*Lexicograful și rostul său*, în culegerea *Preocupări lingvistice*, vol. 1, Sighișoara, 1947).

După cum mărturiseste Pușcariu, Lacea și-a onorat colaborarea la Dicționar cu un „devotament fără pereche”⁵. Avînd în vedere buna sa inițiere în tehnica lexicografică, probată convingător încă la alcătuirea glosarului tezei sale de doctorat, precum și excelenta cunoaștere a textelor vechi și a limbii noastre populare, ilustrată în diferite articole ale sale, trebuie să presupunem că el a adăugat acestui devotament și multă pricepere și discernămint. O parte din calitățile pe care le conferim astăzi acestei capodopere lexicografice -- considerată, cum se știe, de voci prestigioase ale criticii de specialitate străine, drept cel mai bun dicționar pe care îl are o limbă romanică -- trebuie atribuite, așadar, și contribuției sale. Atîta e suficient însă pentru a fixa meritele sale în cadrul aportului colectiv al cercului din Cluj și în istoria lingvisticii noastre.

Absorbit de munca la Dicționar, C. Lacea nu a realizat cercetări mai ample în nici unul din celelalte domenii frecventate.

Pe lingă aspectele urmărite deja, s-ar cuveni să menționăm că el a fost și un devotat slujitor al școlii, sacrificîndu-și o parte din activitate muncii la catedră și elaborării unui mare număr de manuale (în special de limba germană și franceză) pentru învățămîntul liceal și comercial. Scrise de un bun cunoscător al limbilor în chestiune și al problemelor și metodelor lingvistice, manualele sale au umplut un gol sensibil în epocă și au servit educației științifice a tineretului.

Pe aceeași linie trebuie înscrisă și activitatea sa de popularizare, care a urmărit să împărtășească unui public mai larg, și în primul rînd profesorilor din școlile transilvănene, cîte ceva din achizițiile cercetărilor contemporane în domeniul limbii. Dacă nu reprezintă contribuții științifice originale, articolele sale publicate prin revista „Transilvania” și în alte publicații ale vremii au avut darul să ateste statornicia cu care Lacea a ilustrat o orientare culturală mai largă, de strălucite tradiții în întreaga istorie a mișcării filologice din Transilvania. Această orientare corespundea și unor deziderate reale ale epocii, de care corifeii școlii din Cluj și-au dat foarte bine seama, chiar dacă nu au găsit întotdeauna răgazul să răspundă la ele. Lacea a făcut-o tot timpul cu pasiune, cu talent și cu nespusa modestie care i-a caracterizat întreaga activitate.

Linia aceasta, schițată încă în tinerețe, poate fi urmărită și după așezarea sa definitivă la Brașov -- pentru a folosi termenii cu care se referise el însuși la marele său înaintaș, diaconul Coresi -- , pînă în ultimii ani ai vieții. (Moare în 1950.) Ea conferă, astfel, particularitatea definitorie a profilului său în cadrul școlii clujene. Constantin Lacea a fost unul din stilpii ei interiori, dar principali, fără de care nu s-ar putea închipui această construcție monumentală.

⁵ S. Pușcariu, *loc. cit.*

CONSTANTIN LACEA'S CONTRIBUTION
TO THE "LINGUISTIC SCHOOL" OF CLUJ

(Abstract)

The paper attempts to underline the contribution brought by C. Lacea (1875–1950) to the foundation of the so-called "Linguistic School" of Cluj. C. Lacea's work in ethnolinguistics, history of Romanian language, Romanian philology and, especially, lexicography is evaluated within the context of the global linguistic research project undertaken by the scholars in Cluj during the first half of this century.

Aprilie 1990

*Universitatea din Cluj-Napoca
Facultatea de Filologie
Str. Horea, 31*

VALEURS QUANTITATIVES ET ASPECTUELLES DU ROUMAIN *mai*

IOAN BACIU

I. Emplois quantitatifs

1. L'adverbe roumain MAI exprime, comme d'ailleurs son étymon latin MAGIS « plus », l'idée d'ajout quantitatif. Cette idée se retrouve le plus nettement dans l'expression analytique du comparatif et du superlatif relatif des adjectifs et des adverbes. Au comparatif et au superlatif relatif de supériorité, l'adjectif ou l'adverbe est précédé du seul MAI qui équivaut au français PLUS. Au comparatif et au superlatif relatif d'infériorité, l'adjectif ou l'adverbe est précédé de l'adverbe PUTIN « peu » au comparatif, c'est-à-dire précédé par MAI, les deux recevant en français une traduction synthétique, MOINS.

2. MAI peut déterminer des verbes comme : *a îmbunătăți* « améliorer », *a încetini* « ralentir », *a simplifica* « simplifier », etc., qui peuvent être paraphrasés par *a face MAI + adjectif* « rendre PLUS + adjectif » :

(1) *Aceasta MAI simplifică procedura* « Cela simplifie ENCORE la procédure ».

Comme (1) provient de :

(2) *Aceasta simplifică procedura*,
qui est paraphrasable par :

(3) *Aceasta face mai simplă procedura*,

L'introduction de MAI dans (2) donne (1), mais dans (3) cela devrait donner une séquence non attestée de 2 MAI :

(3') **Aceasta face MAI mai simplă procedura*.

Dans ce cas, MAI cède la place à l'adverbe ȘI, qui est le même que la conjonction copulative ȘI qui, de par son rôle copulatif, a pu prendre cette valeur d'accumulation, d'ajout quantitatif :

(4) *Aceasta face ȘI mai simplă procedura* « Cela rend ENCORE plus simple la procédure ».

Comme on le voit, MAI de (1) et ȘI de (4) se traduisent à l'aide de ENCORE et l'idée qu'il introduit est celle qu'on pourrait paraphraser par *mai mult* « davantage ».

3. Tout en restant auprès du verbe, MAI peut modifier en fait un syntagme nominal indéfini (à déterminant quantitatif : *un*, *puțin*, *cțiva*, etc.) :

(5) (a) *Au MAI dispărut câteva cărți* « ENCORE quelques livres ont disparu ».

(b) *Am MAI citit două cărți* « J'ai lu ENCORE deux livres »,

(c) *MAI e vorba de o carte* « Il s'agit d'ENCORE un livre »

(d) *MAI doresc prăjituri* « Je désire ENCORE des gâteaux »¹.

Les phrases (5) appellent quelques commentaires :

— MAI peut y céder la place à ÎNCĂ « encore »²,

— mais alors que ÎNCĂ se placerait près du syntagme déterminé (de préférence devant³, comme fr. ENCORE, voir les traductions de (5) ci-dessus), MAI reste toujours auprès du verbe⁴, d'où

— la nécessité de placer le syntagme concerné après le verbe, dans le champ de MAI, même si c'est le sujet (comme dans (5) (a)) ;

— ENCORE n'est pas le seul hétéronyme de MAI dans (5) ; on peut le remplacer par l'adjectif AUTRE auprès du substantif du syntagme (*quelques autres livres, deux autres livres, un autre livre*).

Le rôle de MAI (et de ÎNCĂ) dans ce paragraphe est d'indiquer que la quantité indiquée par le déterminant du syntagme s'ajoute à une autre déjà existante.

Une distinction peut être opérée à propos des syntagmes modifiés par MAI entre ajout homogène — on ajoute un ou des objets de même espèce que ceux déjà concernés (a) — et ajout hétérogène — on ajoute un ou des objets d'espèce différente (b) :

(6) (a) *MAI adu un scaun : acestea nu ajung* « Apporte ENCORE une chaise : celles-ci ne suffisent pas »,

(b) *MAI adu un scaun : masă avem* « Apporte AUSSI une chaise : la table nous l'avons ».

Comme on le voit, l'ajout hétérogène est traduit par AUSSI, alors qu'en roumain dans les deux cas on utilise MAI, mais seulement dans (a) il peut alterner avec ÎNCĂ, dans (b) MAI peut alterner avec l'adverbe ȘI :

(6) (b') = (b) *Adu ȘI un scaun : masă avem*.

ENCORE peut traduire MAI de (b), mais il y aura une différence prosodique : dans la traduction de (a), il est frappé d'un accent et précédé d'une petite pause, dans (b), non et il y est suivi d'une pause.

4. Un emploi dérivé du précédent se rencontre dans des situations illustrées par :

(7) (a) *Am adus friptură. — Și MAI ce ?* « — J'ai apporté du rôti. — Et quoi ENCORE ? »,

(b) — *A venit Maria. — Și MAI cine ?* « — Il y a Maria qui est venue. — Et qui ENCORE ? »,

(c) — *Mergem mâine. — Și MAI când ?* « Nous y allons demain. — En quand ENCORE ? », etc.,

où MAI, comme son hétéronyme ENCORE, exprime l'idée nette d'ajout (paraphrasable par « en plus, en outre »). Avec les pronoms interrogatifs,

¹ (5) (d) et sa traduction sont ambigus : MAI et ENCORE peuvent avoir également une valeur aspectuelle (« Je continue à désirer des gâteaux »).

² Il faut dire que souvent MAI coexiste avec ÎNCĂ dans la même phrase (ce peut être, entre beaucoup d'autres, le cas des exemples (5)). Le plus souvent, c'en est qu'un emploi pléonastique, mais, parfois, la reprise de MAI par ÎNCĂ / ȘI peut désambigüiser : c'est le cas des acceptations a) / b) de (10) ci-après.

³ Dans le cas de syntagmes prépositionnels, ÎNCĂ peut se placer avant ou après la préposition : *E vorba de ÎNCĂ o carte* / *E vorba ÎNCĂ de o carte*.

⁴ Plus encore, avec ȘI « aussi, déjà », ce sont les seuls qui puissent être insérés entre l'auxiliaire et le participe (l'infinitif) des temps composés (analytiques, comme le futur).

MAI peut alterner avec ALTCEVA dans (a) et ALTCEVEA dans (b) postposés au pronom interrogatif ; conjointement, en français ENCORE peut alterner, dans les mêmes cas, avec D'AUTRE (*qui d'autre, quoi d'autre*).

Ces questions étant elliptiques, MAI n'y accompagne pas le verbe, mais passe devant ⁵ le mot interrogatif : (7) (a), par exemple, figure pour :

(8) — *Am adus friptură. — Şi ce ai MAI adus?*

mais il arrive que le type (7) (a) interfère avec (8), d'où des phrases non elliptiques où la place de MAI est celle des elliptiques :

(8') ... — *Şi MAI ce ai adus?*

5. MAI peut être incident à un modifieur temporel ⁶ indiquant un intervalle : *cîtra timp* « quelque temps », *o oră* « une heure », *timp de trei zile* « pendant 3 jours », *multă vreme* « longtemps », etc. :

(9) *MAI rămîn o lună* « Je reste ENCORE un mois ».

Ici aussi MAI peut alterner avec ÎNCĂ devant le modifieur temporel :

(9') = (9) *Rămîn ÎNCĂ o lună*.

Dans ces cas, ce qui a une valeur temporelle, c'est le modifieur temporel, non pas MAI, ÎNCĂ (et fr. ENCORE) qui, eux, indiquent que la durée d'une action se prolonge de l'intervalle exprimé par le modifieur temporel, qu'il y a donc ajout d'une quantité de temps.

Comme le temps est irréversible, l'ajout quantitatif exprimé par MAI ne peut ici être qu'hétérogène.

6. MAI peut porter sur un circonstanciel de lieu exprimé soit par un adverbe indéfini (*undeva* « quelque part »), soit par un syntagme prépositionnel indéfini (*într-un local* « dans un local », mais non *în acest local* « dans ce local » ⁷) :

(10) *Au MAI intrat într-un local*.

En fait, selon que l'ajout quantitatif est homogène ou hétérogène, MAI peut alterner avec ÎNCĂ ou avec DE ASEMENEA, ŞI et la traduction de cette phrase sera différente, respectivement : a) « Ils sont entrés dans un AUTRE local (? ... dans ENCORE un local »), b) « Ils sont entrés AUSSI (ÉGALEMENT) dans un local ».

7. MAI quantitatif et la négation. La question se pose de façon différente pour MAI outil du comparatif (§ 1), qui n'oppose aucune restriction à la négation, et pour le reste des emplois quantitatifs. Alors que ces derniers sont compatibles avec des phrases interrogatives, exclamatives ou impératives, ils manifestent des résistances à la négation, avec des nuances pourtant :

a) Au § 2, l'exemple (1) devenu négatif :

(1') *Aceasta nu MAI simplifică procedura*

n'aura pas le même sens que la paraphrase (4) de (1) devenue négative :

(4') *Aceasta nu face ŞI mai simplă procedura*.

D'ailleurs le sens de (1') serait : « Cela ne simplifie plus la procédure », celui de (4') : « Cela ne rend pas ENCORE plus simple la procédure ». En d'autres mots, dans (1') MAI prend une valeur aspectuelle.

⁵ La formule stéréotypée *ce mai?*, où MAI suit le pronom, a la valeur d'une interjection.

⁶ Il sera compris par là « les termes et expressions de valeur temporelle qui ne font pas intégralement partie de la structure du verbe ». (A. Borillo, *La négation et les modifieurs temporels : une fois de plus « encore »*, dans « Langue française », 62, 1984, p. 37, note 1).

⁷ Dans ce cas, MAI prend une valeur aspectuelle. Voir ci-après les paragraphes 8 et 9.

b) Au § 3, dans les phrases (5) niées avec une intonation normale et accentuation sur la négation NU, la valeur de MAI change. Soit la négation de (5) (a) :

(5') (a) *Nu au MAI dispărut câteva cărți.*

Cette phrase est correcte dans une situation du genre suivant : de temps en temps disparaissaient quelques livres, puis à un moment donné c'est (5') (a) qui est intervenu, c'est-à-dire que soit, brusquement, une foule de livres ont disparu, soit qu'autre chose a disparu. MAI combiné avec la négation y indique la cessation d'une situation qui durait depuis quelque temps. Cette valeur est durative. Avec une intonation différente — légère accentuation sur le verbe, pas d'accent d'insistance sur *nu*, légère pause devant *câteva cărți*, (5') (a) signifie : « Il y a quelques livres qui n'ont PLUS disparu », où MAI conserve sa valeur d'ajout quantitatif annulé par la négation. Dans le cas de (5) (d) qui est, on l'a vu, ambigu dans l'acception quantitative, la négation :

(5') (d) *Nu MAI dorește prăjituri.*

sera traduite en remplaçant ENCORE par DAVANTAGE DE (« Je ne désire pas DAVANTAGE DE gâteaux »).

Enfin, dans (6) (b), ajout hétérogène, la négation demande le remplacement de MAI, en variation libre avec ȘI, par NICI :

(6') (b) *Nu avem masă : nu aduce NICI scaun* « Nous n'avons pas de table : n'apporte pas de chaise NON PLUS ».

c) Au § 4 la négation n'est possible qu'avec la restitution du verbe sous-entendu et MAI y conserve sa valeur d'ajout quantitatif :

(7') (a) — *Nu am adus friptură. — Și ce nu ai MAI adus?* « ... — Et quoi ENCORE/D'AUTRE n'as-tu pas apporté? ».

d) Au § 5, la négation maintient la valeur quantitative de MAI et (9) = (9') deviennent respectivement :

(9'') *Nu MAI rămân o lună* « Je ne reste pas un mois ENCORE »,

(9''') *Nu rămân ÎNCĂ o lună*

En fait, (9'') peut aussi signifier : « Je ne reste PLUS un mois », mais cela lui vient de l'ambiguïté de (9) qui peut aussi signifier : « Je reste ENCORE UNE FOIS un mois », avec une valeur aspectuelle, en échange (9'''), comme (9') n'est pas ambigu et c'est là l'une des différences entre MAI et ÎNCĂ.

e) Au § 6, la négation modifie (10), selon que l'ajout est homogène ou non, en :

(10') (a) *Nu au (MAI) intrat în ALT local* « Ils ne sont pas (plus) entrés dans un AUTRE local »,

(b) *Nu au (MAI) intrat NICI într-un local* « Ils ne sont pas (plus) entrés dans un local NON PLUS »⁸.

II. MAI aspectuel

8. Quand aucun syntagme indéfini (sujet, objet, prépositionnel à fonction de modifieur temporel ou local) ne se trouve dans le champ de MAI, c'est-à-dire à droite du verbe, MAI prend normalement une valeur aspectuelle de continuatif (duratif) ou de réitératif (itératif). Le choix

⁸ En fait, (b) doit être prononcé avec un accent d'insistance sur NICI, autrement il prend la valeur de (a).

de l'une de ces deux interprétations aspectuelles dépend de plusieurs facteurs :

a) Avec un temps perfectif, MAI penche pour une valeur de répétitif (a), avec les autres, de duratif (b) :

(11) (a) *El a MAI scris* « Il a ENCORE/DÉJÀ écrit (ce n'est pas la première fois) »,

(b) *El MAI scrie* « Il écrit ENCORE/ il continue à écrire ». Pourtant le temps du verbe est loin d'assurer dans tous les cas une lecture aspectuelle univoque : (b), par exemple, peut aussi signifier : « Il écrit ENCORE de temps en temps » (itératif)⁹. Toujours dans (b), MAI duratif peut alterner avec ÎNCĂ duratif, mais pas tout à fait synonyme, ce qui se voit dans les suites possibles à (11) (b) :

(b') *El MAI scrie și va continua* « Il écrit ENCORE et il continuera »,

(b'') *El scrie ÎNCĂ, dar se va opri* « Il écrit ENCORE, mais il s'arrêtera ».

Ainsi, MAI et ÎNCĂ continuatifs se distinguent-ils par l'attente différente du locuteur quant à la suite de l'action.

D'un autre côté, dans (11) (a) MAI peut alterner avec IAR « de nouveau », itératif explicite et plus fort que MAI (pouvant indiquer que l'itération surprend l'attente du locuteur ou qu'il en est excédé, irrité, etc.). Le contraste MAI/ IAR est rendu par ENCORE sans accent d'insistance ou par DÉJÀ, respectivement par ENCORE frappé d'un accent d'insistance ou par DE NOUVEAU. Signalons aussi au passage que la traduction par DÉJÀ de (11) (a) l'est également de la phrase :

(12) *A scris DEJA*,

qui n'est pas du tout synonyme de (11) (a), ce qui révèle deux sens différents de DÉJÀ : l'un, dans (11) (a), aspectuel itératif (= roum. MAI, souvent renforcé par DEJA) et l'autre temporel indiquant que l'action a (eu) lieu plus tôt que prévu par le locuteur, (12).

Enfin une conséquence pour la pertinence de l'ordre des mots qui découle de l'action de champ de MAI, action évoquée en tête de paragraphe. Dans :

(13) (a) *Un elev MAI scrie* « Un élève écrit ENCORE, continue à écrire »,

(b) *MAI scrie un elev* « ENCORE un élève écrit »,

(a) et (b) diffèrent par l'ordre : dans (a) il y a sujet + groupe verbal, dans (b) c'est l'inverse, mais MAI y prend des valeurs différentes. Dans (a), il est aspectuel duratif, dans (b), où le syntagme indéfini sujet est dans son champ, il a une valeur quantitative. Il suffit pourtant que le syntagme soit défini (*elevele* « l'élève ») et MAI conserve dans les deux cas sa valeur aspectuelle durative, ce qui oppose (a) et (b) étant des nuances emphatiques ou tenant de la thématisation¹⁰.

⁹ Il est vrai que dans cette acception le présent n'est plus actuel, mais un présent teinté d'aspectualité, un présent d'habitude indiquant la répétition d'actions duratives (comme dans (11) (b)) ou momentanées (*MAI încuie usa* « Il continue à fermer à clé la porte », chaque fois qu'il sort, par exemple) : il est difficile de dire si la valeur de présent d'habitude est due à la présence de MAI (on expliquerait mal alors l'interprétation itérative de (11) (b)) ou à un contexte plus large.

¹⁰ En fait, l'intonation peut annuler le contraste (13) (a) / (b) : (b) avec la traduction ci-dessus est prononcé avec un accent sur le verbe, mais il suffit de prononcer avec une into-

b) Le trait aspectuel du radical verbal influe lui aussi sur la valeur aspectuelle de MAI : avec un verbe dont l'action tend vers un terme (achèvement), MAI sera surtout itératif, même si le temps verbal n'est pas perfectif :

(14) (a) *A MAI sărit* « Il a ENCORE (de nouveau) sauté »,

(b) *MAI sare* « Il saute ENCORE (de nouveau) »,

avec un verbe dont l'action ne tend pas naturellement vers un achèvement, MAI est surtout duratif, même avec un temps perfectif :

(15) (a) *A MAI dormit* « Il a dormi ENCORE, a continué à dormir »,

(b) *MAI doarme* « Il dort ENCORE ».

Pourtant l'interprétation répétitive n'est pas exclue, surtout aux temps composés : (a) se traduit alors par : « Il a ENCORE dormi », avec déplacement de ENCORE.

Enfin, il y a des verbes qui en emploi absolu appartiennent à la seconde catégorie, alors qu'avec un objet leur action tend à s'achever avec l'épuisement de l'objet. Avec un objet indéfini, MAI est quantitatif, on l'a vu (§ 3 ci-dessus) ; n'entre donc en ligne de compte que l'objet défini :

(16) (a) *MAI citesc* « Je lis ENCORE, je continue à lire »,

(b) *MAI citesc scrisoarea ta* « Je lis ENCORE (une fois) ta lettre »¹¹,

mais sa présence n'est qu'un facteur permettant une interprétation aspectuelle itérative, qui pourtant n'est pas la seule possible : (16) (b) peut être également quantitatif (par exemple avec un contexte de gauche du genre : *Am citit celelalte-scrisori* « J'ai lu les autres lettres ») et correspondre à *Je lis A'USSI ta lettre*, et, peut-être, même aspectuel duratif (« Je continue à lire ta lettre »).

9. En général, les phrases contenant MAI aspectuel peuvent être sans difficulté négatives, mais ses hétéronymes français ne sont plus toujours les mêmes que dans les phrases positives correspondantes :

a) à MAI duratif des phrases négatives correspond PLUS (la négation de (15) sera traduite par : « Il n'a PLUS dormi », « Il ne dort PLUS »).

b) la traduction de MAI itératif lève un problème déjà signalé par les synonymes qui peuvent commuter avec lui (DEJA, IAR) et qui demande une nouvelle distinction entre deux types d'ajout — car, nous y reviendrons ci-après, même aspectuel MAI indique toujours un ajout — itératif :

— un ajout allant dans le sens de l'écoulement du temps — appelons-le proactif (a) et

— un ajout allant dans le sens inverse — appelons-le rétroactif (b) :

(17) *Am MAI citit cartea acesta*

dans les contextes :

(a) *După ce o citisem de câteva ori*, (17) « Après l'avoir lu plusieurs fois, j'ai ENCORE lu ce livre »,

nation plate et légèrement montante *mai scrie* et d'appuyer un peu sur *un elev* et MAI de (b) devient le même que dans (a), la traduction étant : « Continue à écrire un (seul) élève », « Il y a un élève qui écrit encore ».

¹¹ En reprenant la distinction faite ci-dessus (§ 3 *in fine*) entre ajout hétérogène et ajout homogène, la valeur répétitive de MAI dans (16) (b) découle d'un cas particulier, qui en est le cas-limite, d'ajout homogène : l'ajout du même au même, qui est une répétition.

(b) — *Citește cartea aceasta! — Dar (17)! « — Lis ce livre!*
— *Mais j'ai DÉJÀ lu ce livre!* ».

Dans (17) négatif avec l'acception (a), MAI sera rendu par PLUS (« Je n'ai PLUS lu ce livre ») alors que dans l'acception (b) ENCORE se conserve à côté de *ne ... pas* (« Je n'ai pas ENCORE lu ce livre »).

III. Conclusions

10. Tentative d'unification. En fait, MAI, aussi bien quantitatif qu'aspectuel, exprime l'idée d'ajout quantitatif. Alors que MAI quantitatif indiquait que l'action du verbe s'étendait sur un surplus d'objet(s) ou sur un nouveau laps de temps, MAI aspectuel indique qu'il y a un ajout d'action, soit par prolongement pur et simple (MAI continuatif), soit par des reprises après interruption (MAI itératif)¹².

11. Aspect contrastif. Dans les traductions françaises, on a pu s'en faire une idée, MAI est purement et simplement éclaté entre un nombre considérable d'hétéronymes partiels (*encore, plus, de nouveau, déjà, aussi, autre, davantage*, etc.). Et même sur le plan interne du roumain, la signification de MAI est souvent difficile à saisir de façon univoque sans recourir à un plus ou moins ample contexte linguistique et situationnel et, souvent, ce n'est qu'au moment où le roumain est contrasté avec une autre langue que la complexité de ses (effets de) sans apparaît dans toute son ampleur, ainsi que la difficulté de le traduire fidèlement.

On connaît les avantages qui découlent de la connaissance de langues étrangères, mais il y en a un sur lequel on n'insiste pas assez : le va-et-vient entre langue maternelle et langue étrangère conduit à une meilleure prise de conscience des nuances et subtilités de la première¹³.

¹² Dans une phrase négative, l'idée d'ajout persiste, mais, naturellement, niée, annulée par la négation (*MAI cîntă* « Il continue à chanter », *NU MAI cîntă* « Il est faux qu'il continue à chanter »).

¹³ Ce qui vient d'être dit est loin d'épuiser l'analyse de MAI. Il y a, par exemple, une série d'emplois marginaux, souvent stéréotypés, dont la traduction en français varie et souvent s'écarte de la valeur fondamentale de MAI, celle d'ajout quantitatif :

a) MAI devant l'adjectif ou pronom TOT « tout », devant le pronom NIMĖNI « personne », les adverbes TOTDEAUNA « toujours », NICIODATĂ « jamais », NICĂIERI « nulle part », PESTE TOT « partout » équivalent à *presque* : *MAI TOȚI sînt absenți* « Ils sont presque tous absents ». De même, dans la structure *era să* + verbe au subjonctif équivalent à *faillir* + infinitif : *Era MAI să cadă* « Il a presque failli tomber », et comme mot reteur (adverbe prédicatif) d'une complétive à l'indicatif : *MAI că a reușit* « Il a presque réussi ».

b) MAI suivi par ACUM « il y a » temporel équivalent à *à peu près* : *A venit MAI acum trei luni* « Il est venu il y a à peu près trois mois ». Symétriquement, cette acception se rencontre devant PESTE « dans » temporel : *Vino MAI peste o lună* « Viens dans à peu près un mois ».

c) par rapport à APOI « après » adverbe, MAI APOI renchérit, indique un « après » qui se laisse attendre (**un peu plus après*).

d) dans les phrases exclamatives et interrogatives, surtout à mot interrogatif, MAI peut prendre diverses valeurs :

— dans quelques question figées, il change complètement la signification de la phrase. Comparer : *Ce faci?* « Que fais-tu? » / *Ce MAI faci?* « Comment ça va? », etc.

— dans des exclamatives introduites par CE ou CÎT, les couples CE... MAI, CÎT... MAI signifient « combien, ce que » : *Cît a MAI plîns!* « Combien il a pleuré! », *Ce am MAI rîs!* « Ce que nous avons ri! ».

— dans certaines questions, MAI exprime l'idée d'excès et donc d'inutilité de continuer l'action : *De ce ai MAI venit?* « Pourquoi diable es-tu venu? À quoi bon être venu? ». Comme on peut le constater, MAI donne à la question un caractère oratoire équivalent à une négation :

VALORI CANTITATIVE ȘI ASPECTUALE ALE ADVERBULUI *mai* (Rezumat)

Pornindu-se de la ideea că sensul cel mai general, care provine de la etimonul latin, al adverbului *mai* este acela de cantitate care vine să se adauge unei alte cantități deja existente, se disting două valori de bază : *mai* cantitativ propriu-zis și *mai* aspectual (durativ și iterativ). Sint de asemenea evocate sinonimele sale contextuale și mulțimea eteronimelor sale franceze, totul punând în evidență complexitatea alcătuirii semnificațiilor și dificultăților unei traduceri exacte în fr necză.

Avril 1990

Université de Cluj-Napoca
Faculté de Philologie
31, rue Horea

Cine a MAI văzut așa ceva? « Qui a jamais vu pareille chose? ». Dans cette phrase de M. Preda : *Te MAI întorci?* « Reviendras-tu », adressée à quelqu'un qui va pour la première fois en Italie et qui donc n'en est pas revenu une ou plusieurs fois à quoi puisse être ajouté un nouveau retour, comme ce serait le cas dans la logique habituelle de l'ajout aspectuel exprimé par MAI, dans cette phrase, MAI laisse entendre que le locuteur est sceptique quant au retour et qu'il s'attend à une réponse négative plutôt qu'à une affirmative.

e) MAI entre dans des composés recevant une traduction globale : MAI ALES « surtout », MAI ZILELE TRECUTE « l'autre jour », etc.

Disons aussi, pour finir, que les phrases contenant MAI prises hors contexte et sans l'appui d'éléments prosodiques sont souvent ambiguës et que, par conséquent, il se pourrait que tous les lecteurs ne soient pas toujours d'accord avec nos analyses de telles u telles phrases, ce qui est normal, d'autant plus que cet article n'ambitionne pas d'avoir donné une description définitive et exhaustive.

CONJUNCTIV *vs* CONJUNCTIV

D. D. DRĂȘOVEANU

0. Conjunctivul din propozițiile subordonate și conjunctivul din principale depășesc o deosebire cum este cea dintre două ipostaze. Confruntarea lor — pe care o întreprindem mai jos —, după diferite criterii, va pune în evidență antinomia care argumentează divizarea modului pe care-l punem în discuție.

Abrevierile. *Cert* = trăsătura, din definiții, a indicativului, de a arăta că acțiunea verbului este considerată de vorbitor ca sigură, reală; *Cr 1* = conjunctivul din propozițiile subordonate; *Cr 2* = conjunctivul din propozițiile principale; *Imper* = imperativ; *Ind* = indicativ; *Opt* = optativ; *p* = propoziție; *Prez* = prezumtiv; *Psb* = trăsătura, din definiții, a conjunctivului, de a arăta că acțiunea verbului este considerată de vorbitor ca posibilă.

1. *Denumire*, motivare, conținut, „definiens”.

1.1. *Denumire și motivant.* Comparăm *Cr*-ul cu celelalte moduri personale din punctul de vedere al motivării denumirii. Vom constata că toate denumirile sînt motivate, dar că motivantul este diferit, grupînd modurile în două :

a) *Opt*, *Imper* și *Prez* sînt nume motivate de sensurile lor (gramaticale) știute. (Despre *Ind*, vezi *infra*, 1.3.2.1.)

Observație. Nu menționăm „condiționalul” — *Opt condițional* —, deoarece el nu este decît tot un *Opt*, condiționat de o subordonată condițională.

b) În cazul *Cr*-ului, motivantul nu este unul de ordinul conținutului, ci, în concordanță cu însuși sensul etimologic al termenului (*conjungere*), este de ordin sintactic, mod legat.

Observație. Din acest punct de vedere, al motivării, numele de *subjonctiv*, din gramaticile altor limbi, este mai pregnant, arătînd că modul în discuție este legat ca subordonat.

Pe linia dihotomiei *Cr 1* / *Cr 2*, reținem că motivantul de aici este valabil numai pentru *Cr 1*.

1.2. Motivant și „definiens”. Rămînînd la aceeași comparație, mai constatăm : a) în cazul *Opt*, *Imper*, *Prez*, motivantul, un fapt de conținut, este identic cu „definiens”-ul ; b) pentru întregul *Cr* se dă ca „definiens” *Psb* și nu motivantul, între *conjungere* și *Psb* neexistînd nici o legătură.

1.3. Se pune adică problema conținutului *Cr*. Considerînd *Psb* ca ipoteză, o vom căuta confruntînd *Cr*-ul cu celelalte moduri personale.

1.3.1. *Cr vs Opt*, *Imper*, *Prez*. Ipotetica *Psb* a *Cr*-ului nu intră în opoziție, în coordonare logică, cu conținutul celorlalte moduri. Semnificative în acest sens sînt denumirile „speciilor” lui *Cr 2*, *Cr imperativ*, *Cr*

hortativ, *Cr deliberativ* ș.c.l., termenul al doilea din denumirile respective excluzind *Psb* din conținutul lui *Cr* 2, considerat acesta ca un *întreg*, ca „gen”, opus celorlalte moduri.

1.3.1.1. Însuși *Cr potențial*¹, un *Cr* 2, aduce o dovadă în același sens: el intră ca specie în opoziție cu celalalte specii ale *Cr* 2, ceea ce constituie *ipso facto* dovada că *Psb* nu reprezintă conținutul *întregului* *Cr* 2.

1.3.2. *Cr vs Ind*. După cum se știe, gramaticile definesc *Ind* prin *Cert*, iar *Cr*-ul prin *Psb*.

1.3.2.1. Faptele arată încă că *Ind* nu exprimă *Cert*; ca dovadă, el este compatibil cu adverbele „probabilității”: *probabil a sosit*; dacă ar exprima *Cert* ar trebui să se creeze o incompatibilitate de aceeași mărime ca una din planul temporal: *ea sosi ieri*. Denumirea *indicativ* este motivată și ea, ca și cele de la 1.1. a), prin sens, un sens gramatical *zero*: *Ind* indică pur și simplu acțiunea.

1.3.2.2. Înseamnă că ipotetica *Psb* a *Cr* sau există și se opune unui *zero*, sau nici ca nu există, cum nu există *Cert*. În vederea răspunsului, recurgem la o opoziție *Ind/ Cr* 1, *Ind*, și el în subordonată: (a) *Sper să-mi spui* / (b) *Sper că-mi spui*. Dacă poate fi identificată vreo *Psb*, aceasta este strict egal de prezentă atât în (a), cât și în (b); o astfel de *Psb* este însă de un asemenea grad de generalitate, încât ar putea fi invocată și pentru timpul *viitor*. Conchidem: (1) chiar dacă ar exista, *Psb* nu este specifică și deci nu este definitorie pentru *Cr* (aici *Cr* 1) nici considerat, acest *Cr*, ca opozant al *Ind*; (2) avem adică a face cu o „opoziție” între *zero* și *zero*²; (3) *Cr*-ul nu are nici el, cum nu are nici *Ind*, un conținut. (4) Subordonatele din (a) și (b) sînt variante de construcție libere ale aceleiași subordonate. Spre ilustrarea celor de aici, de sub (4), o analogie, și anume cu două construcții ale atributului, tot variante de construcție libere: (a') *prețul lemnului* / (b') *prețul la lemne*; (a') este corespondent lui (a) prin aceeași construcție—*categorială*; (realizată prin categoria gramaticală): (a) construcție *conjunctivală*; (a'), construcție *dativală*; (b') este corespondent lui (b) ca avînd aceeași construcție—prin conectiv: în (b), construcție + *Ind*; în (b'), prepoziție + caz.

Concluzii (la 1.3.). 1) Discuția de mai sus propune pentru *Cr*, ca trăsături definitorii: (a) pentru *Cr* 1, mod *subordonat* (prin el însuși, vezi *infra*, 3.1.), *lipsit de conținut*; (b) pentru *Cr* 2, mod *nelegat*, totdeauna *cu un conținut*, fie afectiv, fie volițional. Acest conținut este divers; unele varietăți sînt identice cu ale altor moduri personale.

2) Se impun a fi *revalidate* definițiile potrivit cărora nici *Ind* și nici *Cr* 1 nu au conținut: (a) *Ind* prezintă „un procès comme simplement énoncé... sans aucune interprétation”³; (b) *Cr* — „mode de l'énoncé pur et simple”⁴.

Observație. Cele de sub 1) (a) și de sub 2) (b) nu privesc *Cr circumstanțial* (tot un *Cr* 1): *final*, *condițional*, *consecutiv* și *concesiv*.

¹ Marouzeau, s.v. *Subjonctif*.

² Dată fiind identitatea de conținut dintre (a) și (b), nici o opoziție ca *assumé* — *Ind / non-assumé* — *Cr* (Dubois, s.v. *subjonctif*) nu este, nici ea, convingătoare.

³ Marouzeau, *ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

2. Înseși valorile *Cr*-ului se împart grupându-se sub *Cr 1* sau sub *Cr 2*, iar aceste valori ar trebui și ele (mai) ferm repartizate, spre a se evita ambiguitățile: de ex. termenul *concesiv* din *Cr*-ul numit astfel⁵ vrea să fie un *Cr 2* (*Să fie cum zici tu.*). Există însă și un *Cr 1 concesiv*: *Să-i dai orice, că tot nu ți-ar spune.* (A se remarca prezența corelativului *tot în p* a doua, aceasta fiind deci principala, în ciuda lui *că* — o curiozitate.) Ambiguitatea are drept cauză faptul de a nu se preciza despre care din două *Cr* este vorba.

Observație. În exemplul dat, ambiguitatea s-ar rezolva și altfel: prin adoptarea, pentru *Cr 2 concesiv*, a unui alt nume, fie cel de *permisiv*.

3. Locul *Cr*-ului în clasificări ale *p*.

3.1. În clasificarea *p* subordonate după criteriul *construcției*, *Cr 1* caracterizează tipul de subordonate *conjunctivale*, tip ce intră în opoziție cu subordonatele *conjunționale*, cu cele *relative* (confundate încă cu *atributivele*) și cu cele *paratactice*.

3.2. Pentru *Cr 2* se pune problema locului său într-o clasificare a *p* după modul predicatului (*mod* și nu *modalitate*) ; spre deosebire de *Cr 1*, *Cr 2* nu generează nici un tip de *p* principală ; asta, pentru că el nu se aliniază celorlalte moduri personale, ci, prin conținutul său, volitional sau afectiv, el se situează la un loc cu modul echivalent : de ex., *Cr*-ul *imperativ* caracterizează, întocmai ca *Imper*, tipul de *p* imperative.

4. Criteriul *relațional*. Considerăm *relațională* categoria al cărei *morfem*, atașat la o temă lexicală, face ca aceasta să devină termen subordonat⁶. Rezultă de aici, ca de altfel din toate cele de mai sus, aceeași dihotomie : *Cr 1* este relațional, iar *Cr 2* nu.

Observații. 1) Denumirea de *Cr*, aplicată lui *Cr 2*, reprezintă o *contradicție în termeni* ; în schimb, o denumire ca *subjonctiv* (sinonim, *conjunctiv*), pentru *Cr 1* reprezintă un *pleonasm* („subjonctiv subordonat”).

2) Întrucît cuvîntul *morfem* este, în lingvistica modernă, folosit și pentru *radical* și *temă*⁷, un înlocuitor potrivit este cuvîntul *flectiv*. În discuția de față continuăm a-l folosi pe primul.

4.1. *Cr*-ul din *p* *conjunționale* (ex. *Nu-i atât de departe, încît să nu poți ajunge.*) nu este relațional, întrucît sensul relațional este purtat *exclusiv* de *conjunție* ; este un *Cr* de funcționalitate zero. Construcția este corespondentă celor intrapropoziționale realizate prin „prepoziție + caz” : așa după cum în *lupta contra poluării*, unde atributul, deși în genitiv — un genitiv și el de funcționalitate zero — nu este *genitival*, ci prepozițional, tot așa și subordonata nu este *conjunctivă*, ci *conjunțională*.

4.2. Statutul lui *să*.

4.2.1. Fapt unanim acceptat, *să* din structura *Cr 2* este *morfem*.

4.2.2. *Să* din structura *Cr 1* este considerat a fi în același timp și *conjunție*, și *morfem*⁸. Această dublă încadrare ni se pare bizară, faptul

⁵ *Ibidem*.

⁶ Drașoveanu (1975), p. 70, 2.9.

⁷ Pentru o discuție privind accepțiunile termenului de *morfem*, vezi Drașoveanu (1976), p. 154. 1.0.1.

⁸ GA, p. 412.

în discuție neputînd fi decît sau conjuncție, sau morfem. Anticipînd soluția, el este și în *Cr 1* tot morfem. Motivarea: cînd gramaticile susțin, justificat, că flexiunea este un mijloc al exprimării raporturilor, au în vedere doar flexiunea *cazuală*; tot flexiunea este însă și cea verbală; în problema de față avem a face tocmai cu această flexiune, *verbal-modal-personală*, flexiune pe care o avem pusă aici, prin *Cr*, în serviciul subordonării *interpropoziționale*. Așa după cum cazurile *G*, *D* sau *Ac. f* ă r ă prepoziție se subordonează prin *ele înseși*, mai exact, prin desinențele lor (*morfeme*). tot așa și *Cr 1* — categorie și ea relațională — se subordonează prin el însuși, mai exact, prin morfemul său *să*, care rămîne la fel de intraconjunctival și în *Cr 2*, și în *Cr 1*.

În concluzie, *să* este totdeauna morfem.

4.2.2.1. Această soluție produce — ne dăm seama — deranjamente în cuprinsul listei de „conjuncții compuse” (*fără să, ca să, decît să* etc.). Contradicția dintre *să* „morfem” și „conjuncții compuse” nu se va rezolva pe seama statutului de „morfem” al lui *să*, ci pe seama listei, negînd adică statutul de „compunere conjuncțională” al unora dintre așa-numitele „conjuncții compuse”:

(a) vedem în adverb *ca și, chiar, totemai, mai ales, cam, nici*⁹, *ca, decît* etc. sau în prepoziții *ca de, pe*, situate la stînga conectivelor subordonante interpropoziționale (*mai ales fiindcă, totemai unde, cam ce, mai ales că, pe unde, de unde* ș.a.) elemente menite să diversifice, să nuanțeze, să întărească — dar, neavînd regim predicativ¹⁰, nu să participe la alipurta — *sensul relațional*¹¹ al respectivelor conective. Le numim *auxiliari relaționali*:

(b) de sprijinul acestor *auxiliari* beneficiază orice purtător de sens relațional, adică nu numai conectivele, ci și morfemul relațional *să*; în *și să, chiar să, ca să, nici să* etc. vom avea deci un *Cr 1* și, în același timp, o *p-conjuncțională* „cu adverb auxiliar” sau „cu prepoziție auxiliară”.

5. Ipoteze.

5.1. Problema s-ar simplifica mult dacă *să* ar fi considerat *conjuncție* dar / și numai conjuncție. S-ar opune însă: (a) persoana a 3-a și (b) construcțiile pasive ale verbelor: *el să laude / el să fie lăudat*.

5.2. Dacă pe *Cr 2* l-am explica prin suprimarea verbelor care pot fi presupuse ca regente și compatibile cu *să* (*a porunci, a sfătui, a nu crede; a se mira* sau expresii verbale ca *a fi îndoielnic* ș.a.), el, *Cr 2*, ar deveni *Cr 1* și s-ar anula astfel opoziția *Cr 2 / Cr 1*. Am avea un singur *conjunctiv* — *subjunctivul*.

BIBLIOGRAFIE

- Drășoveanu 1968 D. D. Drășoveanu, *Observații asupra cuvintelor relaționale*, în *CL*, XIII, nr. 1, p. 19—32.
1975 D. D. Drășoveanu, *Categoriile gramaticale de relație și de opoziție ale limbii române*, în *CL*, XX, nr. 1, p. 67—79.

⁹ Pentru calitatea de adverb a lui *nici*, vezi Drășoveanu (1968), p. 29.

¹⁰ Despre regimul verbal personal (predicativ) al conectivelor subordonate interpropoziționale, vezi *ibidem*, p. 20.

¹¹ Despre „sensul relațional” și definiția lui, vezi Drășoveanu (1976), p. 154.

1976 -- D. D. Drăsoveanu, Sens relațional și gramatematic -- *conținut și expresie* -- la nivelul gramatical al limbii, în *GL*, XXI, nr. 2, p. 153–163.

Dubois 1973 -- Jean Dubois et al., *Dictionnaire de linguistique*, Larousse [1973].

GA 1963 -- *Gramatica limbii române*, ed. a II-a, vol. 1, București, Editura Academiei.

Marouzeau 1933 -- J. Marouzeau, *Lexique de la terminologie linguistique*, Paris.

SUBJONCTIF vs SUBJONCTIF

(Résumé)

L'article met face à face le subjonctif (roum. *conjunctiv*) des propositions subordonnées (*Cr 1*) et celui qui apparaît dans les principales (*Cr 2*). De cette confrontation résultent toute une série d'antonimes propres à étayer la dichotomie *Cr 1* / *Cr 2*.

Aprilie 1990

Universitatea din Cluj-Napoca
Facultatea de Filologie
Str. Horea, 31

TERMINOLOGIA TEXTILĂ POPULARĂ. DERIVAREA

ELENA COMŞULEA

O cercetare mai amplă asupra termenilor referitori la principalele operații de prelucrare a cînepei, în parte și a lînii — melițat, răvilat, pieptănat, periat, scărmănat, tors, rășchiat, depănat, urzit, țesut¹ —, ne-a permis formularea unor observații privind derivarea cu sufixe în acest domeniu. Studiul a vizat trei categorii de termeni: 1) substantive care denumesc uneltele de muncă în ansamblu, 2) substantive care denumesc părțile componente ale uneltelor și 3) verbe care denumesc operații executate cu uneltele respective.

Procesul de formare a derivatelor urmează regulile generale ale limbii, mai ales pe cele ale limbii populare, dar are și unele particularități.

În analiza noastră, făcînd distincție între derivatele create special pentru terminologia firului și cele preluate din alte sfere ale vocabularului în urma unor evoluții semantice, derivarea se relevă ca un procedeu utilizat aproape în exclusivitate pentru denominarea acțiunilor sau a uneltelor și doar în câteva cazuri pentru denominarea părților componente ale acestora din urmă.

Din punct de vedere etimologic, între numele proceselor de muncă și cele ale uneltelor necesare operațiilor respective există un raport de independență, *furcă* — *toarce*, *vîrtelniță* — *depăna*, *război* — *țese*, cuvintele putînd aparține aceleiași familii, *pieptene* — *pieptăna*, sau, mai frecvent, un raport de subordonare de tipul cuvînt-bază — derivat, *meliță* — *melița*, *ravilă* — *răvila*, *perie* — *peria*, *rășchia* — *rășchitor*, *urzi* — *urzoi*.

O caracteristică evidentă a derivatelor este faptul că sufixul se adaugă, de cele mai multe ori, unor teme² detașate din cuvinte proprii terminologiei de ansamblu a industriei casnice textile.

S-au format nume de instrumente³ de la teme verbale, în special pentru a denumi melitoiul și druga, folosindu-se cu precădere sufixele:

¹ Melițatul, răvilatul, periatul se aplică numai cînepei și inului, scărmănatul numai lînii, iar celelalte operații tuturor fibrelor textile.

² Procedeu de analizare a derivatelor se bazează pe concepția prof. Ioan Pătruț cu privire la structura lor, expusă într-o serie de articole publicate mai ales în *Cl.*; vezi și *Studii de limbă română și slavistică*, Cluj, 1974, p. 13-40. Utilă ne-a fost și lucrarea Clădiei Tudose, *Derivarea cu sufixe în româna populară*, București, 1978, p. 180-192.

³ *Frlngătoare*, *frlngător*, *rupătoare*, *strunjitoare*, *zbiciulău*, *zbiciulitoare*, *zdrăvulău*, *zdrobalău*, *zdrobitor* denumesc melitoiul; *răvilitoare*, *trăgătoare* — *ravila*; *pieptănătoare* — *ravila*, *pieptenele* pentru lînă, mașina de pieptănat fibrele textile; *dărăcilor*, *drenuitoare*, *scărmănătoare*, *scărmănător*, *scărmănuș* — unalta sau mașina de scărmănat lînă; *descălcilor* — *pieptenele* pentru lînă; *răsucitoare*, *răsuera*, *răsuceală*, *răsucel*, *răsucelnic*, *răsucilor*, *sucitoare*, *sucilor* — druga; *depănuș*, *rășchirător* — *rășchitorul*; *depănătoare*, *depănător*, *depenete*, *depănuș* — *vîrtelnița*. *Depănătoare* și *depenete* denumesc și fiecare dintre cele două stîngii încrucișate, la cape-

-ătoar- (*depănătoare, frîngătoare, pieptănătoare, rupătoare, răsucătoare, scărmanătoare, trăgătoare*), -ător- (*depănător, frîngător, rășchirător, scărmanător*), -itoar- (*drevitoare, răsucitoare, răvilitoare, strujitoare, suciitoare, zbiciulitoare*), -itor- (*dărăcitor, descileitor, răsucitor, rășchitor, sucitor, zdrobitor*), dar și : -ălău- (*zdrăvălău, zdrobalău*), -ău- (*zbiciulău*), -el- (*răsucel, depenele*⁴), -ea- (*răsucaea*), -elnic- (*răsucelnic*), -us- care, mai ales în limba populară, este compatibil și cu teme verbale (*depănuș, scărmanuș*). Cîteva dintre derivatele care denumesc melitoiul au un conținut mai bogat, cuprinzînd și sensul „limba melitei” (*zdrăvălău, zdrobalău, zdrobitor*) sau „trupul melitei” (*frîngătoare, melițoi, strujitoare*), oferindu-ne astfel exemplul unei oarecare tendințe de regularizare a structurilor semantice dintr-un domeniu onomasiologic.

Prin procesul invers, de creare a verbelor de la teme substantivale indicînd unelte, s-au format verbe de conjugarea I⁵ (*dreca, drigla, grebăna, hehela, melița, peria, rășchitoră, răvila*) și a IV-a (*dărăci, drugi, heheli, meliți, rășchitori, răvili*). S-au folosit și sufixele : -ui- (*drevui, driglui, fușălui, heselui, răvilui*), -ăi- (*fușălăi*), -ălu- (*bucălu*), -ăl- (*bucăli, drugăla, drugăli, îndrugăli*), -el- (*dreveli*⁶), -ăn- (*dărăcăn*). Fenomenul apare constant în ansamblul termenilor referitori la operațiile premergătoare torsului. În graiuri, sufixul s-a atașat și unor teme de la care nu s-au format derivate în limba literară, mai selectivă din acest punct de vedere, sau de la care nu s-au format derivate cu sens textil : *ghemu* „a face un ghem”, *mosori* „a face un mosor”, *guri* „a năvădi”, „a lega gura pinzei”. Termenii aceștia sînt sugestivi și precisi în comparație cu sinonimele lor literare, *depăna, năvădi*, și mai economici față de echivalentele sintagmatice, *a face un ghem (un mosor), a pune pe ghem, a lega gura*.

Categoria derivatelor formate în interiorul aceleiași părți de vorbire, nume de la teme nominale, cuprinde termeni atribuiți uneltelor deosebite de unele tip prin mărime, înregistrați în zone sau în localități care cunosc asemenea diversitate în planul realității. Majoritatea uneltelor examinate, *melița, ragila, daracul, pieptenele, virtelnița*, se caracterizează printr-o anumită diversificare în ce privește dimensiunea, finețea construc-

tele cărora sînt introduse fofzele la virtelniță. *Drevitoare* este un derivat al verbului *drevui*, ambele atestate în ALR II SN, vol. II, h. 437/574. Nu am menționat termenul *băldor, deorece* se poate explica din lat. *balluatorium* și nu trebuie considerat formație românească (vezi DA). Cf. Marius Sala, Jana Balaceiu-Matei, *Derivate sau moștenite?*, în SCL XXXIV, 1983, nr. 4, p. 312, 313.

⁴ Claudia Tudose, *op. cit.*, p. 17, consideră că existența unui număr mare de derivate în formă de plural în -ele (pentru care singularul poate fi în -ea sau în -ică) „ar putea duce la constituirea unui sufix -ele cu statut de invariantă”.

⁵ Nu există o unitate de vederi în tratarea lui -a, -i, -l, unii considerîndu-le caracteristici ale conjugării, iar alții, sufixe lexicale. Vezi *Formarea cuvintelor în limba română*, III. *Sufixe*. 1. *Derivarea verbală*, [București], 1989, p. 24-26.

⁶ Enumerăm principalii termeni care denumesc unealta folosită la executarea operațiilor de finisare a fibrelor de in și cânepă melitate, ei fiind mai puțin cunoscuți : *ravilă, driglu, hehela, greabăn, darac*. Aceștia reprezintă baza pentru majoritatea verbelor menționate aici. *Drugăla, drugăli, îndrugăli* sînt derivate ale substantivului *drugă*, iar *bucăli, bucălu* ale lui *buc* „ele înseamnă „a îndruga”. *Dreca, drevui, dreveli* sînt derivate ale substantivului *dreacă* „mașină de scărmanat lînă”. *Fușălu și fușălăi* „a scărmana lînă cu ajutorul fușălăului” sînt derivate ale substantivului *fușalău* „pieptănuș”, care circulă pe o arie aproape compactă în jumătatea de nord a Moldovei, în Maramureș și nordul Transilvaniei.

ției, implicit funcționalitatea, care poate merge pînă la utilizarea a trei unelte diferite (de ex. melițoi, meliță, melițică), cu care se execută operații în diferite stadii de finisare; mai frecvent se recurge la două. Această diversitate și perfecționare a uneltelor este în deplină concordanță cu importanța pe care o are prelucrarea plantelor textile în viața locuitorilor dintr-o regiune sau alta. Prin urmare, fenomenul nu se manifestă la nivelul întregii țări, dar sînt destul de numeroase localitățile în care a fost înregistrat. Terminologia firului conține, în consecință, un număr apreciabil de diminutive și augmentative. Sufixe utilizate sînt, în ordinea frecvenței: diminutive, -uț- (*heheluță, periuță, pieptănuț, răviluță, vîrtelniciuță*), -uș- (*dărăcuș, grebluș, pieptănuș*), -uic- (*melițuică, răviluică*), -ioar- (*melicioară, vîrtelnicioară*), -uc- (*melițucă*), -ic- (*melițică*), -el- (*pieptenel*), -aș-, -eș- (*pieptănaș, urzoieș*); augmentative, -oi- (*dărăcoi, drigloi, melițoi*), -oaic- (*melițoaică*), -ău- (*driglău*), -aic- (*driglaică*), -an- (*dărăcan*), -ălău- (*drugălău*), -ălăi- (*drugălaie*); sufixe care formează nume de instrumente, -ar- (*cotar, dărăcar, drîglar, drîndar, mițar*), -et- (*driglete*)⁷. Nu toate diminutivele și augmentativele exprimă diferențe de dimensiuni între designate, ci alte diferențe, formale, funcționale⁸. Ele ar trebui tratate în dicționare, acodindu-se atenția cuvenită și conținutului, nu numai formei, deci completîndu-se definițiile de tip derivațional⁹, „diminutiv al lui...”, prin care se indică doar etimologia, proveniența, cu definiții analitice, explicative corecte. Derivatele cu sufixe instrumentale denumesc, de obicei, tot unealta-tip.

În cazul sufixării nominale, indiferent de apartenența morfologică a temei, de obicei iau naștere mai multe derivate prin folosirea diverselor sufixe aparținînd aceleiași clase semantice sau unor clase semantice diferite.

Fenomenul prin care mai multe sufixe sinonime se atașează aceleiași teme a fost prezentat ca o trăsătură mai puternic manifestată în limba populară comparativ cu cea literară. Numărul derivatelor nume de unelte formate de la termeni specifici domeniului lexical cercetat este remarcabil. Situația cea mai impresionantă am înregistrat-o la verbul *urzi*, a cărui familie cuprinde 16 termeni denumind unealta de urzit, pentru formarea cărora s-au folosit și sufixe neamintite încă în lucrare: *urzoî* (cel mai răspîndit, formînd arie continuă în Banat, Crișana, Maramureș, vestul și centrul Transilvaniei, vestul Moldovei și altă arie în jumătatea de est a Olteniei și vestul Munteniei), *urzițoare* (într-o zonă compactă din sud-estul Transilvaniei, estul Munteniei, sudul Moldovei, precum și în sudul Banatului și în jumătatea vestică a Olteniei), *urzițoare* (mai ales prin sudul Transilvaniei, în apropierea Făgărașului, și în jumătatea vestică a Olteniei), *urzițor* (în jumătatea de nord a Moldovei, partea de răsărit prelungindu-se în sud, prin estul Transilvaniei, în nord-vestul Munteniei unde se interferează cu *urzoî*), *urzițor* (în puncte izolate din Oltenia, Muntenia, Moldova),

⁷ Pentru majoritatea derivatelor menționate la acest paragraf, cuvîntul-bază îl constituie tot unul dintre termenii nume de unelte enumerați la nota 6. *Cotar* (< *col* + suf. -ar) „rășchitor măsurînd unu sau doi coți”. *Mițar* (< *miț* + suf. -ar) „pieptene de scărmanat mițele”. *Grebluș* (< *grebl* + suf. -uș) „pieptene”.

⁸ Vezi Elena Carabulea, *Valorile sufixelor diminutive substantivale*, în SCL, XXVI, 1975, nr. 3, p. 255-267.

⁹ Laura Vasiliu, *Derivatele sufixale: sens și definiție*, în SCL, XXXVII, 1986, nr. 2, p. 146-152.

urzar (în arii mai mici din nord-estul Banatului, în estul Transilvaniei, în Moldova prin jurul oraşului Piatra Neamţ), *urzoaie* (în arii compacte din nord-vestul judeţului Bistriţa-Năsăud, din vestul Sucevei şi, izolat, în Oltenia şi în Maramureş) şi, cu răspindire geografică mică, *urzoaică*, *urzaică*, *urzoc*, *urzan*, *urzălău*, *urzare*, *urzor*, *urzitoi*, *urzele*.

Mai puţin productiv, fenomenul apare totuşi şi în cazul derivării verbale, de exemplu *hehela*, *heheli*, *heselui*; *drîgla*, *drîglui*; *drugăla*, *îndruga*, *îndrugăli*; *răşchitora*, *răşchitori*, *răşchita*.

Termenii rezultaţi au fiecare propria răspindire teritorială, dependentă de cunoscuta arie dialectală a sufixului respectiv. Suprapunerea spaţială a derivatelor nu se prea întimplă; ele pot întâlni în acelaşi spaţiu geografic doar termenul-bază. Totdeauna derivatele se înscriu, firese, în limitele ariei cuvintului primar. Când se derivă verbe de la teme nominale, de obicei, ia naştere un singur cuvânt, care acoperă ca circulaţie aria substantivului corespunzător.

Marea capacitate de a forma derivate a termenilor proprii domeniului textil, în special a celor de origine latină, este şi mai evidentă dacă luăm în considerare totalitatea formaţiilor create cu sufixe de valori diferite. *Toarce* are 12 derivate, sufixul putîndu-se ataşa temei prezentului (*torc-*) sau temei participiului (*tors-*): *torcătoare*, *torcător*, *torcăreasă*, *torcălău*, *torcăşiţă* „persoană care toarce”, *torsătură*, *torsură* „rezultatul operaţiei”, *torcătoare*, *torsătoare* „maşină de tors”, *torcătorie* „atelier sau secţie în care se toarce”, *torcărie*, *torsătorie* „meseria”, *torcărie*, *torcătoare* „şezătoare la care se toarce”, *torcătură* „faptul de a toarce”, *torcătoare* „scîndură prevăzută cu o gaură în care se fixează furca”.

Din punct de vedere semantic, derivatele sufixale de la teme verbale sînt mai variate decît cele de la teme substantive. În general, se formează cîteva categorii semantice, derivatele nominale denotînd:

„persoana” care efectuează operaţia exprimată de verb, *dărăcitor*, *depănător*, *meliător*, *pieptănător*, *scărmănător*, *leşător*, *leşătoreasă*, *urzitor*; formele corespunzătoare feminine sînt mai ales de tipul *pieptănătoare*; „operaţia sau acţiunea”, *dărăcitură*, *îndrugătură*, *pieptănătură*, *scărmănătură*, *scărmăneală*, *scărmeniş*;

„rezultatul” operaţiei, *dărăcitură*, *îndrugătură*, *peritură*, *pieptănătură*, *scărmănătură*, *leşătură*, *leşut*;

„maşina, unealta sau partea de maşină, de unealtă care execută o anumită operaţie”, *dărăcitor*, *depănător*, *răşchitor*, *urzitor*, *depănătoare*, *pieptănătoare*, *urzioare*;

„atelierul sau secţia” unde se desfăşoară operaţia respectivă, *pieptănătorie*, *torcătorie*, *leşătorie*, *leşărie*;

„meseria” corespunzătoare unei operaţii, *torcărie*, *leşărie*. (Vezi mai sus şi familia lui *toarce*.) Pentru ultimele două categorii remarcăm existenţa derivatelor la acele activităţi a căror practicare depăşeşte cadrul gospodăriei ţărăneşti, efectuîndu-se şi în ateliere speciale, de către persoane cu o pregătire profesională corespunzătoare. Derivatele care au alte sensuri decît cele enumerate nu apar atît de sistematic la majoritatea cuvintelor aparţinînd ansamblului lexical studiat.

De la substantive s-au format, de obicei, diminutive şi augmentative. (false sau reale), mai rar, cuvinte numînd „persoana” care îndeplineşte o anumită operaţie, ca *meliţar*, *pieptănar*. De la tema substantivului

melică s-au creat : *melicioară*, *melică*, *melioaică*, *melițoi*, *melițucă*, *melituică*, de la *ravilă* — *răvilitoare*, *răviluică*, *răviluță*, de la *driglu* — *driglaică*, *driglar*, *driglău*, *driglete*, *drigloi*, de la *darac* — *dărăcan*, *dărăcar*, *dărăcoi*, *dărăcuș*, de la *pieptene* — *pieptănaș*, *pieptănuș*, *pieptănuș*, *pieptenel*.

Pentru denumirea pieselor componente ale uneltelor s-au format ră termeni speciali prin derivare, dar s-au preluat din alte domenii, alături de cuvintele primare, și derivatele lor. Acestea din urmă pot fi derivate față de unele cuvinte (teme) devenite și literare, de exemplu : *pelicioară*, *scindurică*, *stinghioară*, *tălpici*, *tălpică* „punte la rășchitor”, sau dialectale de exemplu : *blăniță*, *chinguță*, *peniță*, *pleșcuță* „punte la rășchitor”. Remarcăm frecvența mai multor derivate de la aceeași temă : *lopăcioară*, *lopătușă*, *lopătea*, *lopăteauă*, *lopățică* „punte la rășchitor”, *bătăiuș*, *bătălauă*, *bătăldu*, *bătătoare*, *bătător*, *băteală*, *bătuș* „limba meliței”, *răzucă*, *răzușă*, *răzușcă*, *răzuță* „foează la virtelniță”, *crucelnic*, *crucelniș*, *cruciulișă* și un cuvânt prefixat, *răscruci* „cruce la virtelniță”. Transferul denumirii s-a produs și în cazul derivatelor datorită acelorași procese semantice care au afectat termenul de bază.

Derivarea cu sufixe din cadrul terminologiei textile confirmă vechea constatare că în limba populară se manifestă mai accentuat „tendința, teoretic nelimitată, de a forma cuvinte nouă, ori de câte ori se simte nevoia”¹⁰. Numărul ridicat al derivatelor în vocabularul textil popular examinat este în deplină concordanță cu importanța acestui domeniu legat de o veche și constantă ocupație a poporului, cu profunde implicații în viața sa spirituală. Crearea derivatelor este strins determinată de realitatea extralingvistică, economico-socială și etnografică, formații noi apărind numai din necesități practice, în scop denominativ-funcțional și nu expresiv-estetic. Noile elemente lexicale atestă faptul că orice necesități de denominare, de înnoire, de îmbogățire în domeniile fundamentale ale vieții poporului nostru se pot asigura din resursele interne, în special romanice, ale limbii.

LA TERMINOLOGIE TEXTILE POPULAIRE. LA DÉRIVATION

(Résumé)

Le processus de formation des dérivés par le procédé de suffixation dans la terminologie textile populaire suit les règles générales de la langue, surtout celles de la langue populaire, mais il a aussi, cependant, quelques particularités.

Dans notre article, nous avons mentionné les suffixes et les dérivés enregistrés dans le cadre de cette terminologie se rapportant aux opérations de transformation du chanvre et, partiellement, à ceux de la laine.

¹⁰ Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor”*, București, 1947, p. 156. Vezi și Claudia Tudose, *op. cit.*, p. 180 — 192.

En même temps, nous avons mis en relief des aspects tels que la modalité d'attacher les suffixes d'habitude aux thèmes des mots propres à la terminologie textile, la grande capacité de former des dérivés des termes caractéristiques à ce domaine lexical, le grand nombre de diminutifs et d'augmentatifs en concordance avec la réalité ethnographique, la grande variété sémantique des dérivés des thèmes verbaux.

Aprilie 1990

*Institutul de Lingvistică și
Istorie Literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21*

CERBICE. SENSURI ȘI RĂSPÎNDIRE

DOINA GRECU

În „Dacoromania”, X, la rubrica „Pe marginea cărților”, Sextil Pușcariu, comentind unele răspunsuri înregistrate în anchetele pentru ALR I, afirma că: „În părțile unde se face confuzie de sens între *cerbice* și *bărbie* se întâlnește forma *cerbie*” (p. 425). Rezultă din citat că termenul *cerbice* are, sau avea, și sensul ‘bărbie’. Sensul nu este atestat de nici unul dintre dicționarele limbii române, iar termenul este considerat, de DA, ca un „cuvînt ieșit aproape cu totul din uz”.

Aceste constatări au determinat încercarea de a urmări, pe baza materialului înregistrat în anchetele pentru ALR I și ALR II, sensurile și răspîndirea termenului în discuție. El a fost notat, din investigațiile noastre de pînă acum, între răspunsurile la șase întrebări din *Chestionarul ALR I* și la patru din *Chestionarul ALR II*¹.

Neglijînd pentru moment variantele și luînd în considerare o formă tipizată, în cazul de față forma literară *cerbice*, observăm că, la două întrebări din *Chestionarul ALR I*: [1079] „pielea care atîrnă sub barbă la bou” și [1092] „locul unde se oprește jugul la boi”, termenul care ne interesează a fost înregistrat într-un număr aproape egal de puncte²: 37 pentru chestiunea [1079] (18, 24, 56, 59, 63, 69, 75, 77, 80, 85, 87, 98, 100, 107, 109, 112, 116, 118, 122, 138, 140, 247, 249, 251, 315, 320, 341, 347, 348, 351, 357, 400, 588, 590, 600, 614, 859) și 36 pentru chestiunea [1092] (28, 45, 77, 79, 90, 93, 94, 96, 103, 266, 270, 278, 283, 290, 298, 305, 339, 350, 352, 354, 355, 361, 401, 406, 412, 420, 424, 451, 456, 504, 512, 538, 540, 550, 660, 665). Cu excepția punctului 77, în care, prin înregistrarea termenului *cerbice* ca răspuns la ambele chestiuni, i se conferă acestuia două sensuri, a căror coexistență e greu de acceptat într-un microsistem, în celelalte localități anchetate termenul are unul din cele două sensuri discutate. Punctele în care *cerbice* înseamnă ‘locul unde se oprește jugul la boi’ par mai degrabă, în vestul teritoriului anchetat, niște insule în aria mai mare în care *cerbice* denumește ‘pielea care atîrnă sub barbă la bou’, iar în est cele două sensuri constituie două arii izolate.

În punctele în care *cerbice* are sensul de ‘pielea care atîrnă sub barbă la bou’, pentru „locul unde se oprește jugul la boi” au fost înregistrați fie termeni ca: *grumaz*, *greabăn* (*hreabăn*, *brebeni* etc.), *umăr*, *scarn*, *os*, *ceafă*, *gușă*, adesea însoțiți de determinante, fie răspunsuri perifrastice

¹ Deoarece hărțile ALR II s.n. nu conțin răspunsurile de pe întreg teritoriul anchetat, datele sînt extrase din materialul aflat în arhiva ALR.

² Anchetele la românii sud-dunăreni nu au fost avute în vedere.

ca *după cap, la spate* sau explicații ca *se strică la gît*. În unele puncte s-au notat și cite doi termeni (ex. *grumaz* și *scaun*). Varietatea termenilor, răspunsurile perifrastice și existența răspunsurilor duble par să indice că este vorba de termeni mai recenti, estinși din arii vecine, căci *greabău, scaun* și mai ales *ceafă* se constituie în arii bine delimitate.

Dacă luăm în considerare și răspunsurile la chestiunea [831] din ALR I („cerbice, partea superioară a jugului”), la care *cerbice* s-a înregistrat într-un număr de 67 de puncte (dintre care în unul, și anume în 554, ca răspuns incidental, cu sensul de ‘partea de jos a jugului’) și le coroborăm cu cele de la întrebările [1079] și [1092], constatăm că în 37 de puncte *cerbice* înseamnă numai ‘partea superioară a jugului’. Aceste puncte se situează, mai ales în nordul și vestul teritoriului anchetat, coborînd spre Muntenia și Dobrogea (punctele 269, 273, 280, 337, 352, 385, 394, 418, 428, 434, 436, 461, 467, 470, 480, 486, 498, 502, 510, 516, 518, 522, 526, 528, 532, 536, 552, 558, 595, 610, 618, 652, 672, 690, 704, 710, 735). În restul punctelor, răspunsurile de la întrebarea [831] se suprapun peste cele de la întrebările [1079] (punctele 69, 75, 85, 400, 590, 614) și [1092] (punctele 45, 77, 93, 96, 103, 270, 278, 298, 305, 339, 355, 401, 406, 412, 420, 424, 451, 456, 504, 512, 538, 540, 550), *cerbice* fiind, în aceste cazuri, polisemantic. Dacă extensia sensului de la ‘ceafă la bou’ la ‘ceafă la jug’ este firească, faptul că în una și aceeași localitate *cerbice* înseamnă ‘ceafă la jug’ și ‘bărbie la bou’ pare bizar. El nu se poate explica decît acceptînd că și în aceste localități care — mai ales în Banat — sînt în apropierea ariei în care *cerbice* înseamnă ‘locul unde se oprește jugul la bou’, termenul a avut întîi acest sens, apoi pe cel de ‘ceafă la jug’ și numai după aceea a avut loc „confuzia de sens” de care vorbea S. Pușcariu. Ar însemna că, într-o cronologie relativă, sensul de ‘bărbie la bou’ este ulterior celui de ‘ceafă la jug’.

Ne-am întrebat, firese, dacă paralel cu sensul ‘pielea care atîrnă sub barbă la bou’, *cerbice* nu a dezvoltat și un sens ‘policioară la jug’. Din păcate, întrebarea pentru „policioară la jug” figurează în *Chestionarul ALR II* (= întrebarea [5602], răspunsurile fiind publicate în ALR s.n., vol. II, h. 335, ALRM s.n., vol. I, h 217). Emil Petrovici a înregistrat pentru *cerbice* sensul de ‘policioară la jug’ doar în Moldova, în punctul 554, aflat în apropierea punctului 554, din ALR I, punct în care și Sever Pop nota, ca răspuns incidental la întrebarea [831], acest termen cu sensul de ‘policioară la jug’. În nici unul din aceste două puncte *cerbice* nu mai are, pe baza ALR I și ALR II, vreun alt sens.

Dar E. Petrovici notează, la întrebarea [5602], și citeva răspunsuri pentru „ceafă la jug” (nepublicate în legenda hărții mari), în șase puncte înregistrînd, în această accepție, termenul *cerbice*: 95, 105, 431, 537, 646 [e] și 728. Din punctele 95, 105, 537 și 646 termenul este atestat și ca răspuns la întrebarea [5555] „cerbice (unde stă jugul)” (= ALR s.n.vol.; II, h 299, ALRM s.n., vol. I, h 192), și anume cu sensul de bază în punctele 95, 537 și 646, și de ‘bărbie la bou’ în 105 (unde termenul este explicat prin „e la piept, aia care se dăbălă la el”). De remarcat că punctul 105 se află în aria în care și S. Pop înregistra, pentru *cerbice*, în citeva puncte, cum am văzut, atît sensul ‘bărbie’, cit și ‘ceafă la jug’.

Răspunsurile la această întrebare mai atestă pe **cerbice** cu sensul de 'bărbie la bou' în punctul 346, cu sensul de 'bătătură la ceafă [la bou]' în 36; iar cu sensul de bază în încă 20 de puncte : 47, 76, 272, 279, 284, 310, 325, 334, 349, 352, 362, 399, 405, 455, 463, 478, 514, 531, 605.

La întrebarea [358] „cerbice (ceafă) la om, la animale (care parte)”, S. Pop a înregistrat termenul **cerbice** în șase localități, dintre care în două (= 270 și 350) cu sensul de 'ceafă la animale' și în patru (= 122, 255, 347 și 348), cu sensul de 'bărbie la animale'; la întrebarea [149] „(= b) bătătură în talpă” (vezi ALRM I/I h 188) răspunsul **cerbice** apare în două localități : 298 și 302, iar ca răspuns la întrebarea [95] „bărbie” (= ALR I/I h 34, ALRM I/I h 50), în șapte : 69, 80, 85 [e], 107, 116, 138, 588.

În arhiva ALR II, între răspunsurile la întrebarea [2253] „bătătură în talpă” (= ALR II/I h 77) s-a notat termenul **cerbice** în punctul 36 (Banat), iar ca răspuns la întrebarea [5725] „bărbie la cocoș”, în punctul 250 (Transilvania).

În întregul material pe care l-am avut noi în vedere s-a înregistrat termenul **cerbice** în 80 din punctele de anchetă pentru ALR I și în 31 din cele anchetate pentru ALR II. Cele 111 localități în care s-a notat termenul se grupează în două arii distincte, de est și de vest, ele neacoperind Oltenia, Muntenia, centrul și nordul Transilvaniei.

În afara sensurilor care figurează în DA, se mai atestă, așa cum s-a arătat, cele de 'bărbie (la animale, la cocoș, la om)', 'policioară la jug' și 'bătătură (în talpă sau în ceafă)'.

Răspunsurile înregistrate la cele zece întrebări din chestionarele ALR I și ALR II pun în evidență următoarele variante : *cirbice* (ALR II 5555/325); *cerbite* (ALR I 95/138, *ib.* 358/350, *ib.* 831/103, *ib.* 1079/138, *ib.* 1092/93, 103, 290, 350), pl. *cerbite* (ALR I 358/347, *ib.* 1092/290), *cerbiți* (ALR I 1092/350); *cerfite* (ALR I 831/93); *serbice* (ALR I 1092/401, ALR II 5555/405); *cerbișă* (ALR II 5602/728); *cerbiște* (ALR I 831/273, *ib.* 1092/361, ALR II 5555/362), pl. *cerbiști* (ALR I 831/273); *cerbică* (ALR I 358/122, *ib.* 831/352, 536, 735, *ib.* 1092/352, *ib.* 1079/24, 109, 118, 122, 249, ALR II 5555/349, *ib.* 5602/551), pl. *cerbici* (ALR I 831/352, 536, 735, *ib.* 1079/24, 249); *cerbită* (ALR I 1079/347, 351, *ib.* 1092/354, ALR II 5555/353), pl. *cerbiți* (ALR I 1092/354); *cerbiță* (ALR I 831/96, *ib.* 1079/98, 100, *ib.* 1092/96, ALR II 5602/95), pl. *cerbiți* (ALR I 831/96, *ib.* 1079/98); *cerbie* (ALR I 95/85 [e]); *cerbeă* (ALR II 5555/455) s.f.; *cerbic*, pl. *cerbici* (ALR II 5725/250) s.m.; *cerbiș* (ALR I 831/595, 710, ALR II 5555/334), pl. *cerbișuri* (ALR I 831/595), *cerbișe* (ALR I 831/710) s.n.; *cerbici* (ALR I 149/298, *ib.* 831/461, 470, *ib.* 1079/247, 341, ALR II 5555/346, *ib.* 5502/646 [e]), pl. *cerbici* (ALR I 149/298, *ib.* 831/470); *ierbici* (ALR I 1079/320); *ciribici* (ALR I 831/305, *ib.* 1092/305); *cerbit* (ALR I 1079/140); *serbici* (ALR I 831/652, *ib.* 1092/660, ALR II 5555/478); *cerbiu* (ALR I 831/672) subst. ³.

Pentru forma literară, **cerbice**, materialul utilizat de noi atestă, pe lângă pluralul obișnuit, *cerbici*, și o formă *cerbice* (ALR I 831/270, 394, 428, 510, *ib.* 1079/859, *ib.* 1092/412).

³ Consemnăm și formele *fițgîlă/țe* (ALR I 1079/251) și *țerdîde* (ALR II 5555/399), a căror literarizare nu poate fi făcută fără rezerve.

Considerăm că forma „(cu pronunțare dialectală)” *cerghice*, ca și *cerghișă*, *cerghiș* și *cerdiță* „(probabil pronunțat *cerghiță*)” citate, de DA, ca variante, trebuie interpretate *cerbice*, *cerbișă*, *cerbiș* și *cerbiță*, variante atestate de datele oferite de anchetele pentru ALR I și ALR II.

Atît largă răspîndire a termenului, cit și polisemantismul său, impun corectarea afirmației făcute de DA, cu referire la viabilitatea termenului; la redactarea materialului, DA nu a beneficiat de datele din anchetele pentru ALR I și ALR II, abia terminate atunci. De altfel, pe măsură ce se vor publica răspunsurile la întrebările [259] „bărbie” și [274] „ceafă” din *Chestionarul NALR* observațiile noastre vor fi susceptibile, și ele, de numeroase adăugiri.

Aprilie 1990

*Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță 21*

REFERITOR LA TOPONIMELE ÎN -ăuți*

IOAN PĂTRUȚ

Din afirmația lui Iorgu Iordan că -ăuți este sufix de origine ucraineană, precum și din informațiile asupra toponimelor pe care le-a analizat, rezultă că acestea sînt derivate românești¹. Este deci necunoscută părerăa lui E. Petrovici², pe care voi căuta să o confirm în cele ce urmează.

Am extras un număr destul de mare de nume de localități în -ăuți — existente, cum se știe, numai în nord-estul țării³ — din vechile documente moldovenești pînă la sfîrșitul domniei lui Ștefan cel Mare (1504) și voi analiza, în ordine cronologică, cîteva dintre cele care au și nume, vechi sau actuale, în -ești sau -eni.

Într-un act de la Alexandru cel Bun, din anul 1403, transliterat în alfabet polonez, din original slavon, întîlbim „*Avercucy, szto na Suczawi*” (DRH, A, I, p. 24) „*Averăuți*, care sînt pe Suceava” (*ibid.*, p. 25); într-un rezumat în limba germană al unui act [slavon?] din anul 1444 găsim: „*das Dorf welches Averest heis et*” (*ibid.*) „satul numit *Averest*”. Localitatea își continuă numele vechi, modificat prin afereză, *Verești*, sat-comună, jud. Suceava (vezi *ibid.*, p. 436).

Într-un document din anul 1438 apare un *пекрѣти* (*ibid.*, p. 252) „*Averestii*” (p. 253), numele unei așezări care s-a contopit cu Girov, jud. Neamț (*ibid.*, p. 436). Adaug că două sate, în județele Neamț și Vaslui, poartă numele *Averestii*.

Evident că toponimul *Averestii*, ca și *Averescu* nfm actual, sînt derivate față de *Aver* nb, atestat într-un document moldovenesc din anul 1502: *дѣти Авѣра* (genitiv sg.) „copii lui *Aver*” (DRH, A, III, p. 488, 489); antroponimul sub forma *Avăr* apare de cîteva ori: 1490 *пѣръс* (dativ sg.; *ibid.*, p. 125); 1491 *слуга наш(а) пѣръс* „sluga noastră *Avăr*” (*ibid.*, 206, 207) etc.;

* Utilizez abrevierile: DRH, A = *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova. Volumul I* (1384–1448). Volumul II (1449–1486). Volumul III (1487–1504), București, 1975, 1976, 1980; nb = nume de bărbat; nfm = nume de familie.

¹ *Toponimia românească*, București, 1963, p. 421.

Nu i se poate reproșa că lista toponimelor analizate nu e completă. Evident însă că inexactitățile din etimologii se explică, măcar parțial, prin ceea ce autorul înțelegea prin „tema” derivatelor: „Cit despre temă, renunț la identificarea ei, ori de cîte ori am îndoieli, pe care, cu mijloacele mele de lucru, nu le pot totdeauna împrăști, nici măcar parțial” [sic] (*ibid.*, p. 422).

² În studiul *Toponime de origine slavo-bulgară pe teritoriul R.P.R.*, în CL, II, 1957, p. 23–46; republicat, *Toponime de origine slavo-bulgară pe teritoriul României*, în idem, *Studii de dialectologie și toponimie*, București, 1970: vezi p. 175–176.

³ Cele din R.S.S. Moldovenească și din R.S.S. Ucraineană nu le analizez aici.

așezarea **Илишкыци** „Ilișeuți”, dintr-un document din anul 1403 (DRH, A, I, p. 26), este identificată cu satul *Ilișăștii* — dintr-un suret din anul 1436 (*ibid.*, p. 207) — continuat de Căuțișeni, com. Negri, jud. Bacău (vezi *ibid.*, p. 467);

intr-un document din anul 1499, apare, de cîtva ori, alt sat **Илишкыци** (DRH, A, III, p. 436, 440), **Илишкыци** (p. 437), redat în traducere prin *Ilișeuți* (*ibid.*, p. 441, 442). După traducere, o însemnare ne informează că într-un rezumat, din secolul al XIX-lea, se adaugă că prin actul din 1499, menționat mai sus, Ștefan voievod a dat mănăstirii Bistrița sate pe Siret, printre care și *Ilișeuții* sau *Ilișeștii* (*ibid.*, p. 443). În Indicele volumului se precizează că satul a fost așezat lingă Hărmanești, jud. Iași. Toponimele menționate sînt derivate față de rom. *Iliș*, *Iliș* (formele *Ilișeuții* și *Ilișeștii* sînt rezultate prin contragere);

intr-un document din anul 1408, apare așezarea **Лѣкушкыци** **Братѣлюка** (DRH, A, I, p. 32—33) „*Leucusăuții* lui Brătianu” (*ibid.*, p. 33), continuat în prezent, contopit cu Săbăoani, în *Săbăoani — Leucuşeni*, com. Săbăoani, jud. Neamț (vezi *ibid.*, p. 472). *Leukușorci* și *Leucuşeni* au la bază rom. *Leucus* nfm cunoscut;

satul **Литанюки**, consemnat în anul 1429 (DRH, A, I, p. 134), în traducere : *Litanăuți* (*ibid.*, p. 135), este identificat, în Indice, cu *Liteni*, com. Moara, jud. Suceava (*ibid.*, p. 472). Toponimele *Litanorci* și *Litanăuți* se corelează cu antroponimul *Litan*, derivat (*Lit-an*) față de *Lita*, *Litu* nfm;

printre satele pe care Alexandru cel Bun le-a dăruit sau le-a „întărit” vornicului Cuprici, pentru „dreapta și credincioasa lui slujbă”, la 1431 se găsește și **Катамарыци** (în traducere : *Catamareuți*), pe care (vornicul) îl schimbase cu *Catamare* pentru *Șerbăuți* (DRH, A, I, p. 152, 153); prima așezare se numește acum *Cătămărești*, com. Mihai Eminescu, jud. Botoșani. Antroponimul *Catamare* e o raritate;

1431 satul **Григорюки** (DRH, A, I, p. 152), în traducere : *Grigoraui* (*ibid.*, p. 153), poartă acum numele *Grigorești*, com. Siminicea, jud. Suceava (vezi *ibid.*, p. 463);

în același document e înregistrat și satul **Хенцюки**, în traducere : *Hențăuți* (p. 152, 153), cu numele actual *Hănțești*, com. Adincata, jud. Suceava (vezi *ibid.*, p. 463), care pot fi raportate la rom. *Hențea*, *Hanță*, *Hanțu* nfm;

sub două forme apare un sat „la gura Cracăului” : 1438 **Сѣукоци** (DRH, A, I, p. 254), în traducere : *Seucauți*, cu observația, în notă : „în alte acte : « Săucești »” (*ibid.*, p. 255, 256); 1447 **на оустѣи Краковѣ**, **Сѣуци** „la gura Cracăului, *Saucești*” (*ibid.*, p. 387) — inexistent astăzi, cu precizarea, în Indice, „[fost] lingă Slobozia, com. Roznov, jud. Neamț” (*ibid.*, p. 494). Evident că *Saucești*/ *Săucești* (cf. și *Săucești*, sat, jud. Bacău) conține tema *Sauc-*/ *Săuc-* (cf. *Sauca*, sat, jud. Vaslui) sau (*ă > e*) *Seuc-*, cf. *Seuca*, sat, jud. Gorj; cf. *Săucă*, *Seucea* nfm actuale; găsim două așezări cu numele *Vlădăuți* / *Vlădeni*.

1) în traducerea germană a unui document din anul 1488, precum și în „scrisoarea și cartea de confirmare a lui Ștefan voievod”, ambele din anul 1488, apare satul *Vladenj / Vladeni*, așezat pe Siret (DRH, A, III, p. 56, resp. 57); 1492 „iar hotarul acelui sat, anume Mîndrești, pe Siret, < să fie > (уѣ(ъ) Блѣдѣуцѣх(ъ) de la *Vlădăuți* la movila mică” (*ibid.*, p. 217, 218). *Vladeni / Vlădăuți* reprezintă actuala comună *Vlădeni* (vezi *ibid.*, p. 645), căreia îi aparține satul Mîndrești, menționat;

2) a doua localitate în discuție apare sub formă adjectivală: 1490 ур(ъ)кѣх(ъ) Блѣдѣуцѣх(ъ) (*ibid.*, p. 135) „biserica din *Vlădăuți*” (cf. *ibid.*, p. 137); corespondentul *Vlădeni*, desființat ca sat, este înglobat în satul Mihăileni, com. ~, jud. Botoșani (vezi *ibid.*, p. 645);

într-un important document, din anul 1490, prin care Ștefan cel Mare a „dat” și a „întărit” episcopiei din Rădăuți 50 de biserici, una dintre ele este ур(ъ)кѣх(ъ) Калѣнѣуцѣх(ъ) (DRH, A, III, p. 135) „biserica din *Călinăuți*”, așezare cu numele actual *Călinești*, com. Calafindești, jud. Suceava (vezi *ibid.*, p. 571), o alta (a XXVIII-a) ур(ъ)кѣх(ъ) оу Калѣнѣуцѣх(ъ) (*ibid.*, p. 135), „biserica din *Călinăuți*”, numele actual: *Călinești*, com. Mihăileni, jud. Botoșani;

un fost sat, în județul Suceava, apare și sub forma, la 1490, Мѣчкѣтѣх(ъ) (DRH, A, III, p. 136), „*Măcicătești*” (*ibid.*, p. 138), la 1503 Мѣчкѣтѣх(ъ) (*ibid.*, p. 507) și, într-o „tălmăcire” de pe un uric slavon, de la Ștefan cel Mare, din anul 1490, sub forma *Măcicătărți*, pe Suceavă (*ibid.*, p. 148). Toponimele sînt derivate față de numele de persoană *Măcicat*, atestat într-un document din anul 1465⁴;

în două acte, aproape identice, de la Ștefan cel Mare, din anul 1492, apare, de cîteva ori, село на нѣхъ Шѣрѣнѣуцѣх(ъ), на Сирѣтѣх(ъ) (DRH, A, III, p. 214) „satul anume *Șerbănești*, pe Siret” (*ibid.*, p. 215). Localitatea este identificată în Indice (*ibid.*, p. 635) cu *Șerbănești*, com. Zvorîștea, jud. Suceava, cu trimitere la două acte din anul 1488: un document slavon în care întîlnim до хотарѣ Шѣрѣнѣуцѣх(ъ) (*ibid.*, p. 52) „pînă la hotarul *Șerbăneștilor*” și un „suret de pe un ispisoc vechi sirbesc” în care apare aceeași traducere; chiar dacă aici, prin *Șerbănești* sînt numiți proprietarii, relația dintre cele două nume *Șerbănăuți*—*Șerbănești* rămîne valabilă, căci oiconimele în -ești sînt echivalente cu pluralul antroponimului respectiv.

Pe baza materialului analizat, prezentat parțial aici, pot susține, cred, că toponimele în -ăuși nu sînt formate de români, ci de ucraineni; indicația din anul 1444 „satul numit *Averești*” (vezi *supra*) înseamnă că *Awerowcy* din document reprezintă o formă slavizată a celei românești; în această situație pot fi și alte toponime, chiar dintre cele discutate mai sus.

Cred, prin urmare, că în limba română nu există un sufix -ăuși. Acest segment final al toponimelor din nordul Moldovei redă sufixul ucrainean care corespunde unui sl. com.* -от-іс-, la plural nominativ

⁴ Ioan Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, I, București, 1913, p. 91.

*-ov-ic-i>v. ucr. -ovci (rostit în graiurile carpatice aproximativ -ăuși⁵, fază reflectată în limba română)>stadiu actual literar -ivci (cf. *Černivci*, rostit *Cernăuți*). Accentuarea românească locală : *Cernăuși*⁶, *Rădăuși*⁷ e diferită deci de cea ucraineană.

SUR LES TOPONYMES EN -ăuși

(Résumé)

Jé soutiens l'opinion que ces toponymes — existants au nord-est de la Roumanie — sont des dérivés de provenance ukrainienne.

Aprilia 1990

*Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21*

⁵ Cf. Emil Petrovici, *Studii...*, p. 175.

⁶ Vezi Emil Petrovici, *Atlasul lingvistic român II. Introducere*. Redactori : Doina Grecu, I. Mării, Rodica Orza. Coordonator : I. Mării, Cluj-Napoca, 1988, p. 204, 214.

⁷ *Ibid.*, p. 214. Accentuarea, mai puțin obișnuită, *Cernăuși* (*ibid.*, p. 215), pe care am auzit-o și eu la unii bucovineni (*Rădăuși*), cred că se datorește aceleiași cauze, influența poloneză, ca și deplasarea accentului pe penultima silabă ; tot în rostirea unor bucovineni, la nume de familie în -ovici : *Procopșovici*, *Miltofanovici*, în loc de *Procopovici*, *Miltofanovici*.

NUMELE PROPRIU ÎN DIMENSIUNEA SINTACTICĂ A TEXTULUI POETIC

CARMEN VLAD, EMMA TĂMAIAN

Ah, cuvintele, tristele,
ele curg în ele însele,
deși sensul lor este static
Nichita Stănescu

1. Numele propriu (Np) reprezintă una dintre categoriile privilegiate ale limbii, ciclic repusă în discuție din mereu alte perspective. Fenomenul nu este surprinzător dacă ne gândim la diversitatea domeniilor în care Np este obiectul central al cercetării, ca în antroponomastică sau toponomastică, sau în care are un loc aparte, ca în semantică lingvistică, în etno- și antropolingvistică, în sociolingvistică și logică¹. Trebuie să adăugăm, însă, că în toate aceste cercetări optica este una sistemică, statică, și prea puțin sau deloc interesată de funcționarea Np în actul discursiv.

Pornind de la premisa că textul în calitate de categorie semiotică este o mărime *tridimensională* — pragmatică, semantică și sintactică (cf. Vlad, 1982, 77—95) — și *multinivelară* (implicând *cel puțin* toate nivelele descriptive ale limbii), ni s-a impus ca necesară ideea de a observa cum se integrează funcțional Np — ca unitate de rang inferior — în construcția textuală de tip poetic.

Or, așa cum am încercat să arătăm într-un prim studiu (cf. Vlad, Tămaian, 1990), dintr-o monografie în curs de elaborare, în dinamica sensului textual și în producerea semnificației poetice, Np joacă un rol deosebit. Astfel, în dimensiunea *semantică* a textului poetic (Tp) s-au evidențiat o seamă de funcții ale Np, obținute pe calea dublei raportări, a referentului primar al Np la text, pe de-o parte, iar pe de alta a sensului textual la sensul modificat, prin resemantizare, al Np. Nu a fost greu să constatăm că simpla ocurență a unui Np cu referent primar intertextual este indiciul unui fenomen de aglomerare semantică cu „trimitere” atît spre o lume absentă textual dar evocată, cit și spre lumea intradiscursivă, construită verbal.

Dacă prin valoarea semnică originală a Np textul poetic se semiotizează, creînd iluzia unei lumi, în schimb, prin cea simbolică se produce o desemiotizare, convenția primară fiind obliterate. Apoi instituirea unui referent al Np *în spațiul textului*, prin *noi* convenții referențiale impuse intradiscursiv, are ca efect resemiotizarea poetică a acestuia.

¹ Pentru unele dintre aceste posibile abordări, vezi „Languages”, 1982, nr. 66, consacrată în totalitate numelui propriu și însoțită de o bibliografie bogată.

În cele ce urmează vom examina unele dintre aspectele care derivă din participarea Np în *dimensiunea semiotico-sintactică* a textului, în-cercînd, în același timp, să relevăm și particularitățile acestei participări în tipul de discurs² poetic (Tp).

2. *Considerații teoretice și terminologice preliminare.* În dimensiunea sintactică a textului ca semn (T-in) ne vor interesa acum, în particular, relațiile formale (gramaticale) ale Np cu diferite alte elemente componente, relații de natură să contribuie la edificarea textului ca entitate *verbală legată, structurată și compactă*. Într-o alternativă textologică recentă, foarte minuțios și nuanțat elaborată, una dintre proprietățile inerente ale materialului verbal este *constituția*³. Aceasta trebuie corelată cu termenii de *textură și compoziție*, pe de-o parte, *continuitate și completitudine* ('completeness'), pe de altă parte, care numesc, toți, atribute specifice ale constituției, într-o totală compatibilitate de combinații (cf. Petöfi, Sözer, 1988, 453).

Pentru funcționarea Np în sintaxa textual-poetică ne vom opri acum doar la continuitate și completitudine, așa cum se prezintă ele în ordine *texturală*, adică în ceea ce privește *modelul* de bază în constituirea textului, obținut prin repetiția / paralelismul unor părți ale semnelor, a(l) unor semne fie elementare, fie complexe și, în fine, a(l) unor categorii atribuite acestora (cf. Petöfi, Sözer, 1988, 452).

2.1. *Continuitatea* indică, în opinia autorilor celor două studii menționate mai sus, faptul că nici o unitate compozițională a textului nu este complet izolată. Se pot distinge două forme ale ei: (i) *co-nexitatea*, care vizează continuitatea manifestată în și prin nivelul *significans* al textului și (ii) *coeziunea*, care vizează continuitatea realizată la nivelul subcomponentului *dictum* al componentului de *sens* textual. Altfel spus, continuitatea se realizează ori de cîte ori între unele semne constitutive ale textului se stabilesc relații codificate sau codificabile în limbă, fie prin recurență / paralelism în planul expresiei sonore / grafice sau în acela al formelor gramaticale (morfologice / sintactice)⁴, fie prin recurență / paralelismul aceluiași conținut (sens) (cf. Petöfi, Olivi, 1989, 203).

2.2. *Globalitatea* este termenul pe care îl preferăm celui de completitudine. Acesta din urmă rămîne vag definit (cf. Petöfi, Sözer, 1988, 453), menționîndu-se doar faptul că textul „funcționează ca un întreg”,

² Folosim termenii *text* și *discurs* ca sinonimi, pentru că în concepția noastră (cf. Vlad, 1982, 95), ca și în a altora (cf. Lindekens, 1985, 267; Petöfi, Sözer, 1988, 451), categoria semiotică de text își înglobează, alături de cotelul (produsul verbal) și tradiționalul context.

³ În Petöfi, Olivi (1989, 203), constituția „refers to an assumed inherent property of verbal material” și se particularizează în următoarele aspecte: *forma* (grafică sau sonoră a) produsului verbal, organizarea literală ca și cea nonliterală a *sensului* în subcomponenta 'relatum (significatum) intern' a semnului-text.

⁴ Sînt necesare două precizări cu privire la termenul *conexitate*: (i) acest termen are, în alte lucrări consacrate cercetării textuale, un sens cu totul diferit, unul generic, hiperonim al perechii coerență / coeziune; (ii) în accepția din studiile semnate de Petöfi și colaboratorii săi, unde termenul este folosit pentru a indica legături între elemente din componentul 'significans' al textului, acest component nu se reduce la planul expresiei, ci este, mai curînd, corespondentul 'formei' hjelmsleviene. Numai într-un asemenea sens *valorile morfosintactice* (nume, verb, adj., sau singular / plural, prezent / trecut etc.) ale cuvintelor pot figura, alături de expresia sonoră / grafică a acestora, în categoria 'significans', cum stipulează Petöfi, Olivi (1989, 192–194).

dacă este investigat dintr-o anumită perspectivă și în raport cu un anumit orizont de așteptare al interpretului. Ni se pare că este evidentă aici baza exclusiv pragmatică de înțelegere a caracterului 'complet' sau 'global' al textului. Noi postulăm, însă, și existența unor elemente *cu rol sintactic* (conținute în materia textual-verbală) prin intermediul cărora se poate induce / percepe globalitatea⁵. Asemenea elemente globalizante fac posibilă raportarea întregului text la o parte a lui, fie aceasta o unitate ori o structură, în oricare din cele trei planuri: semnificans, significatum sau signum.

Textul poetic (față de cel narativ) cade mai acut și neambiguu (cf. Petöfi, Sözer, 1988, 459) sub incidența globalității, ceea ce devine evident și manifest în câteva situații anume: prin intitulare (relația text—titlu), când textul este „prefațat” de un moto sau de vreo indicație specială și, doar în unele cazuri, când poartă o dedicație. În alte situații globalitatea este latentă, iar perceperea ei depinde de capacitatea receptorului: (i) de a comprima textul-ocurență pentru a-l reduce (intuitiv) la o unitate micro-structurală (cuvânt, sintagmă) sau la o macrostructură semantică (enunț) și (ii) de a atribui unei secvențe textuale un calificativ metatextual totalizant, cum ar fi, de pildă, etichetele *poezie, poem, sonet* etc.

3. Analiza rolului Np în sintaxa semiotică a Tp are la bază un corpus de texte⁶ ale poezilor Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Ion Barbu și Nichita Stănescu. În studiul de față cele două proprietăți textuale inerente comentate mai sus vor fi urmărite din perspectiva *numelui propriu* în textul poetic, adică dintr-o viziune dublu reductivă. Opțiunea nu este nici arbitrară, nici gratuită, deoarece s-a făcut din convingerea că prin statutul său semiotic Np are relevanță textuală și că aceasta din urmă se amplifică în tipul poetic de text.

3.1. *Np și continuitatea*. Tp prezintă, în dimensiunea sa secvențială, anumite 'puncte' capabile să devină, prin însăși *situarea* lor (sintactică), indici de poeticitate. Atunci când aceste poziții marcate sint ocupate de un Np, valoarea lor în procesul de construcție a sensului textual este potențată datorită proprietăților semantice ale Np, așa cum se realizează ele prin *funcțiile semantice* ale acestuia (cf. Vlad, Tămăian, 1990). Aceste poziții sînt:

- (a) titlu;
- (b) structuri paratextuale: moto, dedicații, „explicații”;
- (c) poziții marcate prin recurență;
- (d) poziții marcate retoric: inițială / finală de unitate prozodică superioară; structuri prozodice (rimă, ritm); structuri simetrice, refren; structuri enumerative; structuri comparative; structuri interogative și exclamative.

⁵ Că globalitatea este o trăsătură textuală ce se poate evidenția în moduri diferite și în diverse planuri se demonstrează în studiul lui Szabo (1985, 87-91). În sinteza realizată pornind de la o bibliografie cuprinzătoare, autorul încearcă să delimiteze sensurile cu care termenul a fost întrebuințat, propunând în același timp și o joncțiune a lui cu stilistica, în virtutea convingerii că trebuie efectuată și o analiză a „globalității stilului”.

⁶ Paginile citatelor trimit la următoarele volume: Tudor Arghezi (T.A.), *Serieri*, I, București, Editura pentru Literatură, 1962; Ion Barbu (I.B.), *Versuri și proză*, București, Editura Minerva, 1981; Lucian Blaga (L.B.), *Poezele luminii, Les poèmes de la lumière*, București, Editura Minerva, 1978; Nichita Stănescu (N.S.), *Ordinea cuvintelor*, I, București, Editura Cartea Românească, 1985.

Pentru cazul particular reprezentat de Np, mai trebuie adăugată încă o poziție (e), opusă celorlalte, dar cel puțin egală ca relief textual: este vorba despre o poziție marcată negativ, adică tocmai prin improbabilitatea sau probabilitatea redusă de apariție a Np, într-un anume loc (punct) textual.

Continuitatea este dată de *legăturile secvențiale* realizate prin intermediul relației dintre doi semnificanți sau doi semnificați (mai exact relația dintre două componente *dictum* ale semnificatului textual). Absența unor astfel de legături determină un efect de discontinuitate (disconexitate și / sau discoeziune), pe care interpretul trebuie să îl 'corecteze' la nivelul configurației, pentru ca lumea instituită de text să fie coerentă local și global.

Să urmărim secvența: *SONATA LUNII de BEETHOVEN / e însăși luna coborâtă pe pământ /* (L.B., *Sonata lunii*, 568). Cele două Np, *SONATA LUNII* și *BEETHOVEN*, se înscriu în continuitatea (locală) a textului pentru că: (i) integrându-se într-o structură *secvențială* identificabilă în limba română (pentru Np *BEETHOVEN* purtătorul relației subordonante este prepoziția *de* a limbii române), iar elementele lexicale ale celor două Np confirmându-se categoriilor morfologice cerute de sistemul limbii pentru sintagmele la care participă, secvența este conexă; (ii) sintagma *Sonata Lunii de Beethoven* este și coezivă, cele două Np ale sale fiind semantic compatibile în relația atributivă în care sînt puse, dar (iii) deși conexă prin recurență, secvența *Sonata lunii ... / e însăși luna ... /* este discoezivă, din cauza relației de excluziune a celor două obiecte extra-textuale („Sonata lunii” și luna), coreferențializate intratextual printr-o schemă configurațională ecuațională.

Efectul de *poeticitate* este aici rezultatul acestui „joc” al continuității, în care conexitatea dublează sau nu coeziunea, iar discoeziunea devine suport al unei relații inedite de sens, creată textual.

Să examinăm o altă secvență: *O, voi sumbre păcate față de propriul trup, / ... bărbie / călcîi al lui ACHILE, în plină față / implantat ... /* (N.S., *Axios, Axios!*, I, 324). Sintagma *călcîi al lui ACHILE* este atît conexă, cît și coezivă, coeziunea fiind accentuată prin validarea ei culturală (mitologic-literară). În acest caz, sintagma nu se activează poetic decît prin integrare în context, secvența citată fiind nonconexă (absența conectorilor sintactici între termenii „păcate” — „bărbie”, „păcate” — „călcîi”, „bărbie” — „călcîi”) și slab coezivă, semnificațiile sistemice ale termenilor intersectându-se doar monosemic. Presupoziția (nevoia) de coerență obligă interpretul să aplice secvenței anumite scheme configurative (aici schema ecuațională și / sau cea descriptivă) care să ordoneze și să ierarhizeze enumerarea de termeni. Emergența indicilor de poeticitate are loc doar la acest nivel configurațional (pe care îl vom detalia cu alt prilej).

Analizăm un al treilea exemplu: *... / voi face zigzaguri: lovită / de mari, întunecate, reci molecule, / adevetele lui HERCULE. / ...* (N.S., *Elegia a opta, Hiperboreana*, I, 189). Np apare într-o poziție sintagmatică marcată prozodic (finală de vers, rimă). Secvența este conexă nu numai morfosintactic, prin recurența valorilor gramaticale cerute de acord, ci și fonetic, prin recurența segmentului fonic /cule/, fapt care contrastează

puternic cu disocziunea semantică dintre Np și numele comun conex, acestea nefiind în vreun fel asociabile în sistemul semantic al limbii. Și de această dată, contribuția Np este dublă: pe de-o parte în planul textualității, prin conexitate, pe de altă parte în acela al poeticității, prin disocziune, dar și prin cumul funcțional semantic⁷.

3.2. Np și globalizarea. O modalitate frecventă de globalizare a Tp prin intermediul unui Np este plasarea acestuia în titlu sau în structuri paratextuale, însoțită sau nu de reiterarea lui în alte puncte ale textului.

Chiar dacă nu re apare în alte secvențe textuale, Np-titlu conferă textului calitatea de entitate globală. Deși disconex (uneori și disocziv) în această situație, Np-titlu face posibilă (re)interpretarea și unificarea tuturor secvențelor textuale. Exemple în acest sens sint poemele *NIE-TZSCHE* (I.B., 86), *PYTAGORA* (I.B., 86), *MINERVA* (N.S., I, 208), *EURIDICE* (N.S., I, 164), *SUD* (I.B., 440), *SFÎNTUL GHEORGHE bătrîn* (I.B., 438).

O funcție unificatoare, similară, poate fi indeplinită de Np și în secvențe paratextuale, în special atunci cînd referentul prim al Np are conotații culturale, adesea explicitate, iar Np nu apare izolat, ci integrat 'explicației' pe care o motivează. Astfel, dedicația poemului *Domnișoara HUS* (I.B., 56) este «*Surorii noastre mai mari / Roabe aceleiași zodii / Preaturburatei PENA CORCODUȘA*», iar motoul poemului *ISARLÎK* (I.B., 64) este «*Pentru mai dreapta cînstire a lumii lui ANTON PANN*». În ambele cazuri, între Np-titlu și Np-dedicație se produce o legătură semantică de „replică” revelatoare. 'Explicația' poemului *In memoriam* (I.B., 66), formulată într-o notă de subsol, este «*Stihuri pentru pomenirea unui cîine cu numele nemfesc, e drept (dăruit autorului de un prieten frînc). Crescut însă la ISARLÎK*». Funcția globalizantă poate indeplini și un toponim sau crononim, ca în cazul poemului *Oul dogmatic* (I.B., 41), unde indicarea în final a momentului scrierii textului, „AJUNUL PĂȘTELOR 1925”, contribuie nu numai la iconizarea textului, ci și la simbolizarea lui, oferind o cheie de interpretare a elementelor sale.

Cînd Np din titlu este reluat în alte secvențe textuale, funcției sale globalizante i se adaugă și cea de continuitate, ceea ce în planul semnificației poetice nu este lipsit de valoare. Conexiunile inverse, pînă la Np-titlu, trec de fiecare dată prin toate pozițiile recurente anterioare ale lui Np, producîndu-se concomitent o acumulare semantică discursivă. Astfel, *ALEPH* din *Aleph la puterea Aleph* (N.S., I, 313—316) apare în structură identică, încă o dată, iar apoi de patru ori, exclamativ, la început de vers. *WILLIAM WILSON* apare în dedicația poemului *Falduri* (I.B., 47—48) și este reiterat de două ori în sintagmele exclamative „Întemnițate *WILLIAM*” și „Cețoase *WILSON WILLIAM*”. Np *EDGAR POE* stabilește o conexiune inversă coezivă cu Np din titlul poemului *O înșurupare în MAELSTROM* (I.B., 123).

Un caz special de globalizare se întîlnește cînd Np participă în structuri paratextuale de tipul motoului.

Poema *Steaua imnului* (I.B., 27) e însoțită de motoul «*„Asemenea seri se întorc, zice-se, de demult”*./ M.I. CARAGIALE (*Craii de Curtea*

⁷ Np *IIERCULE* are în textul-ocurență funcția semantică poetizant-simbolizantă și / sau crmetizantă (cf. Vlad, Tămăian, 1990).

Vecke, p. 36) », iar *Înfățișarea* (I.B., 46) de « „Lo! 'tis a gala night”. (EDGAR POE) »; motoul la ciclul *Uredenrode* (I.B., 33), este « „For its tones by turns were glad / Sweetly solemn, wildly sad”. / LONGFELLOW (*The slave singing at midnight*) ».

Constatăm că, spre deosebire de situațiile anterioare, în două dintre aceste exemple Np este omisibil; gradul ridicat al redundanței sale provine din identitatea informațională a celor două secvențe care se succed: numele autorului — numele operei sau invers.

„Împrumutul” unei ‘voci’ pe care se grefează vocea textului-ocurență poate fi considerat un proces de modular⁸ poetică, iar Np — indice modulator. Iată un exemplu în care această funcție a Np este explicată. „Unchiului meu, SACHE ȘOICULESCU, al cărui glas îl împrumut aici” (I.B., moto la *După melci*, 5). Textul este unificat într-un mod particular: el poate să se extindă doar atît cît ‘persistă’ ecoul ‘vocii împrumutate’ și se validează ca entitate distinctă prin raportarea sa la semnalul purtător (textul evocat). Răspunsuri la întrebări cum ar fi: textul evocat (și / sau Np — indice al modularii) este real sau fictiv?; în ce regim se face raportarea la el (ironic, serios, parodic etc.)? nu se pot da decît printr-o *cercetare pragmatică* a Tp respectiv.

4. Dacă în plan semiotic-textual analiza Np profită de pe urma caracterizării lui funcționale *diversificate*, în planul cercetării poetice a textului operația necesară este inversă. Aceasta trebuie să reflecte tocmai valoarea de element focalizant a Np, de „spațiu” al fuziunii funcțiilor semiotice, de acumulare și concentrare a sensului, cu consecințe în amplificarea exponențială a literarității discursului.

BIBLIOGRAFIE

- Lindekens, 1985 — René Lindekens, *Semiotica discursului poetic*, în S. Marcus (ed.), *Semnificație și comunicare în limba română*, București, Ed. Politică, 1985, p. 267-286.
- Petöfi, Sözer, 1988 — János S. Petöfi and Emel Sözer, *Static and Dynamic Aspects of Text Constitution*, în Petöfi (ed.), *Text and Discourse Constitution*, Berlin, New York, Walter de Gruyter, 1988, p. 440-472.
- Petöfi, Olivi, 1989 — János S. Petöfi and Terry Olivi, *Understanding literary texts*, în Meutsch and R. Viehoff (eds.), *Comprehension of Literary Discourse*, Berlin, New York, Walter de Gruyter, 1989, p. 190-225.
- Szabo, 1985 — Szabo, Zoltán, *Coeziunea textului și analiza stilistică*, în Carmen Vlad (ed.), *Semiotica și poetica (2). Textul și coerența*, Cluj-Napoca, 1985, p. 87-103.
- Vlad, 1982 — Carmen Vlad, *Semiotica criticii literare*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1982.
- Vlad, Tămăian, 1990 — Carmen Vlad, Emma Tămăian, *Textual Semiotics of Proper Nouns in Romanian Poetry*, în „S” — European Journal for Semiotic Studies, Wien (sub tipar).

⁸ Folosim termenul cu sensul de trecere dintr-o tonalitate în alta, de modificare a unui semnal purtător după o lege corespunzătoare unui mesaj (cf. DEX, s.v. *modulare*).

PROPER NOUNS IN THE SYNTACTIC DIMENSION OF POETIC TEXTS

(Abstract)

The present article explores the textual functioning of proper nouns in poetic discourse from a syntactic point of view. The authors focus on the instance when a specific interplay of various actualisations through proper nouns of two inherent textual properties, *continuity* (connexity and cohesiveness) and *globality*, both codify the text as a syntactic unity and define its poetic nature.

Aprilie 1990

*Universitatea din Cluj-Napoca
Facultatea de Filologie
Str. Horea, 31*

NUME PROPRII ÎN DICȚIONARELE LIMBII ROMÂNE*

FELICIA ȘERBAN

1. Lexicografia noastră din epoca modernă se deosebește de cea veche, printre altele, prin tendința de a disocia în structură partea enciclopedică de partea destinată explicării cuvintelor limbii române¹. Nu înseamnă însă că numele proprii lipsesc cu desăvârșire din dicționarele explicative. Deosebit de interesant, din respectivul unghi de vedere, este *Dicționarul limbii române*, care își propune să cuprindă cel mai mare număr de cuvinte și să prezinte istoric fiecare cuvint. Elaborarea lui în cursul unei lungi perioade ne permite să constatăm evoluția concepțiilor lingvistice pe care le reflectă.

Deși în introducerea la seria veche (DA) și la seria nouă (DLR) nu se menționează acest aspect, din materialul publicat se constată că nume proprii sint acceptate în situații diverse: (1) cu definiție, în cadrul unui articol (a) cu mai multe sensuri, între care figurează și nume proprii (POARTĂ „nume dat Imperiului Otoman”); (b) în compuse (*iarba-lui-Timoftei*, *iarba-Clujului*, *flori-de-Ierusalim*) și expresii (*șara lui Papură-Vodă* s.v. TARĂ); (c) cu o singură „definiție”; (2) ca ilustrație (a) pentru utilizarea cuvintului-titlu (*Marea Roșie* s.v. ROȘU); (b) pentru valorile cuvintelor determinate (la UNU, UNA articol nehotărît — cazurile de articulare a numelor proprii²).

2. Selecția numelor proprii care intră în limitele *Dicționarului limbii române* drept cuvinte-titlu se face după originea cuvintului, evoluția lui și modul în care acesta funcționează. Se încadrează aici nume proprii care provin din apelative și/ sau care prezintă unele caracteristici ale cuvintelor comune:

— Apariția unui sistem denominativ cu oarecare stabilitate, deci se referă la o clasă, dar fără ca numele să fie obligatoriu pentru fiecare

* Comaniciere prezentată la Simpozionul *Tezaurul onomastic al României*, Cluj-Napoca, 9-14 noiembrie 1987.

¹ Cf. M. Seche, *Schită de istorie a lexicografiei române*, vol. I, București, 1966, p. 186. „Le dictionnaire encyclopédique et le dictionnaire de langue s'opposent par les relations qu'ils établissent entre les niveaux sémantiques 'des éléments du texte' (A. Rey, *Le lexique: images et modèles du dictionnaire à la lexicologie*, Paris, 1977, p. 70).

² Numele propriu se articulează în unele cazuri cu articol nehotărît pentru a servi drept etalon, drept model pentru o clasă: Nu orice arhitect găsește un Justinian care să-i comande o Sfință Sofia (CĂLINESCU, S. p. 661). Alături, numelui propriu articulat nehotărît îi corespunde un referent, cîrui, în context i se relevă o calitate într-un anumit moment, într-un anumit raport etc.: Leonida a văzut un Mizil mare, un Mizil cel puțin capitală de district (CARAGIALE, O. I, p. 262); Alături de Caragiale al nostru și al satirei, acționează un Caragiale universal (ARGHEZI, P. T., p. 377).

element al acesteia (de exemplu, nume de animale date după anumite particularități, precum GRIVEI, URSEI pentru ciini).

4. — Denumesc unități culturale³, caracterizate prin iterație, asemenea anotimpurilor, lunilor anului etc. (*Schimbarea la față* s.v. SCHIMBARE; PREOBRAJENIE); sint formații lingvistice care nu provin din alt nume propriu.

— Denumesc o realitate considerată unică, nefiind raportată la o clasă (URSA-MARE, OIERUL); sint de obicei termeni utilizați prin metaforizare.

Pentru prima situație se definește în dicționar clasa (de ființe); pentru celelalte două, „definițiile” sint, de fapt, descrieri de unități culturale unice⁴ — formei sonore nu-i corespunde o abstracție, deci n-ar fi semne lingvistice în adevărata accepție a cuvîntului⁵, dar permit formarea unei „serii sinonimice”.

Dacă acceptăm distincția între numele proprii ale limbii și cele ale vorbirii⁶, putem afirma că dicționarele explicative tratează și unele nume proprii ale limbii, selectate după principiile adoptate de fiecare lucrare lexicografică.

În lipsa unei fundamentări teoretice riguroase, credem totuși că s-ar putea include în așa-zisele „categorii intermediare”⁷ aceste nume proprii care sint tratate, adică „definite” sui-generis în dicționarele explicative.

În cele ce urmează, vom arăta în ce fel imbinarea criteriilor enunțate la început duce la fluctuații și inconsecvențe. Ca termen de referință vom lua normele ortografice actuale⁸.

Situația respectivelor nume proprii se datorează cerințelor lexicologice și lexicografice de a nu disjunge descrierea sincronică și/sau diacronică a unor elemente românești. Pe de altă parte, o lungă tradiție a condus la scrierea în continuare cu literă mică a unor nume proprii, precum vechile nume de aștri, cu excepția terminologiei științifice, pe cînd denumirile neologice se scriu cu majuscule⁹.

Prima ediție a *Micului dicționar enciclopedic* (București, 1972) încearcă să se conformeze acestei reguli: PĂMÎNT (lat.) s.m. 1. Planeta pe care locuim. V. Pămînt. ◇ Expr. *La capătul pămîntului* = foarte departe; SOARE (lat.) s.m. 1. Corp ceresc principal al sistemului nostru planetar. V. Soare [fiind introdus aici locuțiuni și expresii]. În schimb LUNĂ nu este definit drept corp ceresc decît în partea enciclopedică (deci ca nume propriu), iar în prima parte a dicționarului, ca substantiv comun,

³ Utilizăm aici termenul care, de fapt, acoperă toate unitățile în teoria actelor comunicării. Cf. U. Eco, *Tratat de semiotică generală*, București, 1982, p. 92.

⁴ *Ibidem*, p. 116 și urm. (*Denotația numerelor proprii*). „Il ne faut pas confondre les noms communs à référents uniques avec les noms propres, bien que la frontière entre les deux soit incertaine (soleil, dieu sont incontestablement des noms communs, mais *Élysée*?)” (A. Rey, *op. cit.*, p. 73). Vezi și nota 9.

⁵ Cf. E. Coseriu, *Teoria del language y lingüística general*, Madrid, [1962], p. 280—281.

⁶ Cf. Ch. Bally, *Linguistique générale et linguistique française*, Berne, 1950, p. 80—82.

⁷ Cf. Al. Graur, *Mic tratat de ortografie*, București, 1974, p. 193.

⁸ Norme statuate în *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*, ed. a IV-a, București, 1983; cf. și DOOM.

⁹ „Luna, Pămîntul și Soarele se scriu cu inițială majusculă cînd sint considerate nume proprii de aștri” (*Îndreptar...*, p. 29).

este definit : **I.1.** Timpul cît Luna se află pe cer ; iluminare produsă de Lună pe Pămînt, prin reflectarea luminii Soarelui ; aspect al Lunii, fază a acesteia. ◇ *L. nouă* [...]. *L. plină*. După aceste sintagme sînt înregistrate expresiile *a trăi în lună* sau *a fi căzut (parcă) din lună* și altele, care se leagă, în realitate, de Luna considerată drept corp ceresc. **LUCEAFĂR**, care nu este menționat în *Îndreptar* printre excepții, figurează numai la partea enciclopedică (numele popular al planetei Venus), fiind omis sensul figurat, referitor la oameni, rămas astfel fără suport.

În ediția a III-a a *Micului dicționar enciclopedic* (București, 1986) se renunță la separarea părții enciclopedice de cea explicativă : **LUNĂ** [în forma nearticulată, deși se începe cu definirea ca termen astronomic, deci ca nume propriu] **I.** Planetă, satelitul natural al Pămîntului [...]. **II.** (lat. *luna*) s.f. **I.** Iluminarea produsă de Lună pe Pămînt [...]; **PĂMÎNTUL I.** (*Terra*) Planetă, satelit al Soarelui [...]. **II.** În forma **pămînt** (lat. *parimentum*) s.n. **1.** Totalitatea uscatului planetei [...]; **SOARE** (lat. *solem*) s.m. **I.** Astrul central al sistemului nostru planetar [...]; **LUCEAFĂR** (<lat.) s.m. **I.** (ASTR.) Venus. **2.** Fig. [...]. De remarcă felul cum este indicată categoria gramaticală.

În *Dicționarul limbii române* : **PĂMÎNT** s.n. [...] **2.** Planetă a sistemului solar locuită de oameni [...] — cuvîntul fiind scris cu literă mică în citate, inclusiv în tratatul de „cosmologie” a lui M. Drăghiceanu (DRĂGHICEANU, C. 47), în care este termen științific.

Majuscula nu obligă la excluderea unui cuvînt astfel scris dintr-un dicționar de limbă. Numele punctelor cardinale se scriu cu literă mică (*apus*) ; „cînd au sensul de toponimice, acestea se scriu cu majusculă : *Tu te lauzi că Apusul înainte ți s-a pus?* [...] **EMINESCU**, O. I, 147” (*Îndreptar*..., p. 29). În DA s.v. **APUS**, citatul este reprodus cu aceeași ortografie.

Pentru asemenea „categorii intermediare”, în DLR s-a recurs la un subterfugiu : cînd sînt cuvinte-titlu, în citatele plasate acolo numele este scris cu literă mică. De exemplu, s.v. **PĂȘTI Sărbătoarea azimelor care se cheamă paștile**. **N. TEST.** (1648) ; la **PĂRESIMI**, numele de sărbătoare este scris cu literă mică și în definiție („Postul paștilor”) ; în schimb, s.v. **POST**, numele de sărbători sînt scrise în citate cu majuscule (*Eram în postul Paștelui*. **BOLINTINEANU**, O. *Sîntem în postul Crăciunului*. **CĂLINESCU**, S.). În același mod se procedează cu numele de constelații (vezi DLR ms. *ursa-mare* s.v. **URSĂ**), în contradicție cu normele actuale ortografice. În DA numele de sărbători sînt scrise cu majusculă (vezi **BOBOTEAZĂ**, **CRĂCIUN**), iar cele de constelații cu literă mică (*steaua ciobanului* s.v. **CIOBAN**, *carul mare* s.v. **CAR**).

Uneori uzul oscilează între regimul de nume propriu și cel de substantiv comun. Este situația numelor de animale date după caracteristici ale exemplarului, nume care se introduc în DLR dacă au aceeași formă cu apelativul din care provin : **URSEI** s. m. **1.** Ursuleț [...]. **2.** Nume dat unui ciine [...] de culoare neagră sau ciobănesc (DLR ms.). Conform normelor *Dicționarului limbii române*, se pot introduce și formațiile lingvistice înregistrate exclusiv ca nume „care se aplică [mai corect formulat, *aplicabile*, n. n. F.Ș.] tuturor animalelor avînd aceeași caracteristică (ex. **MURGULEAN**)” (*Normele tehnice de redactare*, p. 3). Găsim

deci MURGAT, MURGILĂ, MURGIȘOR, MURGOCEL, MURGOCI, MURGUȘ, MURGUȘEL, MURGUȘOR etc., pentru a cita numai derivatele de la *murg* din DLR.

În legătură cu acestea, se pune altă problema ortografierii, fluctuante deocamdată, în DLR (vezi NEGRU și ROȘU), care ar trebui să respecte felul cum este scris în izvor, deci cum a considerat autorul respectiva formație (așa cum s-a procedat în DA, vezi BĂLAN), cit și problema definirii lor corecte, ținând seama de dubla natură. Definițiile acestora sint formulate în două feluri : 1. Nume dat unui animal de culoare... (vezi ROȘU, deși în citate s-a scris numai cu literă mică); 2. Animal (cu precizarea speciei) de culoare... (vezi NEGRU 5. „Cal de culcare neagră”, deși într-unul dintre citate numele este scris cu majusculă). Fără îndoială, definițiile se referă și la alte caracteristici, nu numai la culoare. Pentru a corespunde realității, cele două tipuri ar putea fi combinate : Animal de culoare... ; nume dat unui astfel de animal — prin „nume” înțelegându-se aici nume propriu, altfel termenul este echivalent, în definiții, și cu „denumire” (ex. Numele mai multor plante..., vezi MAC³, URZICĂ).

Într-o situație similară se află numele de ființe mitologice : SATANĂ s. m. și (rar) f. (Mai ales în limbajul bisericesc ; art.) Căpetenie a diavolilor, *scara o tchi*, *tartorul* ; p. g. n. e. r. (și nearticulat) drac, diavol, demon [...] — în toate citatele cuvîntul-titlu fiind scris cu literă mică¹⁰ ; este însă cert că în versurile lui L. Blaga [...] *Înrăjbiți / de-o reșnicie Dumnezeu și cu Satana* (BLAGA, POEZII, 38) numele respectiv nu este scris și nu poate fi scris cu literă mică. Cea mai bună soluție lexicografică pentru asemenea cuvinte cu regim dublu o găsim la cuvîntul SCARA-OTCHI s. m. sg. (Mai ales în credințele populare, în basme etc. ; adesea ca nume propriu [...]) Căpetenie a dracilor, *lucifer*¹¹, *tartorul*¹², *satana* [...]; p. g. n. e. r. demon, diavol, drac. În mijlocul iadului stă pe un scaun de fier *Scaraotchi*, împăratul întinericului. MARIAN, Î. *Dracul, satana, scaraoschi*..., e dușmanul cel mai neîmpăcat al omului. ȘEZ.

S-ar mai putea lua aici în discuție numele personajelor de basm, excluse normativ din DLR, dar care s-au inserat în DA și DEX (*Făt-Frumos*¹³, s. v. FĂT în DA și DEX, *Cosînzeana* numai în DA), pe cînd PĂCALĂ și TÎNDALĂ sint înregistrate în DLR numai ca substantive comune.

3. O altă situație în care nume proprii intră în DLR : toponimele provenite din aplicative ca atestare veche și ilustrare a utilizării cuvîntului românesc. De exemplu, s. v. MARE², în urma specificării ◇ (Articulat, urmat de un substantiv în genitiv, formează nume de mări), se dau citate cu *Marea Roșie*, *Marea Mediterană* etc. După acest model, s. v. ȚARĂ : 2. Teritoriu ; regiune [...] ◇ (Articulat, cu determinări substantive de care se leagă prin prep. „de”, formează nume de regiuni, ținuturi) *Țara de Jos*, *Țara de Foc*. La NEGRU : 1. ◇ (În denumirea unor topo-

¹⁰ Etimonul grecesc este scris cu majusculă, iar cel francez cu literă mică, împotriva uzului ortografic francez.

¹¹ Cuvîntul nu este înregistrat în DEX.

¹² În DLR, s. v. TARTOR nu se specifică utilizarea în formă articulată, cu această accepție.

¹³ În legătură cu ortografierea acestor compuse, vezi și Flora Șuteu, *Dificultățile ortografiei limbii române*, București, 1986, p. 128—130.

nimice compuse) *Marea Neagră*; formularea indicației este aici tautologică. La ROȘU: I.1. ◇ (În toponimice) *Marea Roșie. Lacul Roșu*; de data aceasta indicația este sumară. La ȚĂRMUROS: (În toponime compuse) *Lacul Țărmuros* (DLR ms.). La MOHORÎT există o paranteză explicativă imediat după cifra primului sens: 1. (În textele vechi apare adesea în n. pr. *Marea Mohorită* = *Marea Roșie*).

Principiul ar putea fi extins și la toponimele simple, și la cele mai puțin cunoscute, precum și la antroponime, ale căror atestări sînt uneori, după cum se știe, mult mai vechi decît ale apelativelor respective.

Vom exemplifica prin materialele din DLR în pregătire pentru tipar la Cluj-Napoca, adăugînd acestora și alte surse¹⁴; *țărmure* a. 1581 (CORESI EV. p. 237), a. 1551/3 (ES) și a. 1439 n. top. *Czermora* (SUCIU, II, p. 211); *țipirig* a. 1705 (GCR I, p. 356/11) și a. 1587 antrop. *Țipiriga* (DERS); *ulm* a. 1451 (D. BOGDAN, GL.) și a. 1437 n. top. *Ulmii* (DERS), a. 1232 n. top. *Ulma* (DRĂGANU, ROM. p. 163); *ulmet* a. 1672 (IORGA, S. D. VII, p. 34) și a. 1515 n. top. *Vala O[l]metului* (DERS); *unghi* a. 1550/80 (CUV. D. BĂTR. II, p. 330/8) și a. 1462 n. top. *Unghiul* (DERS); *unguraș* a. 1783 (COTEANU, PL. p. 25) și a. 1520 antrop. *U[n]gurașu[l]* (DERS); *ungurean* a. 1811 (DOC. EC. p. 125) și a. 1409 antrop. *Ungureanul* (DERS); *urdar* a. 1886 (H XVIII, p. 283) și a. 1593 n. top. *U[r]dari*¹⁵ (DERS); *urdă* a. 1593¹⁶ (DERS) și a. 1205/35 n. top. *Urda*¹⁷ (DRĂGANU, ROM. p. 297); *urdoare* cca 1670 (ANON. CAR.) și a. 1505 antrop. *Urdorea* (DERS); *ureche* sec. XVI (PSALT. HUR. p. 36/18) și a. 1407 antrop. *Ureaclea* (DERS); *urecheat* cca 1670 (ANON. CAR.) și a. 1599 antrop. *Urecheatul* (DERS); *urs* a. 1563 (CORESI, EV. p. 447) și cca 1318 antrop. *Ursul* (DLRV); *uscat* a. 1563 (CORESI, L. p. 567/19) și a. 1439 antrop. *Uscatul[l]* (DERS).

Nu am introdus aici formații diminutive, care pot proveni fie de la apelative, fie de la un alt nume propriu¹⁸; **unghișor* ca diminutiv este atestat numai în n. top. *U[n]ghîșo[r]* (DERS); *țărmuraș* este socotit substantiv comun în DLRV, diminutiv al lui *țărmur* (*Hotar... ot Plôpșoț țărmurașul do Salce* a. 1519), pe cînd în DERS este socotit nume propriu în acest document, iar altă atestare a formației nu există în DLR decît ca nume de pasăre.

¹⁴ Pe lingă siglele din DLR, utilizăm aici și: ES = *Evangeliiarul slavo-român de la Sibiu 1551-1553*, București, 1971; SUCIU, I-II = Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I-II, București, 1967. Menționăm că DRĂGANU, ROM., deși figurează în bibliografia DLR, nu este citat de lucrarea respectivă în scopul la care ne referim.

¹⁵ Pentru URDAR, sensul 'persoană care face urdă' are, deci, o atestare mult mai veche decît sensul 'uncăltă ciobănească', deși este mai puțin răspîndit decît acesta: I. Iordan punea, de asemenea, toponimul *Udari* în legătură cu numele de ocupație (*Toponimie românească*, București, 1963, p. 231).

¹⁶ La 1518 este atestat magh. *orda*, împrumutat din română (F. Bakos, *A magyar szókészlet román clemeknek története*, Budapest, 1982).

¹⁷ În ceea ce privește n. fam. *Urde, Urdea*, I. Pătruț crede că, măcar uneori, acestea ar putea proveni de la o temă antroponimică și nu de la un apelativ (*Onomastică românească*, București, 1980, p. 55).

¹⁸ Cf. Gh. Bolocan, *Probleme de limbă română în actele de cancelarie anterioare secolului al XVII-lea*, în I.R. XXIV, 1975, nr. 4, p. 338.

Ediția nouă a dicționarului român-german elaborat de H. Tiktin¹⁹ a valorificat informația lexicografică furnizată de materialul onomastic, în secțiunea articolului lexicografic afectată primei atestări, nediferențiat însă de apelative. Procedul adoptat de noua ediție permite ca derivatele să ateste, indirect²⁰, vechimea cuvintului-bază, de exemplu s.v. TĂRM datarea 1519 (DERS) este, în realitate, a diminutivului TĂRMURĂȘ, discutat mai sus.

Constatările de mai sus ne conduc la următoarele concluzii :

1. Dicționarele limbii române ar trebui să se conformeze normelor ortografice de scriere a numelor proprii în definiții și în citate, avînd în vedere cu deosebire faptul că DLR își asumă și un caracter normativ.

2. Rezultatele cercetărilor de pînă acum în domeniul onomasticii deschid posibilitatea unei atestări documentare mai bogate a cuvintelor limbii române înregistrate în DLR²¹; cu o tehnică anumită, așa cum s-a procedat uneori, se poate pune în evidență faptul că apelativul face parte dintr-un nume propriu sau că a devenit nume propriu cu aceeași formă, iar materialul acesta, deosebit de prețios, să fie utilizat în DLR sistematic.

Aprilie 1990

*Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21*

¹⁹ H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*. 2., überarbeitete und ergänzte Auflage von Paul Miron, Wiesbaden, 1985—1989.

²⁰ Atestarea indirectă a vechimii cuvintului românesc se face și prin atestarea cuvintului străin reprezentînd un împrumut din română.

²¹ În cadrul discuțiilor simpozionului, Christian Ionescu adăuga la aceasta profitul pe care materialul onomastic l-ar reprezenta și pentru conturarea ariilor de circulație ale cuvintelor limbii române.

CONTRIBUȚII LA BIBLIOGRAFIA ROMÂNEASCĂ MODERNĂ (1831—1918)

ELISABETA FAICIUC

Concepută ca o continuare directă a *Bibliografiei românești vechi 1508—1830*, publicarea, la Editura Științifică și Enciclopedică, cu concursul Societății de Științe Filologice, a *Bibliografiei românești moderne*, elaborată de Biblioteca Academiei, împlinește dezideratul marilor înaintași ai scrisului românesc: crearea corpusului bibliografic al științei și culturii noastre naționale.

Din dorința de a da un instrument de documentare și informare, sistematic și riguros, cât mai complet, autorii, respectînd principiul exhaustivității, au eliminat orice criteriu de selecție și, chiar cînd le-au lipsit unele cărți-document, au apelat la descrieri provizorii după alte surse (menționate). Acest lucru conferă primelor trei volume¹ din partea I a acestei bibliografii, pe lângă numeroase calități, și unele mici inexactități sau lacune (prevăzute, de altfel, de autori în *Introducere* și inerente, de fapt, unor lucrări de asemenea proporții și care operează cu un material atît de vast și de dispersat teritorial).

Pentru ca acest monumental instrument bibliografic să reflecte cât mai complet cultura românească scrisă, ne propunem, în cele ce urmează, să-i aducem unele completări și rectificări² pe baza unor date oferite de un material prețios prin vechimea lui, dar cunoscut și fructificat insuficient în cercetările consacrate culturii vechi românești. Este vorba de valorosul fond patrimonial din Biblioteca Institutului de Lingvistică și Istorie Literară din Cluj-Napoca. Menționăm că acest fond a fost moștenit de la Biblioteca Muzeului Limbii Române, ale cărei baze le-a pus Sextil Pușcariu, și că el cuprinde unele exemplare rare, altele unicate, ce aduc precizări și adaosuri datelor semnalate în cele trei volume ale *Bibliografiei românești moderne*.

ADMINISTRAȚIA CASEI BISERICII

1 *Biserica ortodoxă și cultele străine din Regatul Român*. București (Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, S-sor Ion St. Rasidescu), 1904. (30 × 22,7). CCXLVI + 281 p. (Administrația Casei Bisericii). (Fr. 566).

A. P. I.

2 *Independența constituțională a Transilvaniei*. Partea a doua. Iași (Tipăritura Tribunei Române), 1861. (18 × 11,5). 95 p. (L. 411).

¹ *Bibliografia românească modernă (1831—1918)*, vol. I (A—C), 1984; vol. II (D—K), 1986; vol. III (L—Q), 1989.

² În prezentarea materialului s-au respectat normele de redactare ale *Bibliografiei*.

3 ● *Arhierescă învățătură de nou sfințitului preot cind primește zălogul cel sfint din Pravilele sfinților apostoli și ale sfinților părinți scoasă. În Buda (Cu Tipariul Crăștei Tipografii a Universității Ungurești), 1834. (18 × 11). 14 p. (V. 108).*

La sfârșitul textului, cu caractere chirilice: „Dat în rezidența noastră cea episcopescă în cetatea Timișoarei în ziua de 4, luni lui [decembrie?] anul Domnului 1837. Mai sus numitul smerit episcop [Maxim Manuilovici?]. Data și semnătura, de mină.

ASOCIAȚIUNEA (TRANSILVANĂ) PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ ȘI CULTURA POPORULUI ROMÂN — ASTRA

4 *Apel pentru unificarea ortografiei române. Sibiu, 1904. (16 × 12). 30 p. (Fr. 1652).*

5 ● *Biografia oamenilor mari scrisă de unu omu micu. Paris, 1859. (17 × 11.5). 138 p. (L. 757).*

CANINI, MARCU ANTONIU

6 *Pr. gramă pentru institutul filologo-scientifico-comercialu spre învățatura junimii ce se va înființa de Marcu Antoniu Canini. București (Tipografia jurnalului Naționalu). 1858. (14 × 12). 20 p. (Fr. 405/9).*

CĂPELO, BIANCA

7 *Istorie italienească. Tradusă din ruseste de Toma Vartic. Iași (La Cantora Foaiei Sătești), 1843. (16 × 9.5). Vol. I, 160 p. (L. 587).*

8 *Idem. Vol. II, 192 p. (L. 587).*

CARMEN SYLVA

9 *Vârful cu dor. Legendă de Carmen Sylva. Brașov, Edit. Librăriei Ciureu, 1895. (15.5 × 10). 24 p. (P. 56/4).*

10 ● *Catalogul bibliotecii lui Ștefan Gherga — învățător în Nagy-Topolovecz (Temes Vármegye) Ungaria. Lugoj (Tipografia „Gutenberg” Casa Banca Poporului). Topolová (ul. Mare, 1910. (21.5 × 15.5). 60 p. (Fr. 891/0).*

CĂLBĂZĂ, TOMA

11 *Doine și strigături de dragoste adunate în cântănie de Toma Călbăză, sub-ofițer c. și r. Ed. II. Brașov, Edit. Librăriei Ciureu, 1905. (16 × 10). 80 p. (P. 53).*

12 ● *Cântece, versuri de stea, colinde și cîntecele tîrozilor ce se cîntă la Nașterea Domnului nostru Isus Cristos culese de un prieten al copiilor. Ed. II. Brașov, Edit. Librăriei Ciureu, 1906. (11 × 5). 136 p. (P. 67).*

13 ● *Cestiunea română în Transilvania și Ungaria. București (Tipografia „Voința Națională”), 1895. (24 × 15.5). XVI + 446 p. + 1 h. (L. 65).*

CLARETIE, LEO

14 *Feuilles de route en Roumanie. Paris, Bibliothèque Internationale d'Édition A. Sansot et Cie, 1913. Vol. I. La Roumanie intellectuelle contemporaine. Poésie — Roman — Théâtre — Histoire — Corps Savants — La Presse — Beaux Arts — La Littérature orale populaire — L'Œuvre littéraire de Carmen Sylva (s.n.). — (17 × 11). 271 p. (Fr. 455).*

15 *Idem. Vol. II. À travers de Pays. (17 × 11). 314 p. (Fr. 455).*

CLEMENS, ANDREAS

16 *Walachisch-Deutsch und Deutsch-Walachisches Wörterbuch. Verfaßt von Andreas Clemens. Zweite Auflage. Hermannstadt (W. H. Thierry), 1836. (19 × 12). 440 p. (D. 361).*

17 ● *Constituția pentru împărăția Austriei din 4 mart. 1849. Cernăuți (Tipografia lui Iden Eebardt și fiii), 1849. (22 × 13.5). 20 p. (L. 513/18).*

CREANGĂ, ION

18 *Săra cu trei nurori. Poveste. Brașov, Edit. Librăriei Ciureu, 1895. (15.5 × 10). 19 p. (Din literatura populară). (P. 56/7).*

19 ● *Cronica expediției turcilor în Moreea 1715 atribuită lui Constantin Diichiti și publicată de Nicolae Iorga. București (Atelierele Grafice SOCEC et Co., Societate Anonimă), 1913. (24 × 15.5). XIV + 228 p. (V. 140).*

- 20 ● *Datoriile preoșilor de popor*. Cu blagoslovenia înaltpreasfințitului... D. D. Veniamin Kostaki. Iași (Tipografia Sfintei Mitropolii), 1838. (21,5 × 17). 206 p. (V. 183).
- 21 ● *Din popor*. București, Editura Librăriei Leon Alcalay. Calea Victoriei, No 37, 1908. (14,5 × 10). 192, p. (P. 151).

DIUVAL, ALEXANDRU

- 22 *Junele lui Carol II*. Comedie în trei acte. Tradusă de la Alexandru Diuval de căpitanul I. Voinescul. București (Tipografia lui I. Eliad), 1836. (21 × 13). 84 p. (L. 501, L. 683).
- 23 ● *Dor și jale*. Cîntece populare. Cluj (Tipografia „Carmen”, Petru P. Barițiu), 1912. (14,5 × 10,5). p. 1—64 [Exemplar incomplet]. (P. 145/14).
- 24 ● *Dorul*. Culegere de cînturi naționale și populare. Edițiunea a doua adăugită cu mai multe cîntece noi. București (Imprimeria Națională, strada Nemțească Ilanu German No 27), 1861. (13,5 × 10). 180 p. (L. 182).
- 25 ● *Elementuri de istorie sfință a Vechiului și Noului Testament pentru folosul rumânilor și a celor ce cunosc limba noastră*. Tipărită cu cheltuiala Domnului Domn Nicolae Euduanu. F. I., 1836. (16 × 10). X + 110 p. (V. 51).

ELIADE-RĂDULESCU, ION

- 26 *Un fragment din Atheneul Român. Literatură — politică*. De I. Heliade R. În conferință din 10 decembrie 1867. Tipărită cu spesele d-lui comite S. Rosetti, președintele Atheneului. București (Tipografia C. A. Rosetti, str. Academiei, No 22), 1868. (24,5 × 16). 24 p. (L. 598/31).
- 27 *Veritade*. Profeția lui Ion Heliade Rădulescu deputat al Constituanței Române din 1866. (23 × 16). 16 p. (L. 370).

EPURE, IOAN

- 28 *Poesii și cîntece populare din Bănat*. Culese de Ioan Epure. Brașov, Editura Librăriei Ciureu (Tipografia Alexi), 1892. (16 × 10). 96 p. (79, 395).

EUȘTAȚIU, G. (CIOCANILII)

- 29 *Litologi româno-francezi sau Modulul d'a studia cu întesnire limba franceză*. Carte autorisată de Consiliulu de Instrucțiune Publică. Care coprinde pe lîngă dialogi : Unu micu abecedariu cu principalele reguli pentru citire ; O expunere de verbele cele mai trebuincioase în convorbiri familiare ; Declinarea substantivelor franceze ; Conjugarea methodică a lui *Avoir* și *Etre* ; Întrebuințarea determinativului-partitivului etc., etc., etc. De G. Eustațiu (Ciocanilii) professori publicu în capitală. Edițiunea IV. București, Librăria SOCECŪ et C-nia, Strada Mogoșoia, No 7 (Tipografia Stephan Rassidescu, Hanu Ghe[...]), 1866. (19 × 12,5). 145 p. (Fr. 30).

FILIP, NICOLAE

- 30 *Noțiuni elementare asupra cunoașterii și creșterii vitelor pentru școlile inferioare de agricultură*. De N. Filip, profesor de zootehnie. Cartea II-a. *Creșterea boului, bivolului, oacii, caprei, porcului și păsărilor de curte*. București (Tipografia „Jockey-Club” Ion Văcărescu, strada Umbrei, No 4), 1915. (21,5 × 17). 230 p. cu ilustr. (Ministerul Instrucțiunii Cultelor. Administrația Casei Școalelor). (L. 1526).

GENOVEVA DE BRABANT

- 31 *Genoveva sau Învîngerea nevinovăției*. Ed. II. Brașov, 1906, 8°. [Vezi Registrul topograf : P. 81].
- 32 ● *Gramatică rumânească*. Priîmîită în clasurile de începători ale școalelor publice. A treia ediție. București (Tipografia I. Eliad), 1839. (18,5 × 12). 82 p. (Fr. 548).

GRANDEA, GR. II.

- 33 *Înălța sau Ideal și real*. A noua ediție. București, Editura Tipo-Litografiei Dor. P. Ciucu, Bulevardul Elisabeta, 1887. (22 × 14). 160 p. (L. 712).

IACOB-CERKEZ, ȘT.

- 34 *Ortografia limbii române*. Votată de Academia Română în sesiunile generale din 1880 și 1881, și obligatorie în școlile și în cărțile didactice, prin decretul regal, publicat în Moni-

torulu oficialu din 17 (29) Maiu (88). Ediția II-a, orînduită, adausă și cu modele de scriere de St. Iacob-Cerkez, profesor. Jassy (Tipografia Lucrătorilor Români Asociați, strada Bastonă), 1884. (18 × 13). 12 p. (Fr. 130/8).

IANOVICIU, VASILIE

35 *Gramatica limbei românești pentru întâea și a doa clasă a școalelor poporene*. Compusă de Vasilie Ianovicu. Costează nelegat 14 cr. noi. Legat în pinză 21 cr. noi. Buda (Cu literele Tipografiei Universității reț. ung.), 1863. (17 × 11,5). 124 p. (Fr. 117).

36 ● *Instrucție în scurt de prințipurile igieismului sau a sistemii morizoniane și de întrebuințarea doftoriei universale de băgătături aduse în limba moldovenească de pe acele franțuzești publice prin tipărirea în Frankfort, și după o în scurt tălmăcire de pe însuși cartea dumisale, Morizon ce au eșit în limba germană. Cu autorizație țenzurii. Iași, În Tipografie S. Mitropoliei, f.a. (16 × 11). 180 p. [În alfabet de tranziție]. (Fr. 488).*

ISPIRESCU, P.

37 *Poveștile Uncheașului sfătos*. Basme păginesci întocmite de P. Ispirescu culegător-tipograf. Cu o precuvîntare de A. I. Odobescu. Partea I. București (Tipografia Academiei Române. Laboratorii români, strada Academiei, 19), 1879. (16,5 × 11,5). 126 p. (59).

38 ● *Istoria prea frumosului Arghir și a prea frumoasei Elena cea măiastră, și cu părul de aur. Adecă : Închipuire, supt care să înțelege luarea Țării Ardealului prin Traian cesariul romanilor*. Brașov (Tipărit în Tipografia lui Ioan Gatt), 1844. (15 × 9,5). 88 p. (P. 31).

39 ● *Idem*. Sibiu (În Tipografia erezitorei lui Gheorghie Clozius), 1863. (14,5 × 8). 88 p. (P. 32).

40 ● *Idem*. București, 1870. (13 × 8). 94 p. [Paginile 93—94 cuprind „Cîteva din glumele lui Anton Pann”]. (P. 33).

41 ● *Idem*. Brașov, Editura Librăriei Ciurcu (Tipografia Alexi), 1887. (15 × 9,5). 64 p. (P. 26/1).

42 ● *Idem*. Brașov, Editura Librăriei N. I. Ciurcu (Tipariul Tipografiei Ciurcu et Comp.), 1897. (16 × 10). 64 p. (Din literatura populară). (P. 77).

43 ● *Idem*. Vălenii de Munte (Tipografia „Neanul Românesc” Societate pe acțiuni), 1909. (18 × 11,5). 86 p. (P. 84/2).

44 ● *Înătălură morală, pentru îndreptarea vieții omului creștin, din Sfintele Scripturi culeasă*. Sibiu (Tipografia Diecesană), 1862. (15 × 10). 16 p. (L. 568/20).

POPESCU, NICOLAE D.

45 *Dorul inimei*. Colecțiune de cîntece noi și vechi : Doine, hori, cîntece naționale, cîntece populare, cîntece de dor, cîntece eroice și balade. Adunate și coordonate într-un mod cu totul nou și practic de N. D. Popescu. Edițiunea XI. *Cîntece noi*. București, Editura Librăriei H. Steinberg, Strada Șelari, 18, 1898. (16 × 11). 256 p. (L. 408).

Rectificări :

AARON, VASILIE

Ad **68** *Anul cel mănós. Bucuria lunei* [...] Sibiu (Tipografia lui Gheorghie de Klozius), 1861 (s.n.). 34 p. (L. 836/23).

BARÎȚIU, GEORGE

Ad **5058** *Catechismulu calbinescu* [...] tipărită în anul 1636 (s.n. și nu în 1565) [...] Sibiu (Tipografia lui W. Krafft), 1879 (s.n. și nu 1897) ... (V. 172, V. 334).

Ad **14.516** ● *Corbea Haiducul*. Baladă. Brașov, Edit. Librăriei Ciurcu, 1895 (s.n.). (15,5 × 10) 16 p. (Din literatura populară). (P. 56/11).

Aprilie 1990

Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21

Formarea cuvintelor în limba română, Vol. III. *Sufixe*, 1. *Derivarea verbală* de LAURA VASILIU. Redactori responsabili : acad. Al. Graur și Mioara Avram, [București], Editura Academiei R.S. România, 1989, 190 p.

Un nou volum, al treilea, din tratatul de formare a cuvintelor în limba română, lucrare elaborată în cadrul Institutului de Lingvistică din București, a apărut la Editura Academiei, după foarte mulți ani de la apariția celorlalte două precedente : *Compunerea*, în 1970, și *Prefixele*, în 1978. Acest volum, primul din seria sufixelor, este în întregime dedicat derivării verbale. Autoarea lui, Laura Vasiliu, cercetătoare cunoscută, care a publicat numeroase studii despre acest subiect în revistele de specialitate, realizează acum o lucrare de ansamblu, cu totul remarcabilă prin precizia științifică a analizei și sobrietatea stilului.

Volumul se deschide cu o *Introducere în studiul sufixelor* (p. 5—13) de Mioara Avram, redactor responsabil împreună cu regretatul acad. Al. Graur. Sint amintite cititorilor principiile de bază ale întregii lucrări și se dau detalii privind structura volumelor consacrate sufixelor. Se expun în mod concis probleme generale legate de sufixe și sufixare. E utilizată, ca de altfel în întreaga lucrare, o bibliografie foarte bogată, adusă la zi, sursele de informare și desele comentarii pe marginea lor, scrise cu puțin, fiind incluse în pagină (pentru a facilita lectura), eliminându-se obișnuitele note explicative din josul paginii sau de la finele capitoului. Dat fiind numărul mare de sufixe românești, ele vor fi studiate în mai multe volume, în cadrul a două mari secțiuni : derivarea verbală și cea nonverbală.

Pentru stabilirea inventarului formațiilor sufixale (spre deosebire de prefixe) s-a luat ca bază *Dicționarul invers*, la care s-a adăugat și material din alte surse, în special dicționare generale (DLRC, DM, DLB, MDE, DEN) și speciale (LTR, D. MED., DN, DER, glosare regionale), studii lingvistice referitoare la derivare.

Spre deosebire de alte lucrări care rețin numai formațiile sigure create pe terenul limbii române, s-a procedat la identificarea sufixelor în toate cuvintele supuse analizei, indiferent de faptul că ele sunt sau nu create în românește, moștenite sau împrumutate (p. 6). Identificarea sufixelor s-a făcut prin analiza formală unică, adică raportarea la o singură bază și degajarea termenului unui sufix și analiza multiplă — raportarea virtuală la două sau mai multe baze, cu posibilitatea de degajare a unor sufixe simple sau complexe. S-au luat în considerare cuvintele analizabile integral, în care se recunoaște baza și sufixul, dar și cele semianalizabile, în care se recunoaște numai sufixul. Numărul total al sufixelor identificate în cel puțin o formație analizabilă din punct de vedere formal și semantic este de circa 800, dintre care jumătate sînt simple și jumătate complexe, număr mult mai mare decît cel înregistrat în oricare lucrare anterioară.

Se delimitează derivarea cu sufixe de alte procedee de formare a cuvintelor, precum derivarea regresivă, conversiunea, compunerea tematică și derivarea regresivă morfologică.

Structura volumelor consacrate sufixelor va fi similară cu volumul dedicat prefixelor, adică o prezentare monografică a sufixului simplu sau a unei serii de sufixe simple și apoi înregistrarea tuturor sufixelor complexe în care intră sufixul din titlu.

Capitolul următor, *Derivarea verbală. Introducere* (p. 15—26), conține numeroase precizări teoretice și de metodă, printre care și aceea că în volum vor fi tratate atît derivatele verbale sufixale, cît și cele nesufixale (immediate). Inventarul de sufixe verbale a rezultat din analiza cuvintelor „a căror formație este sau a fost clară pentru vorbitorii români” (p. 16), efectuîndu-se deci o analiză structurală a derivatelor și nu o analiză etimologică a lor (e posibil ca uneori acestea să coincidă). O consecință a unei astfel de analize este includerea în sistemul românesc de derivare a unor sufixe care apar exclusiv în cuvinte moștenite sau împrumutate. Aceasta pentru că, în principiu, nu ar fi exclus ca un derivat analizabil în română, dar care are și corespicient în latină sau în altă limbă, să fie de fapt format în românește. Problema dublei analize, amintită și în cap. *Introducere în studiul sufixelor*, e reluată pentru precizări de metodă : în acest scop se dau liste cu exemplificări (p. 18—21). De multe ori elementele derivate din formații cu dublă analiză nu sînt productive, dar ar putea deveni în viitor : ele au fost numite *sufixe virtuale*. Elementele derivate detașate din formații cu analiză unică sînt organizate în grupuri constînd din sufixele și variantele lor (fonetice, grafice sau de conjugare) ori din serii de sufixe. Serile de sufixe se stabilesc pornind de la asemănarea structurii fonetice și de la posibilitatea de a forma alternativ derivate de la aceleași baze. Se mai are în vedere originea sufixelor și a bazelor. Sînt prezentate în monografiile volumului 99 de sufixe simple și 51 de

sufixe complexe. Pe lângă acestea, există 16 sufixe simple virtuale și 29 de sufixe complexe virtuale. Se poate constata evidențierea unui număr foarte mare de sufixe verbale, mult sporit față de cele recunoscute până acum. Sunt luate în discuție (p. 24—26) și derivatele imediate (problema se va relua într-un capitol aparte), adică verbele formate de la baze neverbale cu *-a*, *-i*, *-i*, care nu sunt considerate sufixe, ci sunt caracteristici morfologice ale conjugărilor.

Monografiile sufixelor (p. 27—131) conțin: sufixul sau seriile de sufixe, urmate de indicațiile bibliografice. Apoi, pe rând, se prezintă sufixul (sufixe) și variantele lor, felul în care s-au detașat (din formați cu analiză unică sau dublă), în legătură cu ce părți de vorbire pot fi analizate (substantiv, verb etc.), valorile semantice ale derivatelor (făcându-se distincție dacă sensul este al temei sau aparține sufixului), originea sufixului (cu ample discuții referitoare la toate ipotezele care pot fi susținute), vechimea derivatelor sau a temelor, răspindirea teritorială (popular, regional), valoarea stilistică, productivitatea. Se dau apoi seriile de sufixe compuse și dezvoltate (când e cazul). Monografiile sufixelor constituie partea cea mai importantă a volumului, în care principiile și metodele enunțate sunt puse în aplicare pe material concret. Bogatul inventar de verbe e dominat cu deosebită siguranță și fiecare cuvânt e supus unui examen minuțios, din toate unghiurile de vedere, autoarea insistând și asupra celor care pun probleme mai deosebite (de natură fonetică, semantică, etimologică). Remarcăm, de exemplu, rezolvarea sau corectarea etimologiei unor verbe care figurau în DLR cu etimologii nesigure sau necunoscute, cum ar fi: *mogorogi*, *moșoi*³, *mirnăi*, *pisoca* și multe altele. În alte cazuri, rezolvările propuse pot fi completate sau corectate: de exemplu *fifrali* „a împodobi”, raportat la adj. *fifră* „împodobit” e mai degrabă un împrumut din magh. *cifral*, căci *fifră* adj. e practic un cuvânt necunoscut în limbă, fiind înregistrat o singură dată într-o colindă (VICU⁴, COL.). În legătură cu *juțura* „a trage pe cineva de păr, de urechi, de nas”, considerat formație semianalizabilă, raportată la *juțui*, credem că poate fi analizat prin raportarea la *juțur*⁵, „vîrf de deal; excreșcență; zgirciul nasului” (DLR ms.). Este evidentă deosebita importanță practică a lucrării pentru lexicografie și în special pentru *Dictionarul limbii române*.

Derivatele imediate (termen introdus de Al. Philippide) sunt opuse derivatelor mediale, adică verbelor formate cu sufixe. Enumerăm câteva din problemele discutate în acest capitol (p. 132—143): numărul verbelor de conj. I, raportate la cele de conj. a IV-a, părțile de vorbire la care se raportează (predomină substantivele), alterarea consoanei din temă cînd e urmată de *-i* sau păstrarea ei, valorile verbelor denominale, a celor formate de la adverbe, interjecții, situația perechilor de verbe care au sensuri diferite (*îndesi* | *îndesa*, *aiuri* | *aiura* etc.), productivitatea celor două conjugări de-a lungul timpului (pînă în sec. al XIX-lea productivitatea cea mai ridicată o avea conj. a IV-a, în limba contemporană conj. I este mai productivă).

Urmează șase capitole de sinteză: *Structura fonetică a sufixelor verbale* (p. 144—146) se consideră a fi caracterizată prin regularitate și simetrie; *Distribuția pe conjugări a sufixelor verbale și a derivatelor verbale imediate* (p. 147—148): „atît sufixele, cît și derivatele imediate sînt exclusiv de conjugările I și a IV-a, conjugările productive ale limbii române” (p. 148). Raportul între sufixe: 47 de conj. I, 52 de conj. a IV-a, însă derivatele de conj. a IV-a sînt de două ori mai multe decît cele de conj. I; *Categoria morfologică a bazelor de derivare* (p. 149—153): se dau date precise — care sufixe la ce baze se atașează, se dau apoi listele verbelor derivate cu diverse sufixe, de la baze identice; *Semantica derivatelor verbale sufixale și imediate* (p. 154—160): se enumeră sufixele care conțin trăsătura facilitiv, cele care redau trăsătura iterativ, intensiv, momentan, onomatopoeic, priorativ și apoi se dau clasele semantice ale verbelor denominale și ale celor cu baze interjecționale, adverbiale și verbale; *Originea sufixelor și a derivării verbale imediate* (p. 161—163): procedeul derivării imediate și caracteristicile conjugărilor sînt moștenite. Sufixe verbale simple sînt moștenite, împrumutate (din slavă, maghiară, neogreacă), apărute pe teren românesc (din elemente de diferite origini) și cu origine multiplă. Cele complexe sînt formate pe teren românesc și împrumutate. Se dau numărul și listele lor. Distribuția bazelor în raport cu originea și vechimea e în concordanță cu originea și vechimea sufixelor. Sufixe vechi se atașează rar la baze neologice; *Tabel sinoptic al sufixelor și derivatelor verbale imediate* (p. 164—167) conține: sufixele, clasele bazelor, numărul derivatelor analizabile, totalul derivatelor, originea, productivitatea. În final, lista abrevierilor bibliografice, indicele de afixe și elemente de compunere și indicele de cuvinte.

Volumul *Sufixe. Derivarea verbală* constituie o valoroasă realizare a lingvisticii românești.

Semiotica și poezia (4). *Cercetarea textului*, Universitatea din Cluj-Napoca, Facultatea de Filologie, 1989, 137 p. (multiplicat)

Ultimul volum din seria inițiată și coordonată de Carmen Vlad se impune — în ansamblu și într-o bună tradiție — printr-o înaltă de probitate științifică, printr-o acuratețe distinctă, prin seriozitatea spiritului de investigație, marcând, mai mult ori mai puțin fluid, personalitățile autorilor. Cu toate acestea, se pot distinge — dincolo de larghețea asumată a titlului și a tematicii reflectate în el — unele priorități în ordinea analizei critice, care nu pot fi neapărat supuse criteriului alfabetic, după care sînt dispuse cercetările în spațiul volumului. O primă observație ar privi calitatea originală a studiilor aplicative, diverse nu numai ca obiect al analizei (poezie, proză, limbaj științific), ci și prin perspectivele teoretice adoptate sau abordate (pragmatica, stilistica sau semiotica textului).

Construindu-și cu multă rigoare șafodajul premiselor și al conceptelor operatorii, Szabó Zoltán lansează în studiul său, *Stilul 'art nouveau' în proza Hortensiei Papadat-Bengescu*, încă o trăsătură stilistică particularizatoare pentru primele producții ale autoarei, care, „pe lângă impresionism și simbolism, reprezintă și un al treilea curent literar, denumit 'art nouveau'” (p. 101). Caracteristica distinctivă și totodată dominantă acestui din urmă curent este postulată a fi stilizarea decorativă, principiu demonstrat și prezentat în trei categorii stilistice: (1) motive decorative, (2) o tehnică specială de stilizare și (3) construcții sintactice și textuale „serpuitoare”, cu o muzicalitate decorativă. Demonstrația subtilă și convingătoare se centrează cu argumente asupra acestora, rezervînd motivelor decorative un relief semnificativ prin cele patru sfere semantice în care sînt dispuse: senzorialitatea, iluzia și visul, arta, natura. Insistăm asupra remarcii conform căreia senzualismul este o trăsătură comună alt impresionismului cîlt și stilului „art nouveau”, dificultate pe care autorul cercetării o depășește luînd în considerare funcția și materia senzorialului. Pe coordonatele aceluiași repertoriu analitic ar fi foarte interesant de văzut cum în romanele de maturitate ale Hortensiei Papadat-Bengescu se conturează ceva diferit de acele ornamente izbitoare. Ar fi salutar astfel un viitor studiu asupra evoluției stilului inconfundabilei prozatoare, în care bănuim că s-ar putea identifica și elemente din sfera stilistică a expresionismului, așa precum un romantism neogotic este analizabil în proza eminesciană alături de un specific lirism al simbolurilor filozofice.

Erudita cercetare „*Voci*” în *poezia lirică anonimă (Cîntarea cîntărilor)* (p. 121—137), semnată de Felicia Șerban, este cu altă mai convingătoare cu cît își asumă și reușește să rezolve un dublu impas. O primă dificultate constă în speciala complexitate a textului de analizat, controversat și sub aspectul formei și genului reprezentativ. A doua greutate decurge din problematica privind statutul persoanei în textul liric, mijloc de analiză prin care autoarea se înserie opțional într-o foarte discutată pragmatică a textului poetic. Operînd cu discernămint și folosind numai concepte clarificate, exemplificate și aplicate imediat pe text, autoarea studiului ne conduce pas cu pas printre măștile, rolurile și personajele din *Cîntarea cîntărilor*, relevînd reducerea acestor ipostaze la modalitățile fundamentale ale lirismului, chiar dacă aspectul compoziției poate părea unul de factură semidramatică. Felicia Șerban descoperă pe această cale ceva surprinzător pentru exegeza cunoscută a marelui poem: „o stranie singurătate a persoanei care vorbește, deși apar în poem altele personaje” (p. 130). O asemenea idee ni se pare a fi novator productivă și în ceea ce privește oplica interpretativă a altor mari creații din lirica universală.

Lucrarea *Din semiotica limbajului științific* de Kaban Anamăria răspunde unei necesități privind „o arie destul de neglijată a lingvisticii maghiare” (p. 29). Semnificativa contribuție teoretică este marcată de consecvența asumată a vastei perspective semiotice. Totodată se poate pune în evidență o împedă orientare în problematica analizei de text (patru opere apărute în prima perioadă a dezvoltării stilului științific maghiar sînt supuse unei analize detaliate). Astfel, concentrîndu-și cercetarea „pe componenta neglijată pînă azi a stilului științific, anume structura textului” (p. 37), autoarea ajunge la importante rezultate și concluzii, impresionînd prin rigoarea sistematizărilor ce confirmă tipologiile textuale reperate, prin clarificarea arhitectonicii generale a fiecărui tip. Alături de arhitectonică, strategiile specifice construcției de text devin în acest fel date științifice de necontestat pentru istoria stilului științific.

Constantin Mișă este autorul unui temeinic studiu de lingvistică generală, al cărui titlu este reprezentativ pentru o intenție aplicativă: *Aspecte ale economiei de expresie lingvistică în discursul literar*. Substanța fenomenului cercetat privește însă, în opinia noastră, mai ales procesul complex al evoluției limbii și, în consecință, cu mult mai mult forma limbajului uzual (coloquial) decît caracterul specific al discursului literar. De altfel, în amplul studiu (p. 50—90) se recunoaște, ca observație (p. 78—79), strategia dinamică prin care comunicarea scrisă reflectă aspectul vorbit al limbii și faptul semnificativ prin care procedeele exprimării orale ajung „să se încerce sau să fie investite cu funcționalități stilistice”. În credința noastră, ar fi fost

necesară accentuarea prioritară a acestor din urmă aspecte, pentru a respecta litera și intenția exprimată prin titlu.

Orientarea în perspectiva strict teoretică este ilustrată în volumul analizat de două sinteze foarte bine centrale pe problematica domeniilor vizate.

Studiul Elenei Dragos, *Pragmatica și pragmatica textului literar. Sensul pragmatic*, confirmă o reală acribie bibliografică, concepută însă analitic și sub bunele auspicii ale viziunii critice. Analizând multitudinea de accepții a dimensiunii pragmatice înscrisă în demersul de tip semiotic, de aceea numită și retorică receptării, Elena Dragos își direcționează dezbateră spre scopul declarat de a marca -- plină la urmă -- „specificitatea pragmaticii literaturii față de cea generală sau lingvistică” (p. 20). Concluzia implicită -- în parte chiar explicită atunci când se afirmă posibilitatea de a confunda sensul pragmatic cu efectul stilistic sau retoric -- este descurajantă pentru o pragmatică a textului literar. Dacă delimitările nu au putut fi tranșante (nefiind încă fundamentate conceptele proprii necesare unui ansamblu bine definit), se conturează, în schimb, un fundal de premise notabile pentru rolul receptorului în edificarea semnificațiilor textului literar.

Sub semnătura lui Ștefan Oltean se înscrie o a doua analiză strict teoretică: *O perspectivă asupra referențialității discursului narativ literar*. Circumscrisă cu anume consecvență tradiției anglo-americane, această perspectivă asupra referențialității prezintă contribuții esențiale la depășirea impasului determinat de filozofia pozitivismului logic, ajungând la concluzia că discursul narativ literar nu poate fi totuși autoreferențial. Deși își ia măsuri de precauție, subliniind salutar -- într-o notă -- cum că dimensiunea lingvistică și problemele semnificației nu sînt obiectul lucrării sale, autorul atinge -- prin sistematizări din alți cercetători ai fenomenului referinței -- complexitatea raporturilor dintre limbă și lume, printre care și ideea că „limba influențează reprezentările noastre despre realitate” (p. 93). Regăsim aici, în afară de autorii citați în studiu, ceva din teoriile unui Humboldt, din ipoteza Sapir-Whorf, chiar și unele concepții ale școlii neolingvistice etc. Evidențiind și subscriind soluțiile lui P. Ricœur, care înlocuiește în final noțiunea de referință prin cea de refigurare, aceasta din urmă fiind mult mai adecvată tipului de discurs cercetat, consistentul studiu al lui Ștefan Oltean ne sugerează o posibilă re-etapizare a refigurării, deoarece lumea textuală este ea însăși o refigurare a figurării, care este limba însăși în relația ei cu realitatea extralingvistică.

Aprilie 1990

Rodica Marian
Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
Cluj-Napoca, str. E. Rădăniță, 21

A. I. CIOBANU, *Sintaxa și semantica (Studiu de lingvistică generală)*, Chișinău, Editura Știința, 1987, 200 p.

1. Profilul lucrării lui A. I. Ciobanu se poate deduce foarte exact din titlul și subtitlul acesteia: un studiu de lingvistică generală, limitat la nivelul sintactic al limbii. Problemele teoretice luate în discuție sînt diverse: corelația sintaxă-semantică, semantica și categoria raportului gramatical, semantica și blocurile sintactice, rolul semanticii în abordarea unor aspecte referitoare la sintaxa frazei etc. Chiar și din această simplă enumerare se poate întui poziția autorului, aceea de reabilitare a semanticii în studiul limbii, în special la nivelul sintactice, „cel mai împregnat de substanță semantică” (p. 60).

2. Edificatoare pentru concepția lingvistică a specialistului din Chișinău sînt observațiile referitoare la „blocurile sintactice”, concept de bază în lucrare, asupra căruiu ne vom opri pe scurt în cele ce urmează.

Potrivit criteriului semantico-funcțional aplicat în abordarea sintaxei, A. I. Ciobanu consideră că funcțiile sintactice în propoziție pot fi realizate în două feluri:

a) prin părți de propoziție (PP);

b) prin blocuri sintactice (BS).

Fiecărei PP îi corespunde un BS, de aceea există BS subiective, BS atributive etc., inclusiv BS predicative. Propozițiile pot fi structurate după modelul de la a), după cel de la b) sau pot prezenta structuri mixte (PP și BS). Într-un enunț ca *Păsările cîntă frumos*, există o structură sintactică de tipul a), în care fiecare cuvînt reprezintă o PP. În schimb, în *Floarea*

oaspeților luncii cu grăbire se adună (citată la p. 89, din V. Alecsandri), în funcția de subiect apare un BS subiectiv (*floarea oaspeților luncii*). Conform concepției formaliste, morfologizante (cu corespondența parte de vorbire -- parte de propoziție), subiectul ar fi *floarea*, dar, se remarcă în lucrare, în acest context, cuvântul respectiv este sinsemant (ba chiar asemant), dovadă că formularea *Floarea cu grăbire se adună* este cel puțin derutantă. Întrucât subiectul nu are „plenitudine semantico-informativă” (p. 77). Din această cauză, *floarea* are nevoie de „actualizatori semantici” (As) obligatorii: *oaspeților* (As₁ -- care nu clarifică încă situația din punct de vedere semantic) și *luncii* (As₂ -- care explicitează totul). Deci, abia *floarea oaspeților luncii* formează un tot noțional, are „plenitudine semantică și informativă” în conformitate cu realitatea denotativă.

Un exemplu similar este *Copacul cu rădăcini adânci nu se teme de furtună* (p. 81). Și aici, autorul consideră că în poziția de subiect se află un bloc sintactic (BS subiectiv): *copacul cu rădăcini adânci*. Cel care „nu se teme de furtună” nu este nici „copacul” (în general), nici „copacul cu rădăcini” (nonsens, căci presupune existența unor „copaci fără rădăcini”), ci „copacul cu rădăcini adânci”. Toate celelalte variante sînt inacceptabile din punct de vedere semantic.

A. I. Ciobanu insistă foarte mult asupra trăsăturilor specifice ale acestor BS, pentru a nu se confunda cu:

- sintagmele obișnuite (formate din PP: *clintă frumos*);
- construcții fixe (locuțiuni, expresii etc.);
- PP compuse, dezvoltate etc.

Blocurile sintactice sînt înbinări libere, fără existență apriorică în limbă. Ele se formează ad hoc, pentru a realiza în enunț un tot semantic și funcțional. În structura lor intră, obligatoriu, un cuvânt cu rol de „dominantă semantică” (Ds -- „floarea”, „copacul”) și, tot obligatoriu, unul sau mai mulți „actualizatori semantici” (As -- „cu rădăcini”, „adânci”). Singurul marcat morfologic pentru funcția „blocului” este Ds (ex. -- BS este subiectiv, dar numai „floarea” este la nominativ.) Celelalte cuvinte (As) suferă o „degradare funcțională”, „o coborîre în rangul sintactic” (p. 77), întrucît nu sînt atribute, complemente etc., ci simple componente ale unui BS.

Sînt discutate și alte trăsături ale BS: topică inversată (de regulă), utilizarea la figurat a unor elemente lexicale din structura blocului etc. De asemenea, se propun modalități de identificare și delimitare exactă a BS, evidențiindu-se rolul întrebărilor logice și prioritatea criteriului semantic-funcțional în detrimentul celui formal. Se atrage atenția că cele două feluri de analiză sintactică (în PP și BS) sînt în raport de complementaritate.

3. Monografia pe care o prezentăm aici este, așa cum am arătat și cum însuși autorul ține să precizeze, o lucrare de lingvistică generală. Dar, prin materialul ilustrativ utilizat, reprezentînd citate abundente din Alecsandri, Eminescu, Creangă etc., cartea în discuție prezintă interes și din punctul de vedere al sintaxei speciale, în speță a limbii române. În afara sugestiilor privind interpretarea „blocurilor sintactice”, în general, se înțîlnesc elemente interesante, soluții inedite privitoare și la alte aspecte, mai puțin discutate de sintacticienii români. Un exemplu în acest sens îl reprezintă BS al predicatului verbal simplu. Sînt avute în vedere structuri ca: V_1 (*a lua*) + Conj (*și*) + V_2 (indic.) sau V_1 (*a se apuca*) + Conj (*și*) + V_2 (indic.): *S-a luat și s-a dus* (autorul dă forma activă a lui V_1 : *A luat și s-a dus*, variantă preferată, se pare, în Basarabia), *S-a apucat și-a arat ogorul*. Pornind, ca de obicei, de la conținut spre forma de expresie, potrivit principiului logico-semantic și funcțional, autorul interpretează structurile amintite ca BS predicative, echivalente cu un predicat verbal simplu (p. 100). Argumentația sa ar fi, în rezumat, următoarea: *a lua* este desemantizat total aici, înregistrînd o „coborîre în rang sintactic” chiar mai jos decît rangul unui verb auxiliar (p. 98). El apare doar ca un indice al spontaneității, sugerînd caracterul neașteptat al acțiunii propriu-zise, din V_2 (p. 99). Prin urmare, V_1 nu este superfluu, deoarece are „o valoare deictică”, creează o „atmosferă comunicativă”, dar nu este un predicat, ci „un atay” al altui verb, cu care formează un BS predicativ. Construcția cu *a lua* a fost semnalată și în alte limbi și se pare că-și are originea în greacă. Specifică limbii române este cealaltă, cu *a se apuca*, în care, tot ca mai sus, V_1 este un simplu „semn deictic”, iar și o falsă conjuncție, deoarece nu poate fi omisă și este echivalentă cu adverbul *chiar*. Mai ales aspectul vorbit al limbii înregistrează asemenea BS predicative (sau „predicate cu atay”).

Criteriul semantic este invocat de autor și pentru soluționarea altor probleme controversate: interpretarea unor circumstanțiale, a „falselor construcții gerunziale”, confuzia subiect -- obiect etc., sugerînd soluții aplicabile și la limba română.

4. Făcînd o critică vehementă a structuralismului lingvistic, în varianta formalismului excesiv, autorul etalează o bogată informație filozofică și lingvistică, o abilită strategică argumentativă. Pe alături, însă, s-ar fi impus o atitudine mai moderată, o mai mare elasticitate în aprecierea punctelor de vedere neîmpărtășite. Dincolo de aceste rezerve, poate subiective, lucrarea lui A. I. Ciobanu se impune ca o contribuție interesantă la teoria sintaxei generale și, prin faptele de limbă discutate, reprezintă un studiu incitant pentru specialiștii în gramatica limbii române.

Martie 1990

G. Gruiță

Universitatea din Cluj-Napoca

Facultatea de Filologie

Str. Horea, 31

SORIN STATI, *Le transphrastique*, Paris, Presses Universitaires de France, coll. Linguistique nouvelle, 1990, 172 p.

Prezenta lucrare a cunoscutului lingvist român, actualmente profesor la Universitatea din Bologna, Sorin Stati, se situează în seria unor cercetări anterioare ale autorului, și anume: *Il dialogo. Considerazioni di linguistica pragmatica*, Napoli, 1982, și *Cinque miti della parola. Lezioni di lessicologia testuale*, Bologna, 1984.

Domeniul transfrastic, care domină incontestabil lingvistica ultimului deceniu, se află, de fapt, cum precizează autorul de la bun început, la confluența mai multor direcții de cercetare: lingvistica textului, pragmalingvistica, analiza discursului, analiza conversațională, teoria argumentării, filozofia limbajului, unele din ele încă în curs de constituire ca discipline și înfrîntînd raporturi destul de neclare cu lingvistica.

Studiul transfrasticului este în concepția lui Stati acea ramură a textologiei care practică un „demers ascendent” și care își propune să explice „procesul de constituire a textelor pleind de la îmbinările de fraze” (p. 12), cu referire specială în lucrare asupra celor binare: între două enunțuri sau două replici dialogale.

Un atare proiect pare însă a întâmpina un prim obstacol și acesta legat de însuși conceptul de frază, limită *ad quem* a analizei gramaticale și limită *a qua* a celor textuale și conversaționale. Sînt evocate pe rînd criteriile care au stat la baza diverselor definiții propuse pînă acum (semantice, gramaticale, prozodice, grafice) și care, dovedindu-se la fel de inoperante, fac dificilă, dacă nu chiar imposibilă uneori (în discursul oral), identificarea și delimitarea frazelor într-un text.

Nu ne mai rămîne așadar decît să considerăm „frază” ca o noțiune axiomatică, cum e și aceea de „cuvînt”, și chiar de „text”, mai ales că, după opinia autorului, respectivul obstacol nu afectează în mod sensibil șansele cercetării întreprinse. Aceasta, pe de o parte, deoarece „relațiile ce depășesc limita enunțurilor reproduc de fapt anumite relații intrafrastice” (p. 14), iar, pe de altă, deoarece relațiile dintre replicile dialogale sînt nu numai transfrastice, ci și „a-frastice”.

Credem totuși că se impuneau aici cîteva distincții operaționale, care, dacă nu oferă o soluție imediată problemei în cauză, pot indica cu siguranță o cale de urmat în acest sens. E vorba despre accepțiunea pe care autorul o acordă „propozițiilor” în raport cu „frază” și „frazet” în raport cu „enunțul”. Dacă despre ultimele două aflăm că „sînt sinonime în terminologia noastră” (p. 20), cea dintîi ne apare ca o simplă presupuziție teoretică.

Astfel, după ce prezintă „cele trei nivele ale semnificatului frazelor” (cap. I, p. 16-17), autorul abordează „sintagmația enunțurilor” (*ibid.*, p. 20-24), pentru ca să treacă în fine la descrierea „raportului material” al funcțiilor pragmatice în termeni ca: „fragment de „propoziție”, „propoziție” și „secvență de propoziții” (cap. II, p. 26-27).

Atare fluctuații terminologice, care se regăsesc și în alte capitole, par să-și găsească explicația, dacă nu și justificarea, în însăși natura relațiilor transfrastice. Cum acestea sînt „întotdeauna și prin definiție semantice, căci ele se stabilesc între semnificatele frazelor” (cap. VI, p. 132), distincții ca cele dintre „proposition” și „phrase” sau dintre „phrase simple” și „phrase complexe” nu sînt relevante pentru domeniul în cauză, dat fiind că ele vizează raporturi eminamente sintactice. Or, în concepția autorului, cele două tipuri de relații sînt relativ independente unele de altele: subordonarea și coordonarea generează structuri „gramaticale”, care susțin edificiul *pragmatic* (forța ilocutionară și dimensiunea interactivă) și *argumentativ* (funcția ofensivă sau defensivă).

Acestea fac și obiectul capitolelor II, III și IV, ce formează incontestabil nucleul lucrării, atît în ce privește ponderea lor în economia acesteia, cît și în ce privește locul și rolul ce le revine în cadrul modelului teoretic elaborat de autor.

Demersul care conduce la degajarea funcțiilor pragmatice este prin forța lucrurilor unul interdisciplinar, de unde și caracterul eterogen al inventarului stabilit: unele funcții corespund aproximativ modalităților de enunțare (erotetică, asertivă, directivă), altele se identifică fie cu actele de limbaj (*rappel*, comisivă, performativă), fie cu funcțiile lingvistice (expresiv-emoțională, fatică).

Cum, pe de o parte, funcțiile pragmatice nu se prezintă îndeobște singure, ci în amalgam, iar, pe de altă, cazurile de ambiguitate pragmatică sînt destul de frecvente, autorul adoptă drept criteriu de identificare a funcțiilor elementele de ordin formal (construcție sintactică, mărci lexicale sau gramaticale).

Atît funcțiile pragmatice cit și rolurile argumentative decurg din intențiile comunicative, care, potrivit principiului de mai sus, nu sînt validate decît în măsura în care se actualizează prin „indicii verbali”. Spre deosebire însă de funcțiile pragmatice, rolurile argumentative (adeziune, justificare, concesiune, rectificare, obiecție, critică, refuz, concluzie, ca să nu cităm decît pe cele mai importante) sînt printre excelență „proprietăți relaționale”; căci ele nu se definesc decît în raport cu alt conținut frastic.

Aceasta este și trăsătura ce caracterizează hiperfuncțiile pragmatice: stimul și reacție (cooperativă sau conflictuală). După cum o secvență de tipul P argument - P concluzie formează cea mai mică unitate textuală, o secvență de forma P stimul - P reacție constituie cea mai mică unitate dialogală. Atît una cit și cealaltă realizează diferite combinații de funcții pragmatice și de roluri argumentative.

În fața unei viziuni de o asemenea complexitate asupra stratificării frazei ca semn, mai precis, ca semnificat, în care determinările transfractice conferite de nivelele anterioare se articulează cu cele de la nivelul lexico-sintactic (conținutul frastic), dispus la rîndu-i pe trei „paliere” (sens lexical, relațional și modalitate), nu am avea de formulat decît două rezerve: E vorba de oportunitatea unor distincții, mult prea subtile și nu întotdeauna relevante din punct de vedere formal, între unele funcții pragmatice (epistemică și asertivă, comisivă și performativă) sub și anumite roluri argumentative (obiecție și contestație), aceasta din urmă apărînd atît ca o sub-specie a aserțiunii (p. 43), cit și ca un rol argumentativ (p. 79); la fel și sfatul (*conseil*), care oscilează între două funcții pragmatice: asertivă (p. 43) și directivă (p. 49).

Astfel de detalii nu afectează însă impresia de ansamblu, o impresie de soliditate și de echilibru, pe care capitolul V, aplicînd modelul în cauză la analiza „negativității”, nu face decît să o confirme.

Remarcabila densitate informațională, informație vastă și de ultimă oră, prezentată printr-un meritoriu efort de sistematizare și de reinterpretare (vezi noțiunea de *coerență semantică*, cap. VI), într-o sinteză originală ce incită la reflecție și discuție, sînt calități ce fac din lucrarea profesorului Sorin Stati o valoroasă și bine venită introducere în studiul domeniului transfractic.

Aprilie, 1990

Ligia Stela Florbă
Universitatea din Cluj-Napoca
Facultatea de Filologie
Str. Horea, 41

MARIUS SALA, *El problema de las lenguas en contacto*, Ciudad de México, Universidad Nacional Autónoma de México, 1988, 229 p.

Lingvistica românească din ultimele decenii numără puține lucrări care, fiind publicate în limbi de circulație și în edituri din alte țări, au putut intra imediat în circuitul științific internațional. De aceea, apariția unei asemenea lucrări reprezintă un eveniment. Este și cazul cărții lui Marius Sala, *El problema de las lenguas en contacto*, publicată în anul 1988 la Universitatea Națională Autonomă din Mexic. Autorul conduce sectorul de limbi românești și elisice din cadrul Institutului de Lingvistică din București și a publicat, singur sau în colaborare, mai multe lucrări în edituri străine. Pentru unele dintre acestea i s-au atribuit premii internaționale. Receptivitatea editurilor și mediilor lingvistice față de lucrările autorului citat se datorește deopotrivă tematicii majore, de mare actualitate științifică, abordate de aceste lucrări; metodologic adevărate folosite și ideilor clare și în mare măsură originale pe care le conțin sau le sugerează.

Lucrarea la care ne referim confirmă pe deplin calitățile menționate. Ea se ocupă de una din problemele centrale ale lingvisticii — influența reciprocă între limbi, în urma contactului, direct sau indirect, oral sau scris, pe perioade mai lungi sau mai scurte, între vorbitorii

acestora. Experiența și rezultatele acumulate de autor în studierea faptelor de limbă din diferite compartimente și variante diatopice și diacronice ale idiomurilor romanice, în primul rând ale arilor laterale ale acestora - română și spaniolă -, se regăsesc concentrat în exemplele semnificative alese și în discuțiile clare și nuanțate pe marginea acestora.

Făcînd, în *Introducere*, o succintă prezentare a preocupărilor anterioare în legătură cu contactul interlingvistic, autorul se disociază metodologic de predecesori. Spre deosebire de aceștia, care au acordat atenție prioritară fenomenelor de bilingvism la scară de microgrupuri sau la nivel individual, Marius Sala se ocupă în principal de „fenomenele de transfer al caracteristicilor unui sistem lingvistic”, accentuînd asupra *locului* ocupat de elementele împrumutate în structura limbii receptoare. Are însă în vedere și studierea factorilor extralingvistici și lingvistici care în interacțiune determină modificări în structura limbilor aflate în contact.

Principiile teoretico-metodologice ale lucrării au filiație structuralistă. Ideea limbii ca structură stă la baza principiului priorității explicării unei evoluții lingvistice prin tendințe existente în limba-mamă sau în alte limbi din aceeași familie genealogică. Mobilul schimbării rezidă în tendința spre economie și echilibru a fiecărei limbi, influența altei limbi favorizînd, de regulă, sau consolidînd un proces intern. Din această perspectivă, explicația generală este preferată celei particulare, iar explicația internă celei externe.

Caracterul de fapt social al limbii fundamentează principiul preponderenței investigațiilor de natură sociolingvistică (condițiile sociale, istorice, culturale în care a avut loc contactul) asupra unor simple aprecieri cantitative (ca numărul de vorbitori, de pildă).

Structura cărții derivă din principiile de mai sus. Fiecare secțiune (*Fonetică - fonologie, Morfologie, Sintaxă, Forarea cuvintelor, Lexic*) prezintă distinct modificările de inventar și pe cele, mai importante, care afectează distribuția fenomenelor. Primele sînt clasificate în funcție de latura în care se manifestă (conținut sau expresie), iar celelalte sînt apreciate din punctul de vedere al frecvenței și din cel al distribuției relative. Mecanismul limbii în mișcare este, așadar, demontat și evaluat cu ajutorul unor criterii și unități de măsură de rafinament, care permit situarea elt mai precisă a contactului lingvistic în procesul nașterii și evoluției limbilor. Chiar dacă în ceea ce privește apartenența unor anumite elemente la categoria fenomenelor de împrumut sau la cea a fenomenelor de dezvoltare internă pot fi făcute discuții, importantă este distincția metodologică împiedică care se face între aceste fenomene și criteriile riguroase de separare a elementelor respective. Cu atât mai mult cu elt foarte multe din aprecierile specialiștilor privind rezultatele contactului lingvistic în configurarea unor limbi sau dialecte perpetuează de fapt tradiții bazate uneori pe impresii ori examinări improvizate sau globale ale faptelor. Este suficient să invocăm în acest sens situația limbii române și a dialectelor ei sud-dunărene, în legătură cu care s-au făcut de multe ori afirmații generalizatoare înainte de a se studia concret și în detalii, cu metode adecvate, realitatea lingvistică.

Analizînd un mare număr de fapte de limbă din română și spaniolă (cu referire specială la dialectele române sud-dunărene, la iudeospaniolă și la spaniola din America), autorul demonstrează că în domeniile foneticii -fonologiei, morfologiei și sintaxei urmările contactului lingvistic cu alte limbi se regăsesc mai ales la nivelul faptelor de inventar și pe latura expresiei. Acestea nu afectează distribuția elementelor sau latura conținutului decît în arii geografice periferice ale idiomurilor cercetate. Un exemplu în acest sens îl constituie dialectul istroromân, care, fiind o enclavă lingvistică într-un mediu plurilingv, a copiat modele structurale ale altor limbi, în primul rând ale croatei (defonologizarea opoziției consoană palatalizată / consoană nepalatalizată, apariția opoziției de aspect ș.a.).

În domeniile formării cuvintelor și lexicului, unde împrumuturile sînt mai numeroase, influența exterioară se manifestă mai în profunzime, determinînd frecvent modificări ale poziției afixelor și cuvintelor în sistemul limbii. Este cazul, de pildă, al sufixului românesc de origine latină *-or*, întîrit prin apariția unui sufix slav omofon, al sufixului românesc de origine turcăscă *-giu*, estompat funcțional de sufixele neologice sinonime *-ist, -ier*, sau al împrumuturilor lexicale care au pătruns și rezistă de secole în *vocabularul reprezentativ* (în legătură cu care a apărut, acum eliva ani, sub coordonarea lui Marius Sala, o lucrare de referință) al limbii române.

Constatarea penetrării inegale, ca intensitate și profunzime, a elementelor unei limbi în intervalul și sistemul altei limbi determină cerința metodologică a luării în studiu a tuturor subsistemelor și laturilor limbii atunci cînd se discută problema caracterizării genealogice a idiomului respectiv.

În urma examinării și interpretării, deseori într-o optică nouă față de soluțiile tradiționale, ca numeroase fapte lingvistice puse îndeobște pe seama împrumutului, autorul conchide că „au existat idiom romanice anume care să-și fi schimbat esența romanică în urma contactului cu alte limbi. Cazurile de abandonare a unor idiomuri romanice în favoarea altor limbi, înregistrate în epocile mai apropiate de zilele noastre (istroromână, iudeospaniolă) nu se datorează contactului între limbi, ci au ca fundament cauze socio culturale” (p. 191).

De aici derivă un criteriu metodologic fundamental, potrivit căruia „înainte de a atribui situația existentă într-o limbă romanică unei influențe sau interferențe, trebuie să se apeleze la latină sau la tendințele structurale romanice” (p. 191).

Volumul impresionează prin gradul de concentrare a ideilor și explicațiilor, care converg în demonstrații și concluzii din ce în ce mai generale, conferind demersului științific o coerență apreciabilă. Se adaugă numărul mare de referiri bibliografice în text și *Bibliografia* de la sfârșitul cărții, care cuprinde circa 600 de titluri. O parte importantă din lucrările utilizate și citate aparțin unor cercetători români, care în felul acesta intră în circuitul lingvistic internațional. Pe de altă parte, cartea face cunoscute lingvisticii mondiale, într-o formă teoretico-metodologică de înalt nivel științific, câteva din problemele fundamentale ale limbii române, studiate în strânsă corelație cu alte idiomi romaniice.

Aprilie 1990

Ion Toma

București, str. Obcina Mare, nr. 1,
bl. F 3, ap. 23, sector 6

GERHARD ROHLFS, *Panorama delle lingue neolatine* (Piccolo atlante linguistico pan-romanzo), Tübingen, Günter Narr Verlag, 1986, 310 p.

Destinul a vrut ca ultima carte autumă a marelui lingvist și dialectolog Gerhard Rohlfs să fie o operă de sinteză asupra limbilor romanice, în fapt un „mic atlas lingvistic” conținând 273 de hărți ale Romaniei. Această *Panorama* este urmare (chiar ar putea fi considerată ca volumul al doilea al) cărții sale, *Romanische Sprachgeographie* (München, 1970), în care se găsește 100 de hărți, aceasta, la rândul ei, fiind o continuare a unei alte cărți de ale lui Rohlfs, *Die lexikalische Differenzierung der romanischen Sprachen* (München, 1954), unde autorul discută numai 54 de termeni, în general diferiți de cei din *Panorama*. Toate aceste cărți aduc contribuții de prim ordin asupra diversificării lingvistice a teritoriului Romaniei și asupra cunoașterii liniilor genetica-structurale între limbile romanice. Publicând această *Panorama*, Rohlfs a dat lingvisticii romanice o lucrare înestimabilă, deoarece, pe fiecare hartă, se poate urmări, simultan, expresia unei noțiuni în toate limbile romanice, la care autorul a adăugat câteva dialecte care, prin importanța lor culturală și istorică, merită o atenție specială. De altfel, el explică acest lucru foarte clar în introducere: „Il piccolo „panorama” che io presento in questo volume è concepito in senso più ampio e più generale, cercando di comprendere l'intera romanità (in Europa). Vuol essere uno strumento metodologico che permette di distinguere con una rapida occhiata le singole e particolari conseguenze che si notano nello sviluppo e nella dislocazione dell'antica lingua madre latina. Si presentano così al lettore le convergenze fra le singole lingue, oppure le divergenti-correnti e certi manifesti sostrati e superstrati che in vario modo hanno dissolto l'antica unità” (p. 13). Hărțile din acest „mic atlas” au un scop mai ales lexical: „ele probează, în anumite cazuri, convergența limbilor romanice sau, dimpotrivă, în alte cazuri, varietatea vocabularului acestor limbi”. Uneori, foarte rar însă, hărțile au un rol gramatical (de ex. h. 13, 80, 205 — referitoare, toate, la optativ; h. 82 — care se referă la perfectul compus; h. 270 care atrage atenția asupra unui fapt specific verbului românesc: utilizarea subjonctivului acolo unde alte limbi romanice utilizează infinitivul; în fine, h. 144, extrem de importantă, căci ilustrează o particularitate a substantivului românesc: singura limbă romanică în care se folosește articolul enclitic).

În ce privește româna, *Panorama* lui Rohlfs, care s-a aplecat de mai multe ori asupra studiului acestei limbi, are marele merit de-a proba că o mare cantitate de cuvinte românești au aceeași bază latină ca în celelalte limbi romanice, adică de-a atesta unitatea a limbilor neolatine. Astfel, indiferent de aspectul fonetic actual, 74 de termeni comuni din hărțile incluse în *Panorama* lui Rohlfs au același etimon latin (vezi h. 2, 17, 25, 37, 47, 53, 60, 66, 70, 72, 79, 80, 85, 86, 88, 90, 94, 98, 99, 101, 109, 114, 117, 129, 131, 133, 136, 142, 144, 149, 158, 159, 162, 169, 170, 172, 174, 176, 180, 183, 192, 194, 198, 205, 207, 211, 216, 219, 223, 226, 229, 239, 243, 245, 247, 257, 260, 264, 269), ceea ce este mult, proporțional vorbind, dacă avem în vedere cîți factori au diversificat această unitate română.

În plus în *Panorama* se pot observa divergențele dintre limbile neolatine cu poziție centrală și cele cu poziție laterală: româna de-o parte și limbile hispanice de altă parte. Specificitatea ariei laterale a românei și a limbilor din spațiul iberic se vede din termeni ca: *tapă*, sp. *yegua*, port. *égua* (h. 44); *riu* sp., port., *rio* (h. 93); *oie*, sp. *oveja*, port. *onella* (h. 190); *adv. mai*, sp. *más*, port. *mais* (h. 201); *masă* sp., port. *mesa* (h. 254), cazuri în care limbile

romance centrale, franceza și italiana, au cuvinte cu alte etimologii: fr. *jument*, it. *cavalla*; fr. *fleuve*, it. *fiume*; fr. *brebis*, it. *pécora*; fr. *plus*, it. *più*; fr. *table*, it. *tavola*. La această categorie trebuie să adăugăm românescul vechi și dialectal *ire* (vezi h. 12), care, împreună cu *spe* și *port*, *ir*, creează arii laterale. În *Die lexikalische Differenzierung der romanischen Sprachen*, 30, nr. 3, Rohlfis afirma că verbul *ire* s-a pierdut „cu totul” în română. Această afirmație este infirmată de prezența lui *ire* în româna veche: după *ține imu* (*Psaltirea Scheiană*, 1916, p. Cl.VIII, 41) sau în imperativul *i*, devenit interjecție: *i*, „allez, va” (vezi T. Papahagi, în GS, III, nr. 2, p. 6), fără a mai aminti de existența în istororomână a lui *ii*, „aller” (cf. Sextil Pușcariu, *Studii istororomâne*, vol. II, p. 214).

În ce privește limba română, această *Panorama* pune în evidență caracterul său de arie izolată: se poate afirma că, mai mult decât o arie laterală, româna constituie o arie izolată, pentru că ea cuprinde cuvinte singulare în raport cu celelalte limbi române. Acestea pot fi categorisite în:

1. Termeni de origine latină alți în română cit și în celelalte limbi române, dar cu etimologie diferite: si - it. *arche*, fr. *aussi* (h. 10), *merge* - it. *andare*, fr. *aller* (h. 12) etc. (cf. h. 15, 19, 33, 34, 46, 65, 68, 69, 75, 86, 119, 130, 152, 153, 160, 161, 165, 168, 171, 177, 187, 208, 211, 227, 228, 241, 252, 255, 261, 263, 271). Printre termenii din această categorie, trebuie notate cuvintele care se regăsesc și în alte limbi române, dar cu altă semnificație: lat. *anima* are în românescul *inimă* doar un sens concret: „ceur”, în timp ce în celelalte limbi române înseamnă „âine” (rom. *suflet*) (h. 67): *picior*: „pic” în română (< lat. *petiolus*), în timp ce urmașii acestui cuvânt latinesc în celelalte limbi române au numai sensul din botanică: „queue, tige” (h. 106): lat. *barbulus* are numai în română sensurile „mari” și „homme”, în celelalte limbi române păstrându-l pe cel de „barbu” (rom. *bărboș*) (h. 259).

2. Termeni aparținând substratului (vezi h. 21, 27, 173, 290, 253, 240).

3. Termeni intrați în română prin influență, mai ales prin:

- a. influență slavă (cf. h. 1, 5, 28, 41, 43, 48, 51, 62, 63, 71, 78, 83, 87, 121, 124, 139, 141, 148, 167, 179, 186, 199, 212, 215, 217, 232, 234, 241, 248, 251, 273, 275)
- b. influență turcă (cf. h. 7, 45, 92, 135, 155);
- c. influență grecească (cf. h. 30, 39, 56, 137, 189);
- d. influență maghiară (cf. h. 34, 210);
- e. influență germană (cf. h. 123, 230, 262).

Dacă se concentrează special asupra românei, studiul atent al hărților dă prilejul și unor observații critice.

1. Pentru limba română, se dă drept corespondent cu celelalte limbi române un *ștăg* - *gâr* cuvânt, ceea ce nu se întâmplă cînd e vorba de franceză sau prăvensală (cf. h. 180, 188 etc.). În multe cazuri, trebuia și un sinonim pentru română:

la h. 189 ar trebui adăugat la *frică* și sinonimul *teamă* (care are corespondent frîntulul *femă*);

la h. 167 n-ar fi trebuit menționat numai *zăpadă*, ci și *neă* (de origine latină);

la h. 259 ar fi trebuit semnalat nu numai *bărbat*, ci și *om* (tot latin);

la h. 262 se indică numai cuvîntul românesc *strugure*. Se pierde din vedere cuvîntul vechi și dialectal *uă* (înrudit cu italianul *uva*), prezent în *Psaltirea Scheiană*, iar azi ca regionalism în Oltenia sau la sud-estul Munteniei. Adăugăm că în vechia română *strugure* apărea însoțit de *oă*: un *strugure de oă* „une grappe de raisin” (vezi O. Densasiann, în GS, V, p. 175); ceea ce permite evidențierea unei evoluții paralele cu lat. *racemus* „grappe”, devenit în fr. „raisin” și „le fruit du raisin” (cf. Al. Niculescu, *Individualitatea limbii române între limbile românice*, București, 1965, p. 159);

la h. 10, românescului și trebuiau adăugate *de ascitenă* și *lincă* (întru totul corespondente ale lui *aussi*, it. *anche*): la h. 11, lui *lincă* îi trebuia adăugat și:

la h. 146, lui *gheb* îi trebuia adăugat *coroasă*, mai răspîndit decât *gheb*;

la h. 231, pentru pasărea numită *sfredelus*, termenul cel mai răspîndit este *pițulec*;

la h. 26, cuvîntul *ghoarghin* este dialectal; termenul cel mai cunoscut, *pădneț*, nu este menționat;

la h. 247, lui *stomac*, termenul literar, îi trebuia adăugat *burlă*, mai folosit în limba comună;

la h. 20, neologismului *dănsa* (a ~), i-ar fi trebuit adăugat cuvîntul popular, de origine latină, *juca* (a ~);

2. De cîteva ori, termenii românești din *Panorama* au un sens diferit de cel menționat la gr. autne:

la h. 124, corespondentul it. *gonna* și al fr. *jupé* este dat termenul generic unisex *fără* „habit”; la locul cuvîntului specific garderobei feminine, *fustă*;

la h. 155, corespondentul fr. *aubergine* și a it. *melanzana* nu e simplă pălădeă, ci pălădeă vintată sau, și mai răspîndit, numai vintată :

la h. 275 nu s-a dat decît un singur corespondent pentru fr. *molle*, it. *zolla*, deși există mai multe : pe lângă *glie*, și *maquila*, *mușuroi*, *bulgăre*.

3. Din păcate, pentru română, uneori, s-au strecurat în *Panorama* erori, cu altă mai surprinzătoare, cu cît autorul a avut două colaboratoare române (cărora le mulțumesc în prefață - vezi p. 7) :

la h. 91, pentru it. *fino* și fr. *jusque* se notează drept corespondent românescul... *fin*. E clar că trebuia trecut *pînă la* :

la h. 51, pentru it. *chiado*, fr. *clou* se consideră corespondent românescul... *unghie* „ongle” :

la h. 35 ne întîmpină o „eroare prin absență” : pentru it. *calzoni*, fr. *caleçons* nu se semnalizează nici un corespondent românesc dintre multele care ar fi putut fi date : *izmene*, *chiloți*, *indipensabili*... Rohlfis este, de altfel, foarte categoric, la p. 295 : „calzoni : sconosciuti în România” :

la h. 113, o eroare de același tip : spațiul românesc rămîne gol pentru fr. *ajonc*, it. *ginestra spinosa*, deși e o plantă cunoscută pe teritoriul românesc cu numele *dobriță* :

la h. 118, în același mod, nu se indică nimic pentru fr. *jointée*, it. *giumella*, deși română folosește cuvintele *punș*, *legătură*. Astfel de erori au înșelat pe cei ce, fără să cunoască limba română, au recenzat *Panorama* : de ex. J.C.V. în „Les langues néo-latines”, nr. 260, p. 179).

4. Ar fi trebuit avută în vedere problema omonimelor. Pentru evitarea lor, s-ar fi impus notarea accentului sau a categoriei gramaticale căreia-i aparține cuvîntul : substantiv, adjectiv etc., ca și genul substantivelor (așa cum s-a făcut uneori, foarte rar, de ex. pentru cuvintele *jel* [sic!], m. (h. 38), *zi*, f. (h. 116), *mare* „mer”, f. (h. 149)). În trei cazuri s-a notat accentul : *părice* (h. 211), *venit* „venuto, venu” (h. 206) și, inutil, la monosilabilul *eu*, în *tu sint* (h. 242). În cazurile în care nici aceste indicații gramaticale nu erau suficiente pentru a evita omonimia, ar fi trebuit indicații specifice, de tipul „zoologic”, „botanică” etc. Este cazul mai ales pentru cuvîntul românesc *liliac*, pentru a separa cele două sensuri : „chauve-souris” și „lilas” (h. 199) : cf. și h. 220.

5. În sfîșit, o critică se poate aduce indicațiilor bibliografice (p. 8-9), unde, pentru română, sînt citați exclusiv Al. Ciorănescu, cu *Diccionario etimológico rumano*, și Sever Pop, cu *ALR I*. Puțin... Mult prea puțin... Cu altă mai mult cu cît pentru celelalte limbi romanice bibliografia nu e atît de săracă. Ar fi trebuit citate și alte dicționare și atlase lingvistice, cunoscute, ca și studiile în care s-au discutat termenii pentru diferite noțiuni incluse în hărți.

În rezumat, se poate afirma că această *Panorama* are calitatea de a sublinia, o dată mai mult, latinitatea limbii române, manifestată în concordanțele cu celelalte limbi romanice, prin numărul mare de cuvinte de origine latină care nu se găsesc în alte limbi neolatine sau se întîlnesc cu alte sensuri. În plus, există în română diferențe față de celelalte limbi romanice, ilustrate în acest „mic atlas” prin cele 6 cuvinte autohtone, 33 slave, 5 turcești, 5 grecești, 2 ungurești și 3 germane. Evident, ar fi greșit să punem pe același plan cuvinte ca *merge*, *și*, *deschide*, *căuta*, *lingură*, *acolo*, *copt*, *nimic*, *lată*, *bunic*, *știm*, *furtună*, *ieși*, *bătrîn* etc., toate referindu-se la noțiuni foarte importante, și alte cuvinte, de origini diverse, ca *năpțredă*, *blîtană*, *dăvor*, *ploșniță*, *siidă*, *nevăstuică*, *bob*, *vidră*, *dihor*, *sfredeluş*, *clitîșă*, *năul*, *anason*, *omidă*, *anghinare*, *cucuvea* etc., mai puțin importante și care nu fac parte din lexicul fundamental al românei. Dar chiar și într-o evaluare statistică, deci egalizatoare, rolul celor două tipuri de cuvinte este diferit. Importanța cuvintelor latine este preponderentă în română, așa cum reiese și din cuvintele avute în vedere în această *Panorama* (chiar dacă, așa cum am arătat, lista trebuie completată cu cuvinte ca *uvă* și *i*). Observațiile făcute, însă, modeste corecturi și nimic mai mult, sînt înfine față de bogăția extraordinară conținută în acest original atlas lingvistic românesc. Opera rămîne o lucrare fundamentală, de referință, pentru oricare cercetător din domeniul limbilor romanice, în general, și pentru toți specialiștii unei limbi neolatine, în particular.

„Sociolinguistica”. Internationales Jahrbuch für Europäische Soziolinguistik. Herausgegeben von ULRICH AMMON, KLAUS J. MATTHEIER, PETER H. NELDE. 1 (1987), 162 p.; 2 (1988), 290 p.; 3 (1989), 221 p., Tübingen, Max Niemeyer Verlag

În 1987 a apărut la Tübingen primul volum al revistei „Sociolinguistica”, urmat de al doilea în 1988 și de al treilea în 1989, ca „anuar internațional al sociolingvisticii europene”, subtitlu ce apare pe copertă în cele trei limbi adoptate de revistă (din rațiuni tehnice și practice neputând fi admise toate limbile): germană, engleză, franceză. Editorii acestui anuar sînt Ulrich Ammon, de la Universitatea din Duisburg, Klaus J. Matthierer, de la Universitatea din Heidelberg, și Peter H. Nelde, de la Centrul de Cercetare asupra Plurilingvismului din Bruxelles.

Editorii își propun să contribuie la coordonarea numeroaselor aspecte ale cercetării sociolingvistice europene — disciplină care cunoaște un interes crescînd, în ciuda contactelor lingvistice destul de limitate, pînă în prezent, între țări —, la evitarea izolării și a simultaneității în cercetare. În felul acesta, studiile fundamentale din diferite țări nu vor mai fi ignorate, contribuind la formarea unei sociolingvisticii cu adevărat europene. Pentru realizarea acestui deziderat, întreaga Europă este reprezentată printr-o rețea de corespondenți, care va fi mereu lărgită (pentru România: prof. dr. Tatiana Slama-Gazacu și dr. Sabina Teius).

Fiecare volum se concentrează asupra unei teme specifice, asupra unei chestiuni teoretice și metodologice. Studiile sînt acompaniate fiecare de o bibliografie generală, cit mai cuprinzătoare, referitoare la problema în discuție. Urmează o secțiune de recenzii, în care sînt prezentate noutățile publicistice. Fiecare volum se încheie cu o bibliografie a literaturii sociolingvistice europene, clasificată pe țări, publicată cu un decalaj de doi ani.

Problemele de sociolingvistică au devenit în țările europene din ce în ce mai numeroase în contextul în care plurilingvismul se accentuează, impactul variantelor nonstandard / dialectale, cu variația standard / literară pune probleme educative și profesionale, cînd problemele lingvistice ale imigranților și minorităților naționale nu pot fi ignorate într-o analiză a structurilor sociolingvistice actuale ale Europei.

Volumul întâi prezintă tendințele actuale în studiul relațiilor dintre limbă și societate. Velko Bugarski, în *Unity in Diversity: Aspects of Language Policy in the Soviet Union and Yugoslavia*, pornind de la faptul că cele două țări sînt din punct de vedere lingvistic eterogene, susține ideea că politica și strategia limbii se bazează pe principiul drepturilor egale ale diversilor constituenți naționali și de limbă. Această orientare este subiectul unor limitări impuse de condițiile locale. Din punct de vedere sociolingvistic se face distincție între egalitatea formală și funcțională dintre limba oficială și limbile minoritare. Chiar dacă sînt luate măsuri de protecție, o parte dintre limbile minoritare nu vor avea o egalitate funcțională cu marea majoritate a limbilor din același stat. O limbă majoritară va avea întotdeauna prestigiu funcțional, forță de comunicare, forță culturală și rolul de a uni întreaga societate, făcînd din aceasta o comunitate viabilă. Acest lucru nu este considerat de către autor nici artificial, nici lipsit de etică, meditația mai puțin dogmatică și mai analitică ducînd la o înțelegere mai profundă a complexității vieții moderne.

În studiul *The Land in Linguistic Consciousness: Evidence from the British Isles*, Colin H. Williams analizează interferența dintre teritoriu și limbă în Irlanda și Wales. Autorul subliniază faptul că teritoriul locuit de grupuri lingvistice specifice înseamnă ceva mai mult decît un context exclusiv pentru afaceri economice. Cele două centre lingvistice au fost și sînt regiuni înăuntrul cărora chestiunea controlului, a dezvoltării indigene, a locului de muncă, a responsabilității democratice izvorăște din interiorul culturii grupului și nu alții din afara lui. Aceste centre rînind relativ autonome cultural și social, dar supraviețuirea limbii lor este legată de factori economici, care pot accelera sau încetini „anglicizarea”. De aici, concluzia provocatoare pentru sociolingviști: a cerceta și a prevedea efectul schimbărilor economice globale și extensive asupra comportamentului limbii și asupra dezvoltării comunității.

Renaissances ethniques, de Guy Héraud, tratează problema trezirii etnice ca un proces permanent desfășurat sub patru aspecte: psihologic, cultural, economic și politic. Renașterile etnice au un caracter universal, ele nu se limitează la un anumit continent sau la o epocă dată, cunosculnd faze de înclinare și de reviriment. Un fenomen recent este inițiativa organismelor internaționale de a face anchete, declarații și convenții spre a ajuta idiomurile handicapate din punct de vedere sociologic.

Cîteva probleme de lingvistică aplicată ridică Anton M. Hagen în *Dialect Speaking and School Education in Western Europe*. Idei potrivit cărora dialectele sînt un obstacol în calea progresului civilizației umane i se opune ideea după care învățarea limbii standard se poate face în strînsă legătură cu dialectul pe care copiii îl folosesc acasă. Între aceste două extreme apare o falsă percepție a așa-zisei agonii dialectale sub influența dezvoltării industriale, a educației de masă și a comunicării. Ocupîndu-se de studiile europene dedicate dialectului și educației-

autorul distinge câteva aspecte teoretice și practice ale problemei: descrierea contrastivă a dialectului și a limbii standard pentru a ajuta profesorul să diagnosticheze erorile de interferență; elaborarea de materiale de predare bazate pe probleme dialectale; cursuri pentru instruirea profesorilor în probleme de sociolingvistică legate de variantele limbii; propagarea toleranței pentru dialecte și accentul dialectal (idee care nu este într-un totu realistă, după părerea autorului). În final se constată că cei mai mulți autori susțin „bidialectalismul”, în timp ce alții susțin acceptarea limitată a variantelor regionale de pronunțare în limba standard.

În studiul *Foreign and Second Language Teaching in Western Europe: a Comparative Overview of Needs, Objectives and Policies*, de Theo van Els și Guus Extra, sociolingvistica apare ca una dintre disciplinele-sursă care pot aduce importante contribuții la organizarea programelor FL (*foreign language*) și FS (*second language*), în câmpul de studiu al lingvisticii aplicate. Programele educaționale tind să răspundă la cele două întrebări majore: „c'e trebuie să se predea?” și „cum să se predea?”. Articolul de față își îndreaptă atenția asupra răspunsului sociolingvistic la prima întrebare, subliniind că fiecare program educațional își găsește justificarea în nevoile sale particulare.

Matthias Harting, în *Perspektiven der angewandten Soziolinguistik*, se referă la perspectivele aplicative ale sociolingvisticii, pornind de la analiza situației actuale a studiilor de lingvistică, a relației dintre grupurile sociale și strategiile limbii și vorbirii.

Articolul *Stadtsprache als ein Schwerpunkt soziolinguistischer Forschung in Europa*, aparținând lui Werner Kallmeyer, se ocupă de limba urbană, urmărind aspectele, perspectivele, diversitatea și istoricul acestuia din punctul de vedere al cercetării sociolingvistice europene.

Volumul al doilea cuprinde 8 studii, care au ca temă comună standardizarea limbilor naționale europene din perimetrul romanic și germanic.

Un prim studiu, *Nationalsprachenentwicklung, Sprachenstandardisierung und historische Soziolinguistik*, semnat de Klaus J. Mattheier, tratează problemele standardizării limbilor în procesul dezvoltării limbii naționale, arătând, printre altele, că nevoia de comunicare între diferitele regiuni a traversat istoria societăților romanice și germanice, de la organizarea fărâmițată în feude la organizarea unei vieți economice, sociale și de stat centralizate. În strînsă corelație cu acest proces istorico-social s-au format și s-au dezvoltat limbile standard. Astăzi, sub influența limbii standard, printr-un amplu proces de modernizare a mediilor de comunicare, asistăm la nivelarea variantelor nonstandard.

Harald Haarmann tratează problema diversității Europei din punct de vedere lingvistic și cultural într-o perspectivă comparată, în studiul *Allgemeine Strukturen europäischer Standardsprachenentwicklung*. Dezvoltarea limbii standard, privită ca un câmp de cercetare, dă posibilitate autorului să fixeze unele aspecte teoretice ale istoriei sociolingvistice. Comentînd teoria procesului de standardizare, autorul dezvoltă o construcție teoretică a competenței comunicative în care intră în joc, pe de o parte, competența socială și culturală, iar pe de altă parte, competența comportamentală. Din competența social-culturală fac parte cunoștințele sociale și culturale, sistemul valorilor (cunoștințe culturale specifice, generale și individuale), sfera emoțional-intențională (dispoziția emoțională, intenția comunicativă). De competența comportamentală țin mijloacele verbale de comunicare (mecanismul registrului de selectare, mecanismul procesual al mijloacelor de vorbire) și mijloacele nonverbale de comunicare (centrul coordonator pentru comunicarea nonverbală, sistemul nonverbal al mijloacelor de comunicare — gestul, iconcul). Prezintă apoi aspectele empirice ale istoriei, sociolingvisticii, procesul de formare a limbii și diferențierea sa noțional-terminologică, referindu-se la trei repere, în context european: sistemul scrierii (*Korpus*), inventarul social-cultural (*Status*) și prestigiul, care se oglindește în receptarea de către vorbitori a *Korpus*-ului și a *Status*-ului în procesul de formare a limbii.

Tot de procesul de standardizare, de data aceasta în spațiul anglofon, se ocupă Manfred Görlach în *Sprachliche Standardisierungsprozesse im englischsprachigen Raum*, de cel din spațiul germanic, Werner Besch în *Standardisierungsprozesse im deutschen Sprachraum*, de cel din spațiul scandinav, Bengt Loman în *Sprachliche Standardisierungsprozesse in Skandinavien*, iar de situația olandeză standard în Belgia, Roland Willemyns și Piet van de Craen în *Growth and Development of Standard Dutch in Belgium*.

În studiul *Typen der Ausbildung und Durchsetzung von Nationalsprachen in der Romania*, Christian Schmitt abordează modul de formare a limbilor romanice și constituirea lor ca limbi naționale. Se constată că modificările certe survenite în latină se datorează, încă de la început, influenței factorilor culturali (biserica, centre administrative, renașterea carolingiană, latina medievală) și corelării celor trei aspecte ale latinei (sub-, ad- și superstrat). Pentru limbile romanice se punctează momentele importante ale istoriei limbii literare, în strînsă legătură cu evenimentele social-culturale (Revoluția franceză, momentul Dante „padre della lingua”, Academia Spaniolă, Academia Franceză, Școala Ardeleană etc.), de la primele scrieri — monumente de

limbă veche — la cele ale limbii contemporane, la primele reviste literare, la lucrări normative (gramatică, lexicare, dicționare). Studiul pune în evidență convergența de veacuri a limbilor romanice din toate zonele.

Din expunerea lui Edgar C. Polomé, în *Sprachzustände in den westlichen Provinzen des römischen Kaiserreiches*, reiese limpede că romanii nu au avut niciodată o sistematizare a strătegiilor vorbirii, dar prestigiul latinei se datorează rolului puternic pe care l-a avut în viața culturală, socială și politică a imperiului.

Volumul al treilea cuprinde un număr mare de contribuții la problema „Dialectul și școala în țările europene”; după cum urmează: Pete van de Craen — *Belgium*, Ulrich Ammon — *Bundesrepublik Deutschland*, Jeis Norman Jørgensen — *Denmark*, Karl Spaugenberg — *Deutsche Demokratische Republik*, Bengt Loman și Päivi Rintala — *Finland*, Jenny Cheshire — *Great Britain*, John Harris — *Ireland*, Anton M. Hagen — *The Netherlands*, Geirr Wigen — *Norway*, Hanspeter Gadler — *Österreich*, Maria Emilia Ricardo Marques — *Portugal*: *Péquilibre rompu*, Marina Ciolic și Margareta Chioreanu — *Roumanie*, Peter Sieben și Horst Sitta — *Schweiz*, Miguel Siguán — *Languages and Dialects in the Educational System of Spain*, Lars-Gunnar Andersson — *Sweden*, Damir Kalogjera — *Serbo-Croatian Dialects and School in Yugoslavia*.

Editorii au conceput acest volum prin răspunsuri la un chestionar constând din 13 întrebări, lansat specialiștilor din țările Europei, oferind astfel un material comparabil, care permite fixarea unor particularități comune diferitelor țări. Studiile din acest volum pun în evidență problemele școlare legate de practica vorbirii dialectale în Europa, urmărind impactul dialectelor (înțeluse ca variante teritoriale și sociale) cu limba standard (variante codificată a limbii). Această întâlnire între dialect și limba standard este mai mult sau mai puțin bulversantă, dificultățile lingvistice ale *D-speakers* față de dificultățile *S-speakers* fiind direct proporționale cu distanța lingvistică dintre cele două variante ale limbii.

Limbajul este intim conectat cu individualitatea socială a vorbitorilor, de aceea tratamentul dialectului în școală reclamă o atitudine diferențială, sensibilă. Majoritatea autorilor relevă acceptarea interferării dialectului cu limba standard în școală, cel puțin la nivelul primar și secundar, cind dialectul este privit destul de favorabil în dezvoltarea armonioasă a personalității unui *D-speaker*. Totodată pun în evidență legitimitatea concentrării școlii asupra limbii standard, ca parte a repertoriului educațional.

De asemenea, studiile cuprinse în volum reliefează cercetările și inițiativele pedagogice destinate surmontării problemelor de ordin educativ ce rezultă din acest impact. Specialiștii (lingviști și profesori) sînt angajați în procesul de cercetare a limbii și de găsire a metodelor, principiilor și materialelor de învățare a scrierii și citirii în limba standard, fără a anula cuiva dreptul de a folosi liber vorbirea dialectală.

Studiile care analizează interferările dialectului cu limba standard pot constitui bază pentru analiza contrastivă a acestor două variante, care ar duce la o înțelegere funcțională a lor și la o mai judicioasă achiziție lingvistică ulterioară.

Ținînd cont de diversitatea punctelor de vedere ale autorilor, studiile din acest volum ar putea fi puse sub semnul unei drepte concluzii: „Dialect can be a problem, it is not a drama” (p. 72).

Revista „Sociolinguistica”, de o ținută științifică remarcabilă, concentrînd o mare cantitate de date și idei sociolingvistice, bazate pe o bibliografie vastă și modernă care facilitează informația rapidă și eficientă, se prezintă ca un eveniment lingvistic european de prestigiu.

Aprilie 1990

Alexandra Danciu și Sabina Teius
Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21

ALEXANDRU ROSETTI

(1895—1990)

La 27 februarie 1990 s-a stins din viață unul din cei mai de seamă reprezentanți ai lingvisticii românești actuale și, în aceeași măsură, una din figurile proeminente ale vieții noastre culturale, acad. Al. Rosetti.

Om de o rară noblețe sufletească și bunătate, a fost un deosebit organizator și îndrumător al cercetării lingvistice, o personalitate de mare autoritate științifică, atît în țară cit și peste hotare.

Descinzînd dintr-o veche familie boierească din nordul Moldovei, s-a născut la 20 octombrie 1895 în București. Aici a urmat și cursurile Liceului „Gh. Lazăr” și ale Facultății de Litere și Filozofie, avînd ca profesori și îndrumători personalități marcante ale lingvisticii și culturii românești: O. Densusianu, I.-A. Candrea, I. Bianu și D. Onciul. În 1920, la încheierea studiilor, îi apare valorosul memoriu *Colindele religioase la români*, lucrare ce anunță pe viitorul savant. Bursier la Paris, are ca profesori lingviști de renume mondial: A. Meillet („cel mai mare lingvist al timpului nostru”, spune Al. Rosetti), care îl introduce în problemele de lingvistică generală, M. Roques, maestrul său în filologie, abatele Rousselot, întemeietorul foneticii experimentale, care îl inițiază în această disciplină lingvistică, J. Gilliéron, creatorul geografiei lingvistice. La Paris a devenit membru al Școlii Române din Franța și, în 1924, este diplomat al Școlii de Înalte Studii. Tot la Paris, în 1926, și-a luat doctoratul în litere. Studiile urmate aici, timp de 8 ani, au avut o influență decisivă asupra formației și a orientării științifice a tinărului cercetător. Tot aici, Al. Rosetti l-a avut coleg pe Al. Graur, care i-a devenit bun prieten și colaborator apropiat la prestigioasa revistă „Bulletin linguistique”, pe care a inițiat-o și a condus o de-a lungul anilor. Reîntors în țară în 1928, este numit conferențiar, iar în 1932 profesor la Facultatea de Litere și Filozofie din București, inaugurînd aici predarea foneticii generale și experimentale. După moartea lui O. Densusianu, în 1938, a devenit titularul catedrei de limba română la aceeași facultate, unde timp de decenii a predat istoria limbii române și, ca profesor și om de știință, a contribuit la creșterea prestigiului lingvisticii românești. În 1948, apreciîndu-i-se meritele științifice incontestabile, a fost ales membru al Academiei Române, iar în 1963, înființîndu-se Centrul de Cercetări Fonetice și Dialectale, i-a fost încredințată conducerea acestei importante instituții.

Îndelungata și bogata sa activitate științifică cuprinde o arie largă de preocupări, dar domeniile cărora savantul le-a acordat o atenție deosebită au fost fonetica și fonologia, lingvistica generală și, mai ales, istoria limbii române. În două importante și temeinice monografii: *Étude sur le rhotacisme en roumain* (1924) și *Recherches sur la phonétique roumaine*

du XVIe siècle (1926), încearcă să infățișeze și o repartitie geografică a trăsăturilor fonetice ale limbii române din secolul al XVI-lea. Aplecându-se și asupra textelor noastre vechi, ne-a oferit o sistematică descriere a scrișorilor din arhivele Bistriței, *Lettres roumaines de la fin du XVIe et du XVIIe siècle, tirées des archives de Bistritz (Transylvanie)*, apărută în 1926.

Nici domeniul dialectologiei n-a rămas în afara preocupărilor marelui savant. În 1929 elaborează, pe baza unor cercetări directe, un amplu studiu asupra particularităților graiului fărșeroților, *Cercetări asupra graiului românilor din Albania*, căruia îi urmează câteva contribuții de metodă.

Rod al cursurilor de fonetică generală și experimentală este *Cursul de fonetică generală*, apărut în 1930, „expunere clară și concisă, la curent cu cele din urmă cercetări”, cum o caracterizează S. Pușcariu. Într-o nouă versiune, *Introducere în fonetică*, lucrarea a cunoscut mai multe ediții, fiind tradusă și în portugheză. Dintre numeroasele sale studii de fonetică și fonologie amintim: *Rémarques sur la détente des occlusives roumaines en fin du mot*; *Phonétique et phonologie*; *Contribution à l'analyse physiologique et à l'histoire des voyelles ä et i*; *Sur la théorie de la syllabe* etc.

O trăsătură fundamentală a activității savantului a fost cunoașterea și promovarea noului, interesul pentru metodele moderne de cercetare. Promotor al analizei structurale în lingvistica românească, Al. Rosetti este autor, împreună cu Al. Graur, al primei schițe a sistemului fonologic al limbii române, *Esquisse d'une phonologie du roumain* (1938), lucrare ce rămâne ca punct de referință și, în același timp, ca un model teoretic, cu numeroase sugestii pentru cercetările ulterioare. Multe dintre problemele de fonetică și fonologie, schițate doar în această lucrare, le adâncește, aducând noi elemente și precizări, într-o seamă de contribuții ulterioare.

Al. Rosetti a înfățișat, într-o serie întreagă de articole și studii (*Limba lui Anton Pann*, 1949; *Observații asupra limbii lui Miron Costin*, 1950; *Limba scrierilor lui I. L. Caragiale*, 1957; *Simțul limbii la Camil Petrescu*, 1958 etc.), diverse aspecte ale limbii și stilului unor scriitori reprezentativi. El este, de altfel, și coautor la *Istoria limbii române literare* (I, 1961), prima încercare de sinteză a evoluției limbii române literare, de la origini până la începutul secolului al XIX-lea.

Al. Rosetti a fost un căutător de aspecte originale, de idei noi, fiind atras către explicarea problemelor fundamentale ale lingvisticii. Astfel, cuvîntului i-a consacrat un studiu temeinic, *Le mot. Esquisse d'une théorie générale* (1943; retipărit în românește cu o seamă de completări și precizări, cu titlul *Filosofia cuvîntului*, 1946 și 1989).

Însă opera cea mai reprezentativă a savantului dispărut, sinteză de mari proporții, rămîne *Istoria limbii române*, în care sînt descrise și analizate amănunțit stadiile de evoluție a limbii române, de la începuturile ei pînă în secolul al XVII-lea. Rezultat al unei activități de peste o jumătate de veac, publicată în mai multe ediții, *ILR* cuprinde toată informația din țară și din străinătate, la elaborarea ei fiind folosite toate metodele disciplinei noastre. Este un nesecat izvor de informații, un instrument de lucru indispensabil pentru orice cercetător al limbii române. În prezentarea și descrierea faptelor din această monumentală operă, marele lingvist a pornit de la documente, de la texte, și nu de la forme reconstruite prin

comparația limbilor romanice, care uneori prezintă forme ce nu au existat în limba vorbită. A fost în permanență preocupat atât de cunoașterea trecutului, dar și a celor mai recente idei și rezultate din știința și cultura românească și universală.

Al. Rosetti a fost printre primii lingviști români care și-au dat seama de importanța geografiei lingvistice, a fonologiei, a structuralismului în lingvistică. A susținut și a sprijinit cercetările efectuate în aceste direcții, tipărindu-le în importante publicații de lingvistică pe care le-a condus: „Bulletin linguistique”, „Studii și cercetări lingvistice”, „Fonetica și dialectologie”, „Revue roumaine de linguistique”, „Cahiers de linguistique théorique et appliquée”.

Dacă opera lingvistică a lui Al. Rosetti este impresionantă, atât prin amploarea ei cit și a compartimentelor lingvistice în care și-a spus cu autoritate și documentat cuvântul, nu mai puțin importantă este opera sa de editor, începută la sfârșitul deceniului trei. Fost director la Cultura Națională și mai târziu la Editura Fundațiilor Regale, a tipărit și a pus în circulație marile capodopere și valori ale literaturii și culturii române. E suficient să amintim doar monumentală operă a lui G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, a cărei publicare Al. Rosetti a considerat-o ca pe opera măiastră a vieții sale de editor.

Se cuvine să spunem câteva cuvinte și despre Omul Alexandru Rosetti. Am avut fericirea să-l cunosc îndeaproape, îndeosebi după înființarea Centrului de Cercetări Fonetice și Dialectale, al cărui director și îndrumător a fost timp de mai mulți ani. Am fost primit în nenumărate rânduri în cabinetul său, unde am discutat multe din problemele ce mă frământau în elaborarea unor lucrări. Sfaturile și sugestiile pe care le primeam erau deosebit de prețioase. A format o adevărată școală de tineri cercetători, pe care îi sprijinea în toate împrejurările. Acest sprijin l-am avut și eu din partea marelui Om. În prima jumătate a anului 1973, când mi-am definitivat teza de doctorat, am discutat deseori cu marele lingvist multe dintre problemele cuprinse în lucrare. Pentru susținerea ei, însă, aveam nevoie, în comisie, de conducător științific (fostul meu conducător, regretatul acad. Emil Petrovici, dispărând tragic, în 1968). Adresându-mă marelui lingvist cu rugămintea de a accepta să-mi fie conducător științific, omul de o mare noblete sufletească a acceptat, deși în teză erau unele puncte de vedere, în anumite probleme, diferite de ale sale. Condiția, pentru marele savant, era ca tot ce spuneai să fie foarte bine documentat și argumentat.

Prin dispariția lui Alexandru Rosetti, eminent lingvist și cărturar, personalitate marcantă a științei lingvistice și culturii europene, lingvistica românească și cultura noastră în general suferă o mare pierdere. Vom păstra cu pioșenie în amintire imaginea marelui dispărut.

Gr. Rusu

*Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21*

INDICELE VOLUMULUI AL XXXV-LEA (1990)*

INDICE DE MATERII

A

ADJECTIV; ~ eliptic 69; adverbializarea ~ elor 52-53; substantivarea ~ elor 46-49
ADJECTIVARE; ~ a părților de vorbire 51-53
ADVERB 95-96; substantivarea ~ elor 50, 51
ADVERBIALIZARE; ~ a adjectivelor 52-53
APELATIV; toponime provenite din ~ e 55-63
ARTICOL; substantivarea prin articulare cu ~ hotărît și cu ~ nehotărît 46
ASOCIATIV; cîmp ~ 114
ATLAS LINGVISTIC; ~ romanic 179-181
ATMOSFERĂ; ~ de limbaj 99; ~ referențială 99; o poetică a ~ ei 99-101
ATRIBUTIV; subordonată ~ ă 135
AUXILIAR; ~ i relaționali 136

B

BILINGVISM 178
BRAHIOLOGIE 69
BREVILOCVENȚĂ 69-70

C

CAZUAL; flexiune ~ ă 136
CIRCUMSTANȚIAL; conjunctiv ~ 134
CÎMP; ~ asociativ 114; ~ conceptual 115; ~ lexical 114, 117; ~ lingvistic 114, 115; ~ semantic 113, 115, 117; ~ uri lexico-semantic 117; ~ uri noționale 117; teoria ~ urilor lingvistice 114
COD; ~ uri teatrale 102
COERENȚĂ; ~ semantică 177
COEZIUNE; ~ a textului 154
CONCEPTUAL; cîmp ~ 115
CONCESIV; conjunctiv ~ 134, 135
CONNECTIV 136
CONEXITATE; ~ a textului 154
CONJUNCTIV 133-137; ~ circumstanțial 134; ~ concesiv 134, 135; ~ consecutiv 134; ~ deliberativ 134; ~ final 134; ~ hortativ 134; ~ imperativ 133, 135; ~ permisiv 135; ~ potențial 134; ~ re-

lațional 135; modul ~ în limba română 133-137; valorile ~ ului 134-135
CONJUNCTIVAL; construcție ~ ă 134; subordonate ~ e 135
CONJUNCȚIE; ~ a sã 135-136; ~ i compuse cu sã 136; substantivarea ~ i și interjecției 47
CONSTRUCȚIE; ~ conjunctivă 134; ~ dativă 134; clasificarea subordonate-
lor după criteriul ~ i 135
CONTACT; ~ ul între limbi 177-179
CONTINUITATE; ~ a textului 154
CONTINUT; ~ frastic 177
COORDONARE 176
CREAȚIE; ~ a lingvistică (lexicală) 113-118
CUVÎNT 186; ~ e polisemantice 118; derivarea ~ elor 16; formarea ~ elor 171-172, 178; o poetică a ~ ului 10; valoarea poetică a ~ elor 9; „ ~ e și lucruri” 39

D

DATIVAL; construcție ~ ă 134
DELIBERATIV; conjunctiv ~ 134
DERIVARE; ~ a cuvintelor 16; ~ a în terminologia textilă populară 139-144; ~ a verbală cu sufixe 171-172
DERIVAT; ~ e imediate 172; ~ e mediate 172
DIALECT; ~ ul istoric român 178; ~ ul și școala 184; raportul dintre ~ și limba standard 184
DICȚIONAR; neologisme în ~ ul lui T. Corbea 17-18; numele proprii în ~ ele limbii române 161-166; probleme de dialectologie în ~ ul lui T. Corbea 18; probleme de gramatică în ~ ul lui T. Corbea 17
DISCURS 154; ~ ul narativ literar 174; economia de expresie lingvistică în ~ ul literar 173-174

E

ELIPSA; ~ gramaticală 69-74; ~ și brevilocvență 69-70; ~ și subînțelegere 70; ~ și suspensie 70

* Întocmit de Elisabeta Falciuc.

ELIPTIC: adjectiv ~ 69; expresie ~ă 69;
 predicat ~ 69
 ENUNȚ: sintagmatica ~urilor 176-177
 ESTETICĂ: ~ literară 7; stilistică ~ 4
 ETIMOLOGIE: ~i românești 39-43,
 65-68
 EVOLUȚIE: ~a lingvistică (lexicală)
 113-118
 EXPRESIE: ~ eliptică 69; economia de
 ~ lingvistică în discursul literar 173-174

F

FILOLOGIE: ~ românească 93-95, 121
 FINAL: conjunctiv ~ 134
 FLEXIUNE 136; ~ cazuală 136; ~ verbală
 ~ 136
 FONETIC: structura ~ă a sufixelor ver-
 bale 172
 FORMAREA CUVINTELOR: ~ ~ în
 limba română 171-172, 178
 FRATIC: conținut ~ 177
 FRAZĂ 176-177
 FUNCȚIE: ~i lingvistice 177; ~i prag-
 matic 177

G

GENEALOGIC: caracterizarea ~ă a idio-
 murilor 178
 GEOGRAFIE LINGVISTICĂ 179-181
 GLICITOARE: semiotica ~ii 102-103
 GLISARE 71
 GLOBALITATE: ~a textului 154
 GRAMATICAL: elipsă ~ă 69-74; struc-
 turi ~e 176; transferuri lexico-~e în
 opera literară a lui Mihai Eminescu 45-54
 GRAMATICĂ: ~a limbii române 69-74,
 125-132, 174-176; ~a poeziei 10;
 probleme de ~ în dicționarul lui T. Corbea
 17

H

HIPERFUNCȚIE: ~i pragmatice 177
 HORTATIV: conjunctiv ~ 134

I

IDIOM: caracterizarea genealogică a ~urilor
 178; limba română în corelație cu alte
 ~uri romanice 178-179
 IMPERATIV: conjunctiv ~ 133, 135
 INDICATIV: modul ~ 134
 INTERJECTIE: ~a la începutul poeziei
 românești 75-81; stilistica ~i 75-81;
 substantivarea conjuncției și ~i 47
 ISTOROROMÂN: dialectul ~ 178

J

JUXTAPUNRE 71

L

LATIN: modificări semantice în lexiconul ~ al
 românei 21-30; sufixe ~e 16
 LATINITATE: ~a limbii române 16 16,
 181

LEXIC: modificări semantice în ~ul latin
 al românei 21-30

LEXICAL: cimpuri ~e 114, 117; creația
 și evoluția ~ă 113-118; note ~e 65-68;
 sistem ~ 118; transferuri lexico-gramati-
 cale în opera literară a lui Mihai Eminescu
 45-54

LEXICOGRAFIE: ~ românească 13-15,
 122-123, 139-148, 161-166

LEXICOLOGIE: ~ românească 39-43,
 96-99

LIMBAJ: ~ul poetic 3-12; act de ~ 177;
 atmosferă de ~ 99; semiotica ~ului
 științific 173

LIMBĂ: ~ile neolatine 179; contactul
 între ~i 177-179; formarea ~ilor
 romanice 183-184; formarea cuvintelor
 în ~a română 171-172, 178; gramatica
 ~ii române 69-74, 125-132, 174-176;
 istoria ~ii române 21-31, 116; istoria
 ~ii române literare 186; latinitatea ~ii
 române 15-16, 181; locul ~ii române
 între ~ile romanice 178-180; modul
 conjunctiv în ~a română 133-137;
 numele proprii în dicționarele ~ii române
 161-166; păreri despre ~ la Teodor
 Corbea 13-19; poetica ~ii 10; raportul
 dintre dialect și ~a standard 184; relația
 ~-societate 182; standardizarea ~ilor
 naționale 183

LINGVISTIC: cimp ~ 113, 115; creația
 și evoluția ~ă 113-118; economia de
 expresie ~ă în discursul literar 173-174;
 funcții ~e 177; geografie ~ă 179-181;
 stilistică ~ă 4,5; structură ~ă 117-118;
 structuralism ~ 176-178; teoria cimpu-
 rilor ~e 114

LINGVISTICĂ: ~ aplicată 182-184; ~ ge-
 nerală 113-118, 173-176; ~a textu-
 lui 153-159; istoria ~ii românești 3-12,
 13-19, 105-108, 119-124, 185-187

LITERAR: discursul narativ ~ 174; eco-
 nomia de expresie lingvistică în discursul
 ~ 173-174; estetică ~ă 7; istoria limbii
 române ~e 186; pragmatica textului ~
 173-174; stilistică ~ă 4; transferuri
 lexico-gramaticale în opera ~ă a lui
 Mihai Eminescu 45-54

M

MOD: ~ul indicativ 134

MORFEM: ~ul sã 135-136

MORFOLOGIC: schimbarea statutului ~ al
 părților de vorbire 45-54

N

NARATIV: discursul ~ literar 174
NORMĂ: raporturile dintre sistem, ~ și vorbire 9
NOTIONAL: cimpuri ~ e 117
NUME: ~le proprii în dicționarele limbii române 161-166; ~le propriu în textul poetic 153-159

O

ONOMASTICĂ: ~ românească 107-108, 149-152

P

PARATACTIC: subordonate ~ e 135
PERMISIV: conjunctiv ~ 135
PLURILINGVISM 182
POETIC: limbajul ~ 3-12; numele propriu în textul ~ 153-159; valoarea ~ă a cuvintelor 9
POETICĂ 8, 173-174; ~a atmosferei 99-101; o ~ a cuvintului 10; o ~ a limbii 10; ~ românească 83-92; ~a textului 10; ~a versificării 101
POLISEMANTIC: cuvinte ~ e 118
POTENȚIAL: conjunctiv ~ 134
PRAGMATIC: funcții ~ e 177; hiperfuncții ~ e 177
PRAGMATICĂ: ~a textului literar 173-174
PREDICAT: ~ eliptic 69
PREPOZIȚIE: substantivarea prin ~ i 46
PRONUME: substantivarea ~lor 46, 49
PROPOZIȚIE 176
PSEUDOJUNTAPUNERE 71

R

RAPORT: ~ul dintre dialect și limba standard 184; ~uri semantice 118; ~urile dintre sistem, normă și vorbire 9
REFERENȚIAL: atmosferă ~ă 99
RELATIE: ~a limbă-societate 182; ~a titlu-text 101; ~ile sirbo-române 106; ~i transfractice 176
RELATIV: auxiliari ~i 136; conjunctiv ~ 135; sens ~ 136
ROMANIC: atlas lingvistic ~ 179-181; formarea limbilor ~ e 183-184; locul limbii române între limbile ~ e 178-180
ROMANISTICĂ 103, 179-181
ROMÂN: formarea cuvintelor în limba ~ă 171-172, 178; gramatică ~ă 69-74, 125-132, 174-176; istoria limbii ~ e 21-31, 116, 186; latinitatea limbii ~ e 15-16, 181; limba ~ă în corelație cu alte idiomuri romanice 178-179; locul limbii ~ e între limbile romanice 178-180; modificări semantice în lexicul latin al limbii ~ e 21-30; modul conjunctiv în limba ~ă 133-137; numele

proprii în dicționarele limbii ~ e 161-166; relațiile sirbo-~ e 106
ROMÂNESC: etimologii ~ ești 39-43, 65-68; filologie ~ ească 93-95, 121; interjecția la începutul poeziei ~ ești 75-81; istoria lingvisticii ~ ești 3-12, 13-19, 105-108, 119-124, 185-187; lexicografie ~ ească 161-166; lexicologie ~ ească 39-43, 96-99; onomastică ~ ească 107-108, 149-152; poetică ~ ească 83-92; sufixe ~ ești 16; toponimie ~ ească 55-63, 96-99, 149-152; vocabular ~ 39-43

S

SEMANTIC: cimp ~ 113, 115, 117; corență ~ă 177; modificări ~ e în lexicul latin al românei 21-30; raporturi ~ e 118
SEMANTICĂ: sintaxa și ~a 174-176
SEMIOTICĂ 103, 173-174; ~a ghicitorii 102-103; ~a limbajului științific 173; ~a textului 173
SENS: ~ relațional 136
SINTAGMATICĂ: ~a enunțurilor 176-177
SINTAXĂ: ~a și semantica 174-176
SISTEM: ~ lexical 118; raporturile dintre ~ , normă și vorbire 9
SÎRB: relațiile ~o-române 106
SOCIOLINGVISTIC: cercetarea ~ă europeană 182-184
STANDARDIZARE: ~a limbilor naționale 183
STILISTICĂ 3, 4, 7, 8, 173; ~ estetică 4; ~ lingvistică 4, 5; ~ literară 4; ~a interjecției 75-81
STRUCTURALISM: ~ lingvistic 176-178
STRUCTURĂ: ~ lingvistică 117-118; ~a fonetică a sufixelor verbale 172; ~i gramaticale 176
SUBIECT: ~ inclus 71
SUBORDONARE 176
SUBORDONATĂ: ~ atributivă 135; ~ conjunctivă 135; ~ e paratactice 135; clasificarea ~elor după criteriul construcției 135
SUBSTANTIVARE: ~a adjectivelor 46-49; ~a adverbelor 50, 51; ~a conjuncției și interjecției 47; ~a pronumelor 46, 49; ~a verbelor 46, 50; ~a prin articulare cu articol hotărât și cu articol nehotărât 46; ~a prin prepoziții 46; ~a prin determinare 46; ~a în alte poziții 47
SUFIX: ~ e latine 16; ~ e românești 16; ~ul -esc 33-38; derivarea verbală cu ~ e 171-172; structura fonetică a ~elor verbale 172

T

TEORIE: ~a cimpurilor lingvistice 114; ~a părților de vorbire 95-96
TERMINOLOGIE: ~ pastorală 39-41; ~ textilă populară 139-144

TEXT; corectarea ~ului 173-174; coeziunea ~ului 154; conexitatea ~ului 154; continuitatea ~ului 154; funcționarea ~ului artistic 10; globalitatea ~ului 154; hiper~ 101; hipo~ 101; lingvistica ~ului 153-159; numele propriu în ~ul poetic 153-159; poetica ~ului 10; pragmatica ~ului literar 173-174; relația titlu-~ 101; semiotica ~ului 173

TENTOLOGIE; transfrasticul — ramură a ~i 176-177

TEXTUAL; transformările ~e 101-102

TENTIALITATE; arhi~ 101; hiper~ 101, 102; meta~ 101; para~ 101; trans~ 102

TITLU; relația ~-text 101

TOPONIM; ~e provenite din apelative 55-63; ~ele în -ăuți 149-152

TOPONIMIE; ~ românească 55-63, 96-99, 149-152

TRANSFER; ~uri lexico-gramaticale în opera literară a lui Mihai Eminescu 45-54

TRANSFERASTIC; ~ul — ramură a textologiei 176-177; relații ~e 176

TRANSSTILIZARE 102

V

VERB; substantivarea ~elor 46, 50

VERBAL; derivarea ~ă cu sufixe 171-172; flexiune ~ă 136; structura fonetică a sufixelor ~e 172

VOCABULAR; ~ românesc 39-43; ~ texti popular 139-143; ~ul reprezentativ 178; îmbogățirea ~ului prin schimbarea statutului morfologic al părților de vorbire 45-54

VORBIRE; adjectivarea părților de ~ 51-53; raporturile dintre sistem, normă și ~ 9; schimbarea statutului morfologic al părților de ~ 45-54; teoria părților de ~ 95-96

INDICE DE AUTORI*

A

Aaron, Vasile 170
Abrams, M.H. 100
Adrados, F. R. 9
Albala, Radu 75
Alecsandri, V. 175
Alessio, G. 25, 27, 30
Alexandrescu, Grigore 75, 78, 80, 81
Ammon, Ulrich [182-184]
Anderson, Lars-Gunnar 184
Andriescu, Al. 3
Anghel, Ioana 39-43, 171-172
Aramă, Dalila Lucia 91
Arghezi, T. 155, 161
Avram, Mioara 171

B

Baciu, Ioan 103, 125-132
Bakos F. 165
Balaciu-Matel, Jana 140
Bally, Charles 45, 95, 114, 162
Barbu, I. 155
Bărelanu, Sab. Pop. 67
Bărlău, George 170
Battisti, C. 25, 27, 30
Bărbulescu, Ilie 34
Bejan, D. 45-54
Berea, Olimpia [101]
Besch, Werner 183

Bidian, Viorel 55
Binder, Șt. 42
Bîrdeas, Emilian 93
Björkman, Sven 33, 36
Blag, L. 4, 8, 47, 155, 164
Blédy, G. 14
Bloch, O. 22, 23, 25, 26, 30
Bloomfield, Leonard 95
Bogdan, D. 165
Bogdan, Ioan 151
Bogrea, V. 27
Bojan, T. 27
Bolințineanu, D. 163
Bollac, C. 75, 79-81
Bolocan, Gh. 165
Borellă, Mircea 3-12, 119-124
Borillo, A. 127
Borza, Alexandru 14
Bourciez, E. 33
Bréal, M. 30
Brehan, Vasile 39-43, 67
Brinzeu, Pia [102]
Brøndal, Viggo 95
Bugarski, Ranko 182
Bühler, K. 70
Burgos, Jean 99

C

Candrea, I.-A. 27, 30, 98, 122
Canini, Mareu Antoniu 168

* Cifrele tipărite cu caștore aldine indică autoii de articole; cifrele puse între paranteze drepte indică autoii discutați, iar celelalte cifre trimit la autorii citați.

Cantacuzino, stolnicul Constantin 15

Canemir, Dimitrie 15

Capelo, Blanca 168

Capidan, Th. 30, 33, 35

Carabulea, Elena 141

Caragiale, I. L. 161

Caragiale, M. I. 157

Carmen Sylva 168

Cazacu, Tatiana 114

Călbază, Toma 168

Călinescu, G. 49, 89, 163

Câmpeanu, Eugen 75—81

Căndea, V. 93

Cheshire, Jenny 184

Chioresanu, Margareta 181

Chițimia, I. C. 41

Chiac, A. 25—28

Cloban, A. I. [174—176]

Cloban, Fulvia 36

Cloac, Mariana 184

Clorănescu, Al. 22, 26—28, 30, 42, 181

Cipariu, T. 27, 28, 30

Cirlova, Vasile 75, 78, 80

Cîrstolu, Cornel 75

Claretie, Leo 168

Claudet, P. 7

Clemens, Andreas 168

Comșulea, Elena 139—144

Conachi, Costache 75—77, 80, 81

Constantinescu, P. 89

Constantinovic, Simona [102]

Corbea, Teodor [13—19]

Coresi, diaconul 123, 165

Cornea, Paul 75

Corominaș, J. 25, 26, 30

Cortelazzo, Manlio 98

Coseriu, Eugenio 9, 95, 162

Costin, Miron 15

Coteanu, I. 165

Craen, Piet van de 183, 184

Crașoveanu, D. 74

Creangă, I. 175

Creția, P. 85, 86

Crețu, Gr. 14

Croce, B. 5

D

Dăicoviciu, C. 27

Danciu, Alexandra 182—184

Danzat, A. 35

Delbrück, B. 95

Densășianu, O. 25, 27, 30, 33, 39, 60, 98, 180

Diaconescu, Ioana 47

Diaconescu, Paula 47

Dilescu, C. 26

Diez, Fr. 25, 30

Dilechiti, Constantin 168

Dimitrescu, Florica 93, 179—181

Diulal, Alexandru 169

Dolnaș, Șt. Aug. 99

Dragomirescu, Gh. N. 68, 70, 74

Dragoș, Elena [174]

Drașoveanu, D. D. 69—74, 133—137

Drăganu, N. 21, 30, 74, 95, 122, 165

Drăghiceanu, M. 163

Dubois, J. 134, 137

Dumitrescu Bușulenga, Zoe 85

Duridanov, Ivan 37

E

Eco, Umberto 162

Edelstein, Frieda 50

Edwards, P. M. II. 75

Ellade-Rădulescu, Ion 169

Els, Theo van 183

Eluard, P. 7

Eminescu, Mihai [45—51], 102, 163, 175

Epure, Ioan 169

Ernout, A. 22—25, 28, 30

Eustațiu, G. (Clocanili) 169

Everac, Paul 50

Evseev, Ivan [102—103]

Extra, Guus 183

F

Falestuc, Elisabeta 167—170

Făgărășanu, Simona [102]

Fălp, Nicolae 169

Fischer, I. 26, 30, 31, 75

Flora, Radu [105—107]

Florea, Iulia Stela 176—177

Foarță, Maria [101]

Foarță, Șerban [101]

Frățilă, Vasile 55, [96—99]

Frei, H. 114

G

Gadler, Hanspeter 184

Găldi Ladislau 11

Genette, G. 101, 102

Gherman, Mihai 13—19

Gheșle, Ion 13, 67

Gilliéron, J. 117

Gluglea, G. 27, 39, 57, 115

Goleu, Viorela 55

Goția, Anton 93—95

Göhl, v. Găldi Ladislau

Görlach, Manfred 183

Grandeia, Gr. II. 169

Graur, Al. 25—27, 34, 37, 162, 171, 186

Grecu, Doina 65—66, 145—148

Grujiță, G. 174—176

Guillermou, A. 86

Guțu, G. 22—26, 28, 30, 98

Gyuresik, Margareta [102]

H

Haarmann, Harald 183

Hagen, Anton M. 182, 184

Harris, John 184

Harting, Matthias 183

Hasden, B. P. 26, 37, 39
 Hempel, Wido 103
 Héraud, Guy 182
 Heslod 7
 Hjelmslev, Louis 95
 Hock, Leo 101
 Holban, Th. 33
 Homer 7
 Homorodean, M. 55, 57, 58, [107–108]
 Hristea, Theodor 67
 Hristea, Valentina 50
 Hugo, V. 7
 Humboldt, W. von 114, 174

I

Iacob-Cerkez, Şt. 169
 Iana, A. 67
 Ianoviciu, Vasile 170
 Ionaşcu, Al. 95
 Iordan, Iorgu 5, 143, 149, 165
 Iorga, N. 93, 165, 168
 Ipsen, G. 114
 Irimia, D. 3, 5, 6, 11, 45
 Ispirescu, P. 170
 Ivănescu, Gh. [3–12], 45, 47, 95

J

Jakobson, Roman 10, 11, 45
 Jespersen, Otto 95
 Jipescu, G. M. 67
 Jolles, A. 115
 Jørgensen, Jens Norman 184
 Juilland, Alphonse 75
 Juilland, Iléana 75

K

Kaban Annamaria [173]
 Kallmeyer, Werner 183
 Kalogjera, Damir 184
 Köhler, Wolfgang 114
 Körting, G. 28, 30
 Kostaki, Veniamin 169
 Kurylowicz, J. 7

L

Laea, Constantin [119–124]
 Lenz, Rodolfo 95
 Lindekens, René 158
 Lluba, S. 67
 Löfstedt, E. 27, 30
 Loman, Bengt 183, 184
 Lombard, Alf 33
 Loşonli, Dumitru 55–63, 96–99

M

Macrea, D. 119, 122
 Mańczak, Witold 35, 36, 38
 Marcea, P. 75

Marcus, S. 158
 Marian, Rodica 83–92, 99–101, 173–174
 Marlan, S. Fl. 164
 Marouzeau, J. 134, 137
 Martinet, André 95
 Mattheier, Klaus J. [182–184]
 Märlä, I. 152
 Mărza, Eva 94
 Mărza, Iacob 94
 Meillet, A. 22–25, 28–30, 35, 95
 Meyer, G. 27, 30
 Meyer, R. M. 115
 Mică, V. 94
 Mihail, Cristian 21–31
 Mihăescu, H. 21, 24, 26, 27, 30, 37
 Mîlaş, Constantin [173–174]
 Mîrăev, Kiril 36
 Miron, Paul 166
 Moraru, T. 40, 42
 Mukořovskiy, J. 8
 Munteanu, Şt. 3, 11, 46, 47, 53, 89

N

Nelde, Peter H. [182–184]
 Nervul, Gérard de 102
 Neţ, Mariana [99–101]
 Nlea, Dumitru [95–96]
 Niculescu, Al. 180

O

Odobescu, A. I. 170
 Olivl, Terry 154, 158
 Oltean, Ştefan [174]
 Orza, Rodica 152

P

Pamfile, T. 56
 Pann, Anton 75, 78–81
 Papahagi, T. 25, 28, 30, 180
 Pascu, G. 26, 31, 33
 Paşca Harsani, Dolna [102]
 Pavel, Eugen 55
 Păcurariu, M. 93
 Păcurariu, Mirela 101–103
 Păsculescu, N. 61
 Pătruţ, Ioan 33–38, 105–107, 139, 149–152, 165
 Petőfi János S. 154, 158
 Petrovici, E. 33, 34, 65, 146, 149, 152, 187
 Philippide, Al. 26, 31, 172
 Poe, Edgar 158
 Polizu, G.A. 67
 Polomé, Edgar C. 184
 Pop, Augustin 55
 Pop, S. 62, 146, 147, 181
 Popescu, Nicolae D. 170
 Popescu, Radu Sp. 55–57
 Popovici, D. 89
 Porzig, Walther 115
 Precup, E. 40
 Prleto, L. 102

Procopovici, Al. 122
 Pușcariu, S. 9, 23–28, 31, 39, 45, 53, 70,
 74, 122, 123, 145, 173, 180, 186

R

Racine, J. 7
 Rădulescu-Codina, C. 61
 Reichenkron, G. 27, 31
 Rey, A. 161
 Ricardo Marques, Maria Emilia 184
 Rieœur, P. 174
 Riffaterre, Michel 101
 Rintala, Pálvi 184
 Rohlf, Gerhard [179–181]
 Rosetti, Al. 24, 25, 27, 31, 34, 122, [185–187]
 Roșanu, Ion 55
 Rusu, I.I. 26, 27, 31, 34, 37
 Rusu, Andrei 75
 Rusu, Gr. 185–187

S

Sala, Marius 140, [177–179]
 Sandfeld, Kr. 34
 Sapir, E. 174
 Saussure, Ferdinand de 9, 70, 74, 95, 114, 115
 Scarlat, Mircea 75
 Schmitt, Christian 183
 Șerban, A. 26, 28, 41, 42, 61, 65, 67
 Șerba, L. V. 116
 Seche, M. 161
 Sechehaye, A. 95
 Sieben, Peter 184
 Signan, Miguel 184
 Simlon, E. 46
 Simlon Ștefan 18, [93–95]
 Sitta, Horst 184
 Skok, P. 26, 27
 Slavei, I. 41
 Sorescu, Marin 75
 Sözer, Emel 154, 158
 Spangenberg, Karl 184
 Sperber, H. 115
 Splitzer, Leo 4, 6, 7, 26
 Stan, Ionel 57, 113–118
 Stan, I. T. 60
 Stancu, Radu 99
 Statl, Sorin [176–177]
 Stănescu, N. 155
 Stendhal 102
 Suciu, C. 165
 Sufletel, Rodica 55
 Szabó Zoltan 155, 158, [173]
 Szenci Molnár Albert 11, 15, 17

Ș

Șălcănuș, L. 22–24, 26–28, 31, 67
 Șerban, Felicia 161–166, [173]

Șerban, Valentina 66–68
 Șuteu, Flora 46, 164

T

Tagliavini, C. 26, 27, 31, 34
 Tamás, L. 42
 Tămăian, Emma 153–159
 Teaba, Teofil 60, 98
 Telus, Sabina 182–184
 Teodorescu, Desplina 50
 Tiklu, H. 166
 Tittel, Sorin 101
 Toháneanu, G. I. 45
 Toma, Ion 177–179
 Trier, Jost [113–117]
 Troubetzkoy, N. S. 117
 Tudose, Claudia 139, 140, 143

U

Ureche, Grigore 15

V

Vaillant, A. 35, 39
 Valéry, P. 7
 Vartic, Toma 168
 Vasiliu, Laura 61, 111
 Văcărescu, Alecu 75, 76, 80
 Văcărescu Iancu 75, 77–80
 Văcărescu, Ienăchiță 75, 79, 80
 Văcărescu, Nicolae 75, 76, 80
 Vendryes, J. 7, 95
 Viehoff, R. 158
 Viela, A. 62, 172
 Vlad, Carmen 100, 153–159, [173–174]
 Vlad, Sabin 55
 Volnesscul, I. 169
 Vossler, Karl 4–6
 Vuia, R. 41
 Vultur, Smaranda [102]

W

Wartburg, W. van 22, 23, 25, 26, 30
 Weigand, G. 27
 Welsgerber, Leo 114
 Whorf, L. B. 174
 Wiggen, Geirr 184
 Willemyns, Roland 183
 Williams, Collin H. 182

Z

Zdrenghea, Mircea 95–96
 Zingarelli, Nicola 98
 Zolli, Paolo 98

INDICE DE CUVINTE*

ALBANEZĂ

docë 97
doqë 97
dorë 97
fusatë 28
mbret 21
mirë 26

BULGARĂ

chudă 60
duma 96
hvaštam 56
-išt 96
Petrov 35
-ski 36
zavet 97
zavëtă 97

FRANCEZĂ

ajonc 181
aller 180
aubergine 181
aussi 180
barrer 22
brebis 180
caleçons 181
cerner 29
champ 113
clou 181
commettre 23
fiancé 26
fleuve 180
fourreau 25
guerre 25
guerre 21
heume 25
intercepter 22
investir 29
jointée 181
jument 180
jupe 180
jusque 181
molle 181
oeille 25
uaille 25
olier 26
Plus 180
Pressoir 28
Pressoirier 28

P

raisin 180
table 180
taie 25
toie 25
troupe 25
troupeau 25
vétéran 23
village 28

GERMANĂ

Feld 113
fodr 25
Gebiet 113
*helm 25
kufia 25
*sporo 21
*uerra 21
Zinke 42

ITALIANĂ

anche 180
andare 180
anziano 23
armiento 25
attenere 22
calzoni 181
chiodo 181
covalla 180
dosso 24
elmo 25
-esco 33
fino 181
fiume 180
fossato 28
fusto 98
ginestra; ~ spinosa 181
giamella 181
gonna 180
melanzana 181
partirè 27
pecora 180
(s)cuffia 25
sposo 26
sprone 21
tavola 180
turba 25
uva 180
vecchio 23

veterano 23
zolla 181

LATINĂ

Adverbialiter 17
adverbium 17
Aeneas, a, -um 17
Aequaeus, -a, -um 17
Acrius, -a, -um 17
Aetolus, -a, -um 17
Alvear 18
anima 180
ante 23
apparare 22, 29
-aricia 98
armentum 25
*attēnere 22, 29
attēni āus 24, 29
attinere 22
bulinatorium 110
barbatus 180
*barra 22
basileus 21
bellum 21
Carrum 18
carus 96
casus 17
cavum 57
circumcidere 28
circumcingere 28
circumcludere 28
circumvallare 28
civilitatem 23, 29
cofea 25, 29
committēre 23, 29
Cooperimentum 18
Coriscus 34
cuppa 25
defendere 22
demandatio 96
depilare 96
Dimidius, -a, -um 17
Diphthongus 17
Diploton 17
dis- 16
Doliarius 18
dorsum 24
*fidare 26
fixatum 27
*flexire 96
fossatum 27-29

* Nu sînt scoase cuvintele de la p. 45-53, 80; cifrele cursive indică cuvintele discutate special.

funda 25
fustem 65
fusticulus 98
fustis 98
Gerundium 17
Gerundiva 17
grammatica 16
grex, -gis 25
-icus 16
im- 28
imperator 21
**impressorare* 28
improcerus, -a, -um 16
impromiscuus, -a, -um 16
in- 28
**in-lēm āre* 23
interceptus 22
intercipere 22
-iscus 33, 31
Labrum 18
Mantillum 18
**massatum* 27
mathematicus 16
Matisma 18
Melodonta 18
Melthathesis 17
miles 25, 26, 29
**novius* 26
oppidum 23
-osus 16
ovicula 25
ovis 25
Palanga 18
partiri 27
**pedester* 96
Peregrinatio 18
petiolus 180
piulare 96
plautus 96
plleāre 21, 29
plotus 96
**plutus* 96
Positio 17
Praesepe 18
pressorium 28, 29
**pressulare* 28
pressura 28
**pressurare* 28
pressus 28
Profugus, -a, -um 18
pronomen 17
racemus 180
rēpōnere 21, 29
Rosa 18
sātum 27
sēro 27
sillaba 16
spathae 21, 29
spo(n)sus 26
suppōnere 21, 29
Syncope 17

lennuare 24, 29
thēca 24, 25,
thessalicus 16
-lor 16
trigeminus 16
trinepos 16
Triptoton 17
tufa 21
turba 25
turma 25, 29
-ura 16
urbs 23
vāgina 25
veclus 23
verbum 17
vētē ānus 23, 29
vētūlus 23
villa 28
vitrum 18

MAGHIARĂ

cidrál 172
orda 165
tarka 67
páros 23

POLONEZĂ

bryndza 33
grapa 33
kłag 33
kornuta 33
mierynda 33
Piotrowicz 35
Piotrowski 35
putyna 33
rumigac 33
ryjca 33
-ski 36

PORTUGHEZĂ

chegar 26
coifa 25
égua 179
fossado 28
interceptor 22
ir 180
mais 179
mesa 179
opetha 179
rio 179
veterano 23

PROVENSALĂ

coifa 25
-esc 33
esperon 21

ROMÂNĂ

A

abale; a ~ 21
abor 96
academie 17
acolo 181
adio 77, 78
Afinetului; *Huda* ~ 62
ah 76, 77, 79
-aic 141
aidefi 79
aidi 78, 79
-aie 62
aiura 172
aiuri 172
ajumit(a) 96
ajurmita 96
alabastrum 17
Alacuri; *Intre* ~ 58
alb-albicios 68
albastru 68
albăstriu 68
albăstrui 68
albicios; *alb-* ~ 68
alburii 68
alun 16
aman 79
amar; ~ *mia* 77
amar; ~ *mie* 77
ambră 17
-an- 57, 141
anason 181
-ană 60
anghinare 181
apăra 22
aplicariu 17
apuca; a se ~ 175
-ar 141, 178
arc 21
ardelenesc 35
arhistratig 17
armă 21
armăsar 21
astronom 17
-as- 141
ași 79
-așină 60
-at 66-68
afinat -22, 24, 29
afine; a (se) ~ 22, 29
autor 17
Avăr 149
Aver 149
Averăuți 149
Averescu 149
Averesti 149, 151
Azăvudă 97

A

-ăj- 140
-ăl- 140
-ălăi- 141
-ălău- 140, 141
-ăluj- 140
-ăn- 140
-ăreală 98
-ătour- 140
-ător- 140
-ău- 140, 141
-ăuși 149—152

B

baltină 97
Baltină 97
basus 17
bate 21
Bălan 164
Băltină 97
Băltine 97
bărâta 96
bărâbale 96
bărbătesc 35
bărbie 145
bărbas 180
bășieat 67
băldăiuș 143
băldălană 143
băldălu 143
băldătoare 143
băldător 140, 143
băldătură 98
băleală 143
bătrîn 22, 181
bătuș 143
bisericesc 35
birc 41
bitlan 181
blănișă 143
Blespides 97
Boarșului; Groapa ~ 63
bob 181
Bobotează 163
Bocan; Hudoabele lui ~ 59
Boureașa 98
bourașă 98
branște 96
brup 78
bre 78
brebeni 145
broască 98
brupb; hurrur ~ 76
brusturi 66
buc 140
bucăză 97
bucă 10
bucăși 140
bucășni 140
bucătec 96

bucăteas 96
bulgăre 181
bunic 181
burtă 180

C

cal 21
calează 97
calce 97
calfăd 96
calvinesc 35
cantă 96
canfălarie 17
canfălariu 17
cap; după ~ 146
care 96
cari 96
carimb 40
caru; ~ mamii 96
calamare 150
Calamareuși 150
califelat 67
căcărează 97
cădere 17
călare 21
călăreș 21
călbază 97
călează 97
*călecează 97
Călinăuși 151
Călinescu 35
Călinești 151
canta 96
cânși; a (se) ~ 96
căpăstru 21
Cătămărești 150
*cătăvană 57, 58
cătăvani 58
Cătăvani (le) 57, 58
Cășinu; ~ Ursului 56
căula 181
ceafă 145, 146
ceai 96
cerbea 147
cerbie 147
cerbică 147
cerbice 145—148
cerbie 145
cerbiș 147, 148
cerbișă 147, 148
cerbiște 147
cerbil 147
cerbită 147
cerbișă 147, 148
cerbiu 147
cerdișă 147
cerșile 147
Cernăuși 152
cetate 22, 23
chelfed 96
chilofi 181
chingușă 143

chirurgie 17
ciudă 96
ciudenie 96
cirtică 181
Cobiltăuile 58
Cocenit 96
cocoasă 180
Cogeasca 33
coif 22, 25, 29
Cujasca 33
colj 86
colfal 66
Comăneasca 33
comicus 17
completitudine 151
compoziție 151
cocenit 96
conceți (l) 96
consoană 17
continuitate 151
coț 181
coral 17
corastră 16
Cornii ăi Mici 83
Cornu 56
corobaie 62
corobană 60
Corobaștină 60
corubă 60, 62
Cosinzeana 164
Costea 35
col 141
colar 141
Colroapa 62
Crăciun 163
crescut; curechi ~ 66
cresculă; varză ~ 66
creștinesc 35
Crișanului; Hoaga ~ 63
Cringului; Troaca ~ 63
crucelnie 143
crucelnici 143
cruciulișă 143
cucuvea 181
culcătoare 98
curebătă 16
Curcubila 16
curechi crescut 66
curechi lung 66
curechi nemvelit 66
curechi sterp 66
Czermora 165

D

daleo 76
dansă 180
darac 140, 143
dămindăciune 96
dărăcan 141, 143
dărăcar 141, 143
dărăcâni 140
dărăci 140

dăracilor 139, 140, 142
dăracitură 142
dărâcoi 141, 143
dărâcuș 141, 143
dărăpăna 96
dăunos 96
declinație 17
declinării 17
depăna 139, 140
depănătoare 139, 140, 142
Depănătoare 139
depănător 139, 140, 142
depănuș 139, 140
depăra 96
depenete 139, 140
des- 16
descăleitor 139
descăleca 21
deschide 181
descilcilor 140
despinteca 97
despuia 21
dialectică 17
dictator 17
dictatoricesc 17
dieta 17
dihor 181
dinte 66
dinlat 66
dobriță 181
dodă 97
Dodii; Groapa ~ 63
dodo 97
domă 96
dos 24
Dosului; Ieruga ~ 62
dreană 140
dreva 140
dreneli 140
drenii 140
dreniloare 139, 140
driglu 140
drigla 140, 142
driglaică 141, 143
driglar 141, 143
driglău 141, 143
driglete 141, 143
driglu 143
driglui 140, 142
drigloi 141, 143
drindar 141
druga 139
drugă 140
drugăla 140, 142
drugălaie 141
drugălău 141
drugăli 140
drugi 140
dubă 61
dudă 65, 66
După Grui 58
-(d)ză 97

E

-ea 140
-eal- 140
-ează 97
ei 78, 79
-eică 55
-el- 140, 141
-elnic- 140
-eni 149
-eră 98
-esc- 33-38
-escu 33, 34
-eș- 141
-ește 38
-ești 34, 140, 151
-el- 141

F

făcător 17
fășie 56
**fășileică* 56
fășleică 56
Făt-Frumos 164
feșteică 56
firesc 35
fișteică 56
fin 181
fiștioaică 56
fișchiu 65
fișie 56
**fișileică* 56
Fișteica Mare 55
Fișteica Mică 55
fișteică 55-56
fiști 66
fiștioacă 56
fiștioculă 56
fiștioic 56
fiștiș 66
fiștiu 65
fiștoacă 56
flamă 97
fleşi 96
flostan(i) 66
floștan(i) 66
fluștan(i) 66
foi 66
foiază 97
foștan(i) 66
frică 180
fringătoare 139, 140
fringător 139, 140
fringe 21
friu 21
frunzar 66
frunză 65
frunze 65
fsat 27
Fundătura 58
furcă 21, 139
furtună 181

fus; varză cu ~ 66
fuscă 98
fustă 65, 180
fușalău 140
fușălu 140
fușcioic 55
fușt 65
fuștă 66
fuștă 66
fuște 21, 55, 65-66, 98
Fușteica 55
fușteică 55-56
fuștel 65
fuști 65, 66, 98
fuștioaică 55
**fuștioaice* 56
fuștioic 55-56
Fuștioicu 55
fuștiu 65

G

galben 68
Gangur 35
gaură 60
gădăf 56, 57
gădăv 56-57, 58
Gădăv 56
gădănan 57
gădăvană 57-58
Gădăvanu 57
găf 57
Gălășescu; Virful
~ Mare 33
gălbui 68
gălbui 68
Găuraștină 60
găv 57
gheb 180
ghem 140
ghemui 140
gheorghin 180
-giu 178
giscă 98
gil 116
giv 57
glasnice; slope ~ 17
glie 181
Glogoveș 97
Godorbană 57
godorbană 57-58
godovan 57
Godovana 57
godovană 57-58
Godovane 57
Godovanu 57
godovăni 57
Godovănila 57
Goenescu 35
grammatică 16
greabăn 140, 145, 146
grebăna 140
grebl- 141

grebluș 141
 Grigorăuți 150
 Grigorești 150
 grîu 96
 Groapa Boarului 63
 Groapa Dodi 63
 groapă 60
 Groapele 59
 gropană 60
 Grozea 35
 Gru; După ~ 58
 grumaz 145, 146
 gubernator 17
 guri 110
 gușă 115
 Gușulci; Hudoabele ~ 59

H

ha 78
 hai 79
 haida 79
 haide 79
 haidem 79
 haideti 79
 Haiducilor; Părău ~ 59
 haină 180
 halăoi 58
 halău 58
 halăucă 58
 Hanță 150
 Hanțu 150
 Hăpina 59
 hăpină 59
 Hăpină 59
 Hădrăgoi; Valea ~ 58
 Hălăoia Tăutului 58
 hălăoie 58
 Hălăști 150
 hărăgul 40
 hă 79
 hecla 140, 142
 hehelă 140
 heheli 140, 142
 heheluță 141
 Hențăuți 150
 Hențea 150
 heseli 140, 142
 hi 78
 hoabă 62
 Hoaga Crișanului 63
 Hoaga lui Moisoiu 55
 Hoanca Oilor 63
 Hoapa 58
 hoapă 58, 59
 hoăpănă 59
 Hoape; În ~ 58
 Hoapele 58
 hoăpină 59
 Hoarta 59
 hoartă 59
 Hoartele 59
 hobaie 62

hodinilor 98
 Hodoaba 59
 (h)odo(a)bă 59-60
 Hodoabă 59
 Hodoaba 59
 (h)odobaie 61
 Hodobana 60
 hodobană 58, 60
 *hodobaste 60
 Hodobastea 60
 Hodobastina 60
 (h)odobastină 60
 Hodobastinii; Părău ~ 60
 * (h)odobă 59
 hodoi; a se ~ 59
 Hodobina 59-61
 hodobină 60, 61
 Hodobinii; Părău ~ 61
 hodobit 61
 hodoștină 61
 hodom; a se ~ 59
 hodomocă 60
 hody 59
 holoambă 62
 Holoambele 62
 Holonbele 62
 Holombi (le) 62
 homoacă 61
 hop 58, 59
 Hopile 58
 hōpină 59
 Hopină 59
 Hōpinile 59
 horliță 59
 Horlițele 59
 Hornoiu lui Baroc 58
 hrabor 96
 hrăbor 96
 hrcabău 145
 hu 78
 Huda Afincului 62
 Huda Mare 62
 Huda Mică 62
 hudă 62
 Hudici 35
 * (h)udo(a)bă 59, 60, 62
 Hudoabele Gușului 59
 Hudoabele lui Bocan 59
 Hudoabele lui Vișu 59
 hudubaie 61-62
 Hudubane 60
 *hudubană 60
 * (h)udubă 59, 60, 62
 Hudubăi 61
 * (h)udubi 60
 huhubaie 61
 hurur brumb 76, 78

I

i 180
 ia 79
 iapă 21, 179

iată 76-79
 -ic- 141
 -ică 140
 -icesc 16, 36
 -ier 178
 Ieroaga 62
 ieroagă 62
 Ierogile 62
 Ieruga Dosului 62
 ierugă 62
 ieși 181
 Iieșe fi 149
 Iieșe fi 149
 Iieștii 149
 Iieștii 149
 -ină 59, 61
 indispensabili 181
 inel 66
 inelat 66
 inimă 180
 -ioar- 141
 ire 180
 Iroaga 62
 Iroaga Sărăturii 62
 Iroaga Tăutului 62
 iroagă 57, 62
 -ist 178
 -iteică 56
 -itoar- 140
 -itor 140
 -iță 59
 -ivci 152
 izmene 181

I

îmfustat 66
 împărat 21
 împrejmu 28
 impresura 22, 28, 29
 impunge 21
 încăleca 21
 inconiura 28
 (in)cumeta; a(se) ~ 22, 23, 29
 indesa 172
 indesi 172
 indrăga 142
 îndrugăli 140, 142
 în' r'cătură 142
 infige 21
 În Hoape 58
 iniepla 97
 întărita 21
 Între Alacuri 58
 înfina 22-24, 29
 invăscă 96
 învește 96
 invinge 21

J

jed 181
Jgheabu 62
Jgheb 180
juca 180
jurămint 21

L

Lacul Roșu 165
Lacul Țărmuros 165
ladanum 17
legătură 181
leo 76
Lerescu : Muntele ~ 33
Lei cuș 150
Leucusăușii 150
Leucuseni : Săbăoanu-
~ 150
liliac 181
lingură 181
Lila 150
Lilan 150
Lilandașii 150
Lilanovici 150
Lileni 150
Litu 150
livadă 97
lopăcioară 143
lopătușă 143
lopățea 143
lopățeauă 143
lopățică 143
lua 175
Luceafăr 163
Lucescu 33
lucifer 164
lumea ochilor 97
Lună 162, 163
lung ; curechi ~ 66
lupta 21
luptă 21

M

Mac 164
magues 17
mai 125—132, 179
mamii ; caru ~ 96
mansardat 67
mansardă 67
mare 68, 96, 181
Mare 164 ; *Virful Gălășes-*
cu ~ 33
Marea Mohorită 165
Marea Neagră 165
Marea Roșie 165
masă 179
mașleă 98
mașteră 98
mathematic 16
mausoleu 17

mazăre 67
Măciac 151
Măciădăușii 151
măciucat 67
măciucă 21, 67
măi 79
Mănărade 97
mărgelat 67
mărgele 67
măricel 68
mărișor 68
Mătricăreafa 98
mătricăreafă 98
măzărăt 67
mele 67
meleat 67
melicitară 141, 143
melișă 139, 140
melișar 142
melifă 139, 143
melifictor 142
melifică 141, 143
melifica ~ 141, 143
melioi 139—141, 143
melifică 141, 143
melifică 141, 143
meteoare 98
merge 180
meșteră 98
mic 68
Mici : Cornii ăi ~ 63
micuș 68
micușel 68
mă : amar ~ 77
mie : amar ~ 77
milă 26
mîr 96
mîre 22, 25, 26, 29
mirnăi 172
mititel 68
Mitrofanovici 152
miș- 141
mișar 141
Mîrzea 35
mogorogi 172
Mohorit (ă) 165 ; *Marea*
~ 165

Moisoiu : Hoaga lui ~ 55
Molda 62
moldă 62
moldos 62
mor(u) 16
mosori 140
moșoi 172
moșat 67
movilă 181
Muchia Zgirdii 63
muchie 56
muchiteică 56
Muierău 97
muietoare 98
nulgară 98

mulgăreață 98
mulgări 98
mulge 98
Muntele Lerescu 33
muntenesc 35
Mureș 97
murg 164
Murgat 164
Murgilă 164
Murgișor 164
Murgocel 164
Murgoci 164
Murguș 164
Murgușel 164
Murgușor 164
mursăcare 16
muscă 98
muscărit 98
mușată 96
mușcare 16
mușcat 67
Mușteșeu : Virful ~ 33
mușuroi 181

N

na 76, 77, 79
năpircă 181
năut 181
năvădi 140
nea 180
Neagră : Marea ~ 165
Neagu 35
neam 17
neblejniu 96
neblezni 96
negricios 68
negru 68, 164
nemuritor 83
nemuritor ; curechi ~ 66
nevăstnică 181
nimic 181
Numărărele 58
nume 17

O

o 78, 79
-oacă 56
-oac- 141
oac 179
oaste 21
ochilor ; lumea ~ 97
Odoba 59
Odobaie 61
Odobana 60
**odobană* 60
Odobaștii ; Pârău ~ 60
of 77, 79
oflăre 76, 77
oflat 77
oh 76, 79
ohta 76

ohtături 76
 -oi- 141
 Oilor; Hoanca ~ 63
 oleo 76
 O(l)melului; Valea ~ 165
 Oli 97
 om 180
 omenesc 34
 omidă 181
 omilere 69
 oplicariu 17
 oraş 23
 -os 16, 115

P

padeş 97
 Padeş 97
 pască 98
 Păcală 164
 păduceli 180
 păginesc 34
 Pămînt 162, 163
 Părau al Zghebos 59
 Părau Haiducilor 59
 Părau (H)odobăştinii 60
 Părau Hodobinii 61
 pătimitor 17
 pătlăgea 181; ~ ninătă 181
 pătrunde 21
 pedepsi 96
 pedestru 21, 96
 pelin 66
 pelinat 66
 penişă 113
 peria 139, 140
 perie 139
 peritură 142
 periufă 141
 peşteră 98
 Petrescu 35
 picior 180
 pieptănar 142
 pieptănaş 141, 143
 pieptănat 139
 pieptănătoare 139, 140, 142
 pieptănător 142
 pieptănătorie 142
 pieptăndătură 142
 pieptănuş 141, 143
 pieptănuş 141, 143
 pieptene 139, 143
 pieptenel 141, 143
 Piglaule 63
 pinten 21, 66
 pintenat 66
 pisoca 172
 pişcat 67
 pitulice 180
 piura 96
 pleca 22, 26, 27
 plescuţă 143
 Ploşcăroaia 58

ploşniţă 181
 plut 96
 Poartă 161
 Pogorii; Troaca ~ 63
 policioară 143
 Popii; Rîlu ~ 58
 Postava 62-63
 postavă 62, 63
 pradă 21
 prăda 21
 prăjină 40
 *Pres 28
 Procoponici 152
 pumn 181
 purice 181
 puşcă 98

R

ram 66
 rapila 139
 rapilă 139, 140, 143
 răbaj 40
 rădăscă 66
 rădăşcal 66
 Rădăuşi 152
 rămurat 66
 răpi 21
 răp:ne 22, 24, 29
 răsad 65
 răsăruci 143
 răsucătoare 139, 140
 răsucea 139
 răsucală 139, 140
 răsucel 139, 140
 răsucelnic 139, 140
 răsucitoare 140
 răsucitor 139, 140
 răşchia 139
 răşchirător 139, 140
 răşchila 142
 răşchitor 139, 140, 142
 răşchitora 140, 142
 răşchitori 140, 142
 răvaş 40
 răvila 140
 răvili 140
 răvilitoare 139, 140, 143
 răvilucă 141
 răvilui 140
 răviluică 141, 143
 răviluţă 143
 război 21, 139
 răzucă 143
 răzuşă 143
 răzuşcă 143
 răzuşă 143
 Rîlu Popii 58
 riu 179
 roată 67
 roşcat 67, 68
 roşcă 67
 roşconan 68

roşiatie 68
 Roşie; Marea ~ 165
 roşu 67, 68, 164
 Roşu; Iacul ~ 165
 rotal 66
 rotilat 67
 rupătoare 139, 140
 rupe 21
 Rupturi 58

S

sabie 67
 sal 22, 27-29
 Salană 164
 Sauc- 150
 Sauca 150
 Săuceşti 150
 să 135, 136
 Săbăoanu-Leucuşeni 150
 săbiat 67
 săgeală 21
 săgeta 21
 săgetar 21
 Săuc- 150
 Sauca 150
 Săuceşti 150
 scan 145
 scaraoşchi 164
 scaun 146
 scărmanătoare 139, 140
 scărmanător 139, 140, 142
 scărmanătură 142
 scărmaneală 142
 scărmanuş 139, 140
 scărmeniş 142
 scîndurică 143
 Scoaba 63
 Scoaba Verde 63
 scobină 59
 Scobilfu 63
 scochină 59
 scut 21
 secuiesc 35
 Seuc- 150
 Seuca 150
 Seucăuşi 150
 Seuchea 150
 sfredelus 180, 181
 sillabă 16, 17
 Sinescu 35
 sită 181
 Sînel 97
 slave glasnice 17
 smulge 21
 Soare 162, 163
 sparge 21
 spată 21
 spate 22, 24; la ~ 146
 spelează 97
 Stanciul 35
 Stărpăreaşa 98

sterp; *curechi* ~ 66
stinghie 143
stomac 180
stringe 21
strujan 85
strungăreață 98
strunjitoare 139, 140
sucitoare 139, 140
sucitor 139, 140
suflet 180
Sumat 97, 98
suprimare 69
supune 22, 24, 29
surcelul 41

S

sa 21
Șerbănauși 151
Șerbănești 151
Șerbăuși 150
șezătoare 98
și 180
Șona 97
Sumat 98

T

talent 67
talentat 67
tartor 164
tată 181
tăta 21
tălpici 143
tălpică 143
tărcat 67
Tăutului; Hălăoăia ~ 58
Tăuș 58
teacă 22, 24
teamă 180
textură 154
thessalienses 16
thessalian 16
Tindat 164
tlrg 23
Tirnavă 97
toarce 139, 142
tolușă 57
-tor 16
torc- 142
torcălan 142
torcăreasă 142
torcărie 142
torcărește 142
torcătură 142
torcătorie 142
torcătură 142
torcăș 142
torc- 142
torcătoare 142
torcătorie 142
torcătură 142
torștură 142

trastie 98
trășie 98
trăgătoare 139, 140
trigeană 16
trinepot 16
Troaca 63
Troaca Cringului 63
Troaca Pogorii 63
troacă 63
tușă 21
tuleu 65
turmă 22, 25
Turfuliele 58

T

țanc 39—43
Țară 161, 164
țăneșă 39—43
țarm 166
țarmur 165
țarmuraș 165, 166
țarmure 165
Țărmuros; Lacul ~ 165
țeneșă 42
țermuraș 165
țesărie 142
țesător 142
țesătoreasă 142
țesătorie 142
țesătură 142
țese 139
țesut 142
țifără 172
țifărăli 172
Țiligrad 97
țipirig 165
Țipiriga 165
țineșă 42
țuțui 172
țuțur 172
țuțura 172

U

-uc- 141
ucide 21
udubaie 61
**udubă* 62
-ui- 140
-uic- 141
ulm 165
Ulma 165
ulmel 165
Ulmii 165
umăr 16, 145
umed 16
umere 16
unghi 165
unghie 181
unghișor 165
U(n)ghișo(r) 165
Unghiul 165

unguraș 165
U(n)gurașu(l) 165
ungurean 165
Ungureanul 165
-ură 16
urdar 165
U(r)dari 165
urdă 165
Urde 165
Urdea 165
Urdorea 165
Ureaclea 165
ureche 165
urecheat 165
Urecheatul 165
urs 165
Ursă 163
Ursul 165
Ursului; Căfinu ~ 165
urzaică 142
urzan 142
urzar 142
urzare 142
urzălău 142
urzătoare 141
urzător 141
urzele 142
urzi 139, 141
Urzică 164
urzitoare 141
urzișoi 142
urzișor 141
urzoaică 142
urzoaie 142
urzoc 142
urzoii 139, 141
urzoieș 141
urzor 142
uscalt 165
Uscatul 165
-us- 140, 141
-uș- 141
ușă 180

V

vai 77—79
vaiet 77
val 21
Valea Hădrăgoli 58
Valea O(l)metului 165
varză cresculă 66
varză cu fus 66
Văcăreșca 98
văcăreșă 98
văgăună 62
văietătură 78
văitare 77, 78
vălău 58
văralic 96
venit 181
verde 68

Veresti 119
 verzui 68
 vidră 181
 vipt 97
 Vitolt 35
 Vitoltescu 35
 Viju; Hudoabele lui ~ 59
 Virful Gălăşescu Mare 33
 Virful Muşetescu 33
 virltelnicioară 111
 virltelnicuţă 141
 virltelnişă 139
 Vlădeni 151
 Vlădăuşi 150, 151
 Vlădeni 150, 151
 vlojoi 66
 voioi 66
 Vrdu 165

Z

-ză 97
 zăcălău 98
 zăcătoare 98
 Zănoaga 58
 zăpadă 97, 180
 Zăpozii 58
 zău 78
 zăpadă 97
 zănat 97
 zăvează 97
 zăvor 181
 zbiciulău 139, 140
 zbiciulitoare 139, 140
 zbrăvălău 139, 140
 zdrobălău 139, 140
 zdrobitor 139, 140
 Zganea 59
 Zghebos; Părău al ~ 59
 Zgirdii; Muchia ~ 63
 zi 181

DIALECTUL AROMÂN

apăr 22
 bişirnu 22
 fusate 28
 hoară 28

plec 26
 plecare 26
 spătă 24
 teacă 24
 turmă 25
 ţilăte 23

DIALECTUL ISTRO-
ROMÂN

belăr 22
 celpte 23
 îi 180
 opăr 22
 sppte 24
 turme 25

DIALECTUL MEGLENO-
ROMÂN

ampirat 21
 bişorn 22
 plec 26
 plicari 26
 spate 24
 teacă 24
 ţilăti 23

RUSĂ

-eskij 36
 pole 113

SRBOCROATĂ

*duba 60
 dubem 60
 dupsti 60
 Petrović 35
 -ski 36
 udubina 59, 61
 udubiti 60

SLAVĂ

bratъ 35
 bratъskъ 35, 36
 *bratište 96

bratū 96
 *džšler 98
 džšli 98
 -bъskъ 35
 -bъsky 38
 -isk- 35
 mašleha 98
 *mašlera 98
 milu 26
 mirū 96
 -ov-ic- 151
 *pēlino 21
 razboj 21
 rimъskъ 35
 Rimъ 35
 slopēnъskъ 35
 tūgū 23
 *uduba 59
 zapēsa 97
 žena 35
 ženъskъ 35
 žilo 96

SPANIOLĂ

amparar 22
 alener 22
 campo 113
 cercar 29
 -esco 33
 funda 25
 grey 25
 ir 180
 llegar 26
 es 179
 mesa 179
 novio 26
 oveja 179
 rio 179
 rodcar 29
 veterano 23
 yegua 179

TRACĂ

-isk- 34

TURCĂ

(c)mir 26

Reprezentativă în primul rând pentru activitatea lingviștilor clujeni, revista „Cercetări de lingvistică” apare prin grija Institutului de Lingvistică și Istorie Literară din Cluj-Napoca. Profilul revistei este larg deschis tuturor domeniilor lingvisticii, dar în special problemelor de lingvistică românească: istoria lingvisticii românești, istoria limbii române, dialectologie, onomastică, gramatică, fonetică-fonologie, lexicologie-lexicografie, filologie, lingvistică generală etc. Acestea sînt, de altfel, și rubricile obișnuite ale sumarelor revistei. De asemenea, „Cercetări de lingvistică” are o secțiune cuprinzătoare dedicată recenziilor și prezentărilor de cărți, în care sînt semnalate și discutate numeroase apariții de lingvistică românească și străină. Sumarul numerelor este completat de cronici ale principalelor manifestări interne și internaționale din domeniul lingvistic, precum și de un indice anual (de materii, de autori și de cuvinte). Revista publică studii și cercetări în limbile română, franceză, italiană, engleză, germană etc.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile dactilografiate la două înduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tus, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceluiași date în text, tabel și grafice. Explicația figurilor în text se va face în ordinea numerelor. Titlurile citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale. Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine exclusiv autorilor.

Correspondența privind manuscrisele, schimbul de publicații etc. se vor trimite pe adresa Consiliului de conducere al revistei: 3400 Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, nr. 21.

Lucrări apărute în editura Academiei

- Sub redacția IORGU IORDAN, ALEXANDRU GRAUR,
ION COTEANU, *Dicționarul limbii române (DLR)*.
Serie nouă, tom. VIII, partea a 4-a, litera P (pogri-
jenie — presimțire), 1980, p. 949—1342, 50 lei;
tom. XI, partea a 2-a, litera T (t — tocăliță), 1982,
376 p., 75 lei; tom. XI, partea a 3-a, litera T (tocăna —
twist), 1983, p. 377—764, 77 lei; tom. VIII, partea
a 5-a, litera P (preslu — puzzolană), 1984, p. 1343—
1866, 105 lei; tom. X, partea 1, litera S (s —
selabue), 1986, 388 p., 79 lei; tom. X, partea a
2-a, litera S (seladă — semînțarie), 1987, p. 389 —
690, 64 lei.
- * * * *Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și
Arte*, seria IV, tom. III (1981), 1983, 238 p., 19,50 lei;
tom. IV (1982—1983), 1984, 192 p., 16,50 lei; tom. V
(1983—1984), 1984, 182 p., 15 lei; tom. VI (1984),
1985, 176 p., 15 lei; tom. VII (1985), 1986, 224 p.,
19 lei; tom. VIII (1986), 1987, 262 p., 21 lei; tom. IX
(1987), 1989, 196 p., 16,50 lei; tom. X (1988), 1990,
232 p., 21 lei.
- ION COTEANU, *Stilistica funcțională a limbii române*.
Limbaajul poeziei culte, 1985, 174 p., 17 lei.
- * * * *Studii clasice*, tom. XXIII (1985), 1986, 160 p.,
15,50 lei; tom. XXIV (1986), 1987, 186 p., 17 lei;
tom. XXV (1987), 1988, 176 p., 17,50 lei; tom. XXVI
(1988), 1989, 168 p., 17 lei.
- MIOARA AVRAM, *Gramatica pentru toți*, 1986, 416 p., 35 lei.
- * * * *Analize de texte poetice. Antologie* (coordonator Ion
Coteanu), 1986, 296 p., 28 lei.
- AL. GRAUR, *Puțină gramatică*, [vol. I], 1987, 224 p.,
16 lei; vol. II, 1988, 368 p., 28 lei.
- AL. MAREȘ, *Filigranele hîrtiei întrebuințate în țările ro-
mâne în secolul al XVI-lea*, 1987, 422 p., 1757 fig., 92 lei.
- TIMOTEI CIPARIU, *Opere*, I. Ediție îngrijită de Carmen-
Gabriela Pamfil. Introducere de Gavril Istrate, 1987,
476 p., 53 lei.
- Noul Atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina*, vol. I,
1987, XXXIV + 284 p. + 420 p. (broșură), 322 lei.
- Formarea cuvintelor în limba română*, vol. III. *Sufixe, i*.
Derivarea verbală de Laura Vasiliu, 1989, 192 p.,
18,50 lei.

ISSN 0373 — 1545

CL, ANUL XXXV, NR. 2, P. 109—204, CLUJ-NAPOCA,
1990